TVAR

LITERÁRNÍ OBTÝDENÍK

19
1998

Toto číslo vyšlo s podporou hlavního města Prahy

12. listopadu

14 Kč

Nicméně: Milan Nápravník, autor Předmouchy a Motáku, je snad jediný známější autor, který píše tak, jak píše.
František Dryje v rozhovoru s Pavlem Řezníčkem

F. V. Krejčí

Kniha a její tvůrce

(ve Zlaté Praze)

Úloha spisovatele ve společnosti, kdo je autor poezie, prestiž literatury v mediálním věku... to jsou témata, která se od roku 1990 s železnou pravidelností prodiskutovávají v literárních časopisech, na konferencích, na setkáních literátů. Ozývají se hlasy, že český národ nečte již tolik, jako čítával, že neuctívá své umělce, jako je uctívával, a kam že to všechno vede. Začteme-li se do eseje F. V. Krejčího, užasneme nejen nad tím, jak přesně některé jevy pojmenovává (často mnohem pregnantněji a střízlivěji než mnozí současní diskutéři), ale i nad tím, že se u nás za téměř sto let změnil pouze pravopis a kulisy. Esej vycházel na pokračování v týdeníku Zlatá Praha roku 1903. Přetiskujeme pasáže, které považujeme za zvláště inspirativní.

bsbb

Kdo z nás si ještě uvědomuje krásu a velkolepost toho procesu, jejž zoveme: čísti? Kupujeme si za drahé peníze sedadla ke koncertům a nezná mezí náš obdiv vůči dlouhovlasému jinochu, jenž přejížděje smyčcem z koňských žíní po strunách z ovčích střev, dovede dáti tělo nejnádhernějším, nejéthernějším snům hudebního skladatele. A zapomínáme, že každý z nás, kdo čte knihu tak, jak má a jak chce čtena být, je také svého druhu virtuosem, poněvadž dovede pouhým přehlížením černých znamének, jimž říkáme písmo, přijímati do své duše celé světy myšlenek a nejkouzelnější sny a city, vzklíčelé v duši jiného. Vzdávajíce se dojmům z četby, jsme vůči jejímu tvůrci právě tak reproduktivními a výkonnými umělci, jako jím je houslista v poměru ke skladateli, jehož kompozici hraje.

(...)

Takto sama o sobě, je to ovšem mrtvá, střízlivá, bezbarvá věc, tato kniha, jež leží přede mnou. I ta nejvšednější hudba, třebas pouhého kolovrátku, je přec živým smyslovým vjemem, jenž proti své vůli podmaní si sluch. Tak obraz či socha zcela prostřední přinutí kolemjdoucího, aby jim věnoval pohled. Tak herec, i kdyby sebe hůře hrál, nutí mne, v divadle sedícího, že chtě nechtě jsem nucen ho poslouchat. Ale kniha nenutí, ona čeká. Kniha nepodmaňuje si svým hmotným zjevem, není útočná, je pasivní. Čeká, až přijdeš s klíčem a otevřeš si vchod k jejím pokladům. A nemáš-li klíče, pokladů neuvidíš, a omrzen blouděním v tmách a pustinách, jimiž se ti obsah její pak zdá, zklamán ji opustíš.

(...)

Budiž tomu jakkoli, kniha zůstává vždy něčím divuplným. Není věci, jejíž materielní zjev by svou skromností a nepatrností v tak ohromném nepoměru se odrážel od jejího morálního dosahu a účinu. Co jsou všecky telefony a fonografy proti podivuhodnému tomu ději, jenž se odehrává od oné chvíle, kdy spisovatel pojal úmysl napsati knihu, a od oné, kdy odevzdává svůj rukopis tiskárně, až do té doby, kdy kniha jeho, přeložena do cizích jazyků a kolujíc celým světem, rozněcuje srdce, zapaluje obraznost, bouří svědomí, osvobozuje duchy?

(...)

Kladu si otázku: má tato veliká, důležitá věc, jíž jest kniha, v životě naší společnosti tu váhu, jaké by zasluhovala? Má ji její tvůrce, spisovatel? A což česká kniha? Se zvláštním zřetelem k ní kladu si tyto otázky. Není snad země, kde by byla kniha vykonala více než u nás. Jinde způsobila velká zvlnění a hluboké duševní převraty, ale u nás založila celou novou existenci národa. Český národ byl znovuvzkřísen knihou - slovo toto, až do sevšednění opakované, je přece jen pravdivé. (...) Čtenář českých knih - to byla nejvýstižnější definice vlasteneckého Čecha z prvých dob devatenáctého století. Hlásit se k české knize znamenalo hlásit se k praporu.

(...)

Kniha byla v oněch prvých dobách obrozenských hlavním prostředkem národního probuzení, ale právě jen prostředkem. Čím důležitějšími jevily se cíle, jimž sloužila, tím menší váha kladena na její vlastní kvality literární. Kniha jako kniha, jen když česká kniha! (...) Spisovatel nepotřeboval být umělcem a básníkem, činil dosti, přispíval-li k pěstování a zvelebení mateřského jazyka, jak znělo obvyklé rčení. (...) Ve spisovateli byl především jiným ceněn vlastenecký pracovník, propagator, apoštol. Napsání české knihy v oněch letech bylo obětí morální i hmotnou, za niž se neplatilo honorářem, nýbrž jen blahým vědomím záslužného činu. (...) Pojem spisovatele byl nerozlučně spojen s pojmem národního buditele.

(...)

Od roku 1848 přenáší se vedení národního hnutí z buditelů-spisovatelů na politiky. Literatura přestává být hlavní a jedinou funkcí národní. Palacký a Havlíček jsou poslední, u nichž ještě vliv politický vyrůstá z činnosti spisovatelské. V další generaci nastává již úplné rozštěpení. Počátkem nové éry ústavní vystupuje celá řada politiků, kteří již s literaturou nemají přímých styků. A naopak, spisovatelé z oněch let, Neruda a Hálek na příklad, přese všecko své vynikající postavení v literatuře hrají v zevním společenském životě úlohu skromnou. Ne už oni, ale právníci a řečníci vedou národ. (...) Literátům ponecháno všecko, co spadá do oboru nepraktického idealismu, jmenovitě žádáno na nich, aby pečovali o citovou stránku národního ruchu, či jak zněl ustálený výraz, aby udržovali v národě nadšení. (...) Tato pouhopouhá vlastenecká tendenčnost, toto považování knihy jen za pouhý prostředek budilo odpor v každé nové generaci od dob Nerudových a odtud každá zpravidla vystupuje ve znamení toho, čemu zastánci staré buditelské tradice říkají kosmopolitism.

Tak ztratila česká kniha postupem doby svůj význam nacionálně propagační. Zbavena závazku tendence mohla volně vzepjati perutě k letu do sfér volného všelidského umění. Přestala být jen prostředkem a blížila se vždy více k poznání účelnosti, která neleží mimo ni, nýbrž ve vlastní její podstatě. Přestala být nástrojem a zbraní a bylo na ní, aby chtěla být uměleckým dílem.

(...)

(Pokračování na straně 4)

OBSAH:

Pražský literární novinář E. E. Kisch

Wimmerovy sady

Rozhovory s B. Trojakem a V. Krištofem

Česká chýše ve světové vesnici

Pražská funeralia

Praha mezi epochami a národy

Z archivu PNP: M. Holzbachová

Jaroslav Dewetter Pointy

Michal Bauer Vyloučení Josefa Hiršala z SČSS

Václav Kahuda

Bogdan Trojak Jonáš

Zahrada. Desetiletý. Rozpálená plechová vana,
průsvitnou skřelí hrudníku vtahuji tíhu
temné polední vody.
Dětská žebra ohýbají vykasaní bednáři.

Teď s uchem u dna,
pod hladinou, kde znějí údery,
dunění, povědomé předvěké zvuky.
Cosi se převaluje ve vodním skle krasohledu,
když sestupuji ke kořenům horstev.

To už jsem zadržel dech,
vytahuji kolík z vratidla, buben se roztáčí
a odvíjí provaz, jehož vlákna ve chvilce hryžou
mžouraví jamníci zpod hliněných podlah sklepa.
Jak kámen klesám hloub.

Níž už nic neuvidím,
uslyším jenom skřípot kolébavých stěžňů,
přesýpání drobného uhlí v podpalubích.
Tehdy poznám, že se musím vrátit,
cestou nahoru nehtem vyškrábnu
žmolek smoly ze spáry v trupu.

Rudými lícemi pak rozrazím hladinu,
ze sopoušku úst vypustím trochu síry
tam z hlubin.

9 770862 657001

Cena Jiřího Ortena

Dne 5. 11. 1998 v Brožíkově síni na Staroměstské radnici byla předána Bogdanu Trojakovi cena určená literátům do třiceti let. Snímek zachycuje laureáta (s květinou) obklopeného primátorem Koukalem (vlevo) a jedním z ředitelů nakladatelství Mladá fronta Vladimírem Pistoriem.

Blahopřání TVARu

Nakladatelství Ivo Železný by rádo touto cestou blahopřálo k udělení Medaile za zásluhy **Ivanu Jelínkovi**, básníku a publicistovi, spoluzakladateli BBC. V nakladatelství IŽ publikoval román Potápěči a sbírku Na způsob nicoty, známá je i jeho kniha vzpomínek Jablko se kouše. Dalším vyznamenaným je **Jaroslav Strnad**, prozaik, dramatik, básník a bývalý redaktor Svobodné Evropy. V nakladatelství IŽ vyšla jeho sbírka Zrcadlení. Tvar se ke gratulaci připojuje.

Píseň ke chvále Žižkova

Vinohrady I. díl

V historii území za pražskými hradbami podél staré cesty na Kutnou Horu najdeme řadu zajímavých momentů, ať už je to založení vinic dle příkazu moudrého císaře Karla IV., slavná bitva na Vítkově, jedno z prvních střetnutí husitů s křižáky, i odvrácená tvář světové slávy - pražská popraviště. Popravdě řečeno to však nejsou události nijak mimořádné - nic, co by se vymykalo běhu času v širokém okolí Prahy.

Ty vlastní, svébytné žižkovské dějiny se začaly rodit až v 19. století, kdy pánové Hartig, Stuchlík (románový Nedobyl) a jim podobní pochopili, co pro budoucnost tohoto území znamená zbourání hradeb dosud svírajících Prahu v pevném krunýři. A tak se pustili do stavby činžovních pavlačových domů, z kterých skládali „na zeleném drnu" nové město. Bývalo zvykem tvrdit, že stavěli gründerským způsobem, narychlo a ošizeně, jen pro výdělek, chudým to stačí. A přece ty domy přečkaly století a navíc v sobě až do dneška uchovaly něco z plánů a rozpočtů nepostižitelného - atmosféru, genia loci.

Dnes už zažloutlé úřední spisy vydávají svědectví, že obec žižkovská vznikla roku 1875 rozdělením Královské Vinohradské obce na dvě části. O dva roky později, 7. srpna 1877, povolilo c. k. ministerstvo vnitra nové obci zvané *Vinohrady I. díl*, aby přijala název Žižkov. Je známo, že v debatách o novém názvu obce se nepodařilo prosadit název Rudolfov podle následníka habsburského trůnu, korunního prince Rudolfa. Avšak Žižkov nikdy nebyl loajální, už při samém svém vzniku dal přednost rebelovi před oficiální mocí.

Čtvrť proletářů?

Traduje se, že Žižkov býval městem a později čtvrtí proletářskou. To je pravda částečná. Srázný terén přinášel nižší ceny pozemků a sousedství průmyslových oblastí - Karlína či Vysočan - zase dělnické nájemníky, a tak se tu vyplácely domy s levnými byty. To lákalo příchozí z venkova a velký příliv obyvatel umožňoval rychlý růst města. Jádrem, hybnou pákou a solí Žižkova však nebyli proletáři, ale drobní řemeslníci a živnostníci. Ti tu žili dvacet čtyři hodin denně, v bytech otvírajících se pavlačemi k širokému sousedstvu, v krámcích a dílničkách a také hospůdkách štamgastů, kde nahodilý host býval bílou vránou.

Bylo by však hlubokým omylem spojovat s tímto zaběhnutým stylem života nějaké zápecnictví či stojaté vody. Vždyť tady jezdila elektrická tramvaj dřív než v centru Prahy, bývala tu první obecní plynárna v českých zemích a jedna z prvních městských elektráren ve střední Evropě. Nad žižkovskými městskými lázněmi vyslovil své nejmilostivější nadšení sám rakouský císař František Josef I., když je roku 1907 navštívil. Ostatně po celý život sem - do někdejší Husovy a dnes Husitské třídy - za očistou putoval až z Hradčan malíř Jan Zrzavý.

Praha rostla do své krásy a monumentálnosti stovky let, Žižkov měl na svůj rozmach pár desetiletí. A přece už v roce 1910 může místní pamětní publikace hrdě konstatovat: *Deset náměstí, ozdobených upravenými sady, přispívá velmi ku příjemnému vzhledu města... od 1. prosince 1889 zařízeno jest světlo elektrické, jednak obloukovými lampami na vkusných stožárech zavěšenými, jednak žárovkami na domech připevněnými... Vodovodní potrubí položeno jest ve všech ulicích... Kanalizace v městě Žižkově jest rovněž ve všech ulicích provedena... Veškeré ulice až na nepatrné výjimky jsou dlážděny...*

Svoboda a svébytnost

Žižkov nebyl a není ani krásný, ani monumentální. Býval však pro svou rázovitost a svobodymilovnost svých obyvatel pojmem. A jak běžel čas, stále zrál. Zdařilo se tu - snad i nevědomky - vytvořit neuniformní lokalitu. Až přišly dny, kdy jakékoli vybočení z řady, sebemenší pestrá šmouha na šedivé jednolitosti se stávala zločinem. Potrestán musel být i Žižkov, i když jeho někdejší halasně přiznávanou touhu po svobodě už dlouho předtím odvál čas. Už nestačilo, že jeho „levně postavené" domy chátraly bez údržby samy o sobě. Nová *Bestia triumphans*, mnohem stupidnější než ta původní, začala bourat starý Žižkov a jizvy vyplňovat stavbami, které ve své rozplizlosti mohly stát kdekoli - jen ne zde.

Naštěstí nedostatek prostředků a času - ta mnohohlavá bestie měla už na kahánku - zabránil v 80. letech našeho století úplné zkáze staréhо Žižkova. A jakoby v reakci na smrtelné ohrožení nastalo znovuzrození. Dynamičtěji než v jiných pražských čtvrtích se do žižkovských ulic začaly vracet obchody a obchůdky, drobné provozovny, služby. Barvy a pestrost. Historické čtvrti pražské ovládli turisté, a tak už se nechodí posedět do malostranských vináren a hospod, ale na Žižkov - K vystřelenýmu voku, Ke dvěma hrabalům, do hospody Na mýtince... Pověst paláce Akropolis překročila hranice nejen Prahy, ale i republiky, Žižkovské divadlo Járy Cimrmana se tu cítí jako ryba ve vodě, k uzavření odsouzené kino Aero, poslední pražský biograf s původním interiérem z dob 1. republiky, nastoupilo novou cestu, k životu se po letech probouzí i jedno z nejstarších pražských kin - Ponec. Není jistě náhodou, že Žižkov se stává Mekkou pražských umělců a všech těch, kdo chtějí uniknout všednosti či laciné atraktivitě.

Zdá se, že Žižkov, ač už dávno není samostatným městem a ze správního hlediska vlastně ani neexistuje, začíná být zase pojmem. Kdo za to může? Že by lidé, kteří tady žijí?

PAVEL AUGUSTA

Dvojnásob mrtvých spisovatelů

Už tradičně je 15. listopad považován Mezinárodním PEN klubem za Den vězněných spisovatelů. Počínaje rokem 1960 zaznamenává Výbor pro vězněné spisovatele útoky proti kolegům vedené vládami, ale i agresivními skupinami na celém světě. Zaznamenává případy napadání, dlouhodobého věznění, mučení, vyhrožování i zabíjení.

Za minulý rok jejich počet povážlivě vzrostl. Jestliže loni bylo zaznamenáno přes 900 útoků a z toho 27 zabití za celý rok, letos za pouhých prvních šest měsíců je pronásledovaných už 650 a mrtvých 31. Před dvěma lety bylo k tomuto dni vězněno 173 lidí, dnes je to něco kolem 250. Třebaže paradoxně právě letos byl velký počet těchto vězňů propuštěn, jsou zatýkáni noví, neznámí, a další zůstávají ve vězeních.

PEN klub chce vytrvale upozorňovat na jejich osudy, zveřejňovat jejich případy a apelovat na představitele států. Letos se soustředí jmenovitě na tyto případy:

Larisa Judina, Rusko: Zavražděna za zprávu o korupci v místních úřadech. **Gao Ju, Čína:** Ve špatném zdravotním stavu si odpykává čtvrtý rok trestu za článek publikovaný v Hongkongu. **Bernardo Arévalo Padrón, Kuba:** Před necelým rokem odsouzen k šesti letům vězení za kritiku osoby Fidela Castra v rozhlasovém rozhovoru. **Biyya, Bekele, Deressa, Etiopie:** Už rok držení ve vězení bez soudu za články v nezávislých novinách.

JANA ČERVENKOVÁ

AKADEMIE

Korespondenční literárněvědná akademie

Tvar se rozhodl zpopularizovat některé stěžejní poznatky literárněvědné bohemistiky zábavnou formou celoročního kvízu. Počínaje číslem 4 přinášíme na této nebo vedlejší straně vždy jednu otázku; správné rozluštění vychází pokaždé až v dalším čísle. Každý, kdo v průběhu kvízu pošle odpověď na nejnověji otištěnou otázku, je automaticky přijat za studenta korespondenční akademie Tvaru. Jeho úkolem je zodpovědět co nejvíce z otázek, které budou následovat. Odpověď může mít strohou podobu (příklad: „Na otázku č. 7 odpovídám a/."). Ten student, který odpověď rozvede úvahovou formou, může být odměněn odpovědí-písemnou konzultací odborného lektora akademie, a to především tehdy, bude-li se mýlit. Kvíz má soutěžní charakter, premianti akademie budou slavnostně vyhlášeni v posledním čísle ročníku 1998. Vítězem se stane ten, kdo bude mít nejvíce správných odpovědí (vyplatí se tedy vstoupit do soutěže co nejdříve, a ne první odpověď stále odkládat a odkládat). Každý student, který odpoví alespoň jednou a trefí se, dostane na závěr oficiální certifikát o absolutoriu akademie, opatřený razítkem Tvaru. Na vítěze čekají hodnotné ceny, např. velmi hybní Pegasové.

15. Ve kterém díle české literatury se mateřské znaménko přirovnává k mexickému dolaru a jaký byl průměrný, plovoucí, přepočítaný a vážený kurz mexického dolaru k české koruně v roce, kdy toto dílo poprvé vyšlo?

Své odpovědi zasílejte poštou nebo faxem na adresu redakce, Tvar, Na Florenci 3, 112 86 Praha 1, fax 02/2823535. Akceptována bude pouze zásilka podaná či odeslaná nejpozději v den, který předchází datu vydání následujícího čísla Tvaru. Odpověď nezapomeňte opatřit svým jménem, podpisem, adresou, případně telefonním číslem; na obálku, poštovní lístek či faxovou zprávu čitelně připište heslo soutěže: AKADEMIE 98.

Ceny nejsou právně vymahatelné.

• • •

A jak je tomu s odpovědí na naši minulou, čtrnáctou otázku?

Postavili jsme vás před tři různá tvrzení:

a) Božena Němcová napsala Babičku a Sestry a publikovala je ve Večerech pod lampou, zatímco Olga Scheinpflugová nenapsala Babičku ani Sestry a do Večerů pod lampou nepřispívala (Karel Čapek by jí to nedovolil).

b) Němcová napsala Babičku a nenapsala Sestry, takže je nemohla publikovat ve Večerech pod lampou, zatímco Sestry napsala Scheinpflugová, ale ne do Večerů pod lampou.

c) Němcová napsala Babičku a Sestry a Scheinpflugová napsala Sestry a nenapsala Babičku, zato publikovala ve Večerech pod lampou, i když ne Sestry. (Babičku také ne - jestliže ji nenapsala.)

Otázka zněla, které z uvedených tvrzení je správné?

Božena Němcová napsala nejen Babičku, ale i prózu Sestry (1848), Scheinpflugová napsala román Sestry (1938). Edice populárních románů pro ženy Večery pod lampou začala vycházet až 1940, Božena Němcová v ní tedy nemohla publikovat (publikována v ní být jistě mohla, ale nebyla, to až v poválečném volném pokračování edice, nazvaném zkráceně - Večery). Z uvedeného data je zřejmé i to, že Karel Čapek nemohl již Olgu Scheinpflugovou od Večerů pod lampou odradit. Snad i proto zde publikovala „filmové treatment" (jak zněl podtitul) Pošetilá historie (č. 42, 23. října 1940). Jako jiní známější autoři, také Scheinpflugová obalila svůj text průvodním slovem, jehož smyslem bylo umožnit publikaci, aniž by si přispěvatel zadal: „Vaše redakce mne požádala o ukázku rukopisu pro film. Posílám vám obšírnější předlohu pro scenário. Taková práce ukládá jiné úkoly než čistá literatura, návrhy pro film se mají řídit dějem, situací, zkratkou, vyřešením. Vnitřní děj už pak je úkolem herce." Výsledek je nasnadě: Trefil se ten z našich studentů, který odpověděl - c.

• • •

Milí studenti. V minulých pokynech jsme vám vysvětlili, jak došlo k tomu, že už k vám nemluví ten, který k vám mluvil předtím (označujme ho On), ale My. Taky jsme vám učinili dotaz, jestli s tím souhlasíte, jestli vám ho není líto, že jsme se s Ním museli rozloučit, protože začal dělat potíže. Nepřišla ani jedna odpověď, která by se Ho zastala. A tak to můžeme brát za uzavřenou kapitolu z kroniky našeho vzdělávacího ústavu. Byl - není, jak prosté. To není z jedné knihy, to je z mnoha knih. Je ale jedna věc. Jak už jsme také minule rozdiskutovali, On vzal s sebou pořádný kus administrativy Naší Korespondenční literárněvědné akademie. Proto ani dneska nepřináším ligové tabulky, na které vás tak narkomanicky zvykl. Pastí na nás ovšem nastražil víc. Tak například s tou otázkou 14. My jsme si mysleli, že je po všech stránkách v pořádku, že ji nestačil zkomolit. Ale minulých čtrnáct dní bylo pro nás v KLA velice těžkých, na takové té psychologicko-kolegiální rovině. Abyste to pochopili, ocitujeme vám z dopisu, který jsme dostali od plenární konference lektorského sboru: Vážení členové organizačního štábu, jsme nuceni protestovat proti pobuřujícímu způsobu, jímž byla zkreslena, zničena a zprofanována otázka č. 14 KLA. Tak, jak jsme ji my odevzdali, neobsahovala vůbec nic o Večerech pod lampou. Spojovat Olgu Scheinpflugovou, Karla Čapka, či dokonce Boženu Němcovou (!) s něčím takovým - znamená popření všech kulturně osvětových snah, na nichž naše akademie stojí. Taková otázka, i kdyby nakrásně na ni existovala odpověď (o čemž pochybujeme), je zneuctěním české literatury. Vyvíjíme již rok značné úsilí, abychom pootevřeli našim korespondenčním studentům, většinou mimopražským, vrátka do světa slovesného umění. Děláme to skoro zadarmo, ve svém volném čase, a není to práce, která by nevysilovala. A těší nás, že sami studenti toto naše úsilí chápou. Možná vám, členové štábu, neušlo, že nás například jedna dívka prosí o radu, z jaké literatury čerpat pro přijímací zkoušky na vysokou školu. (Mimochodem, že jste jí ještě neodpověděli?!) Myslíte, že se na svou vysněnou univerzitu dostane, když začne zkoušející zahrnovat nepodstatnými okolnostmi literárního života, o jakých ji informuje např. zpotvořenina naší otázky 14? (...) Pokud se bude taková situace ještě jednou opakovat, lektorský sbor rázem a jako jeden muž ukončí svou činnost v KLA. (...)„ Podpis nečitelný. Teď už Nám asi věříte, že jsme měli co dělat, abychom změnili názor našich nadřízených lektorů na Nás ze štábu a na naši práci. Uf. Abychom nezapomněli, rok se s rokem sešel a naši Literárněvědnou akademii čeká už jen jediné pokračování. Své příští číslo věnoval Tvar po dohodě s námi jinému bohulibému podniku, tam tedy akademii nenaleznete. Tím vzniká časový prostor, aby všechny vaše odpovědi na poslední otázku stačily dojít. S odpovědí i s námi se naposledy setkáte v čísle 21. I tam uveřejníme otázečku, ale už jen z pilnosti pro samostudium. Hlavní náplní 16. vydání našeho vzdělávacího kvízu budou ligové tabulky, rekapitulace výsledků, seznámení s laureáty, popis věcných cen. V den vydání Tvaru č. 21 rozešleme také všem úspěšným studentům akademie certifikát o jejím absolutoriu. Představíme vám lektorský sbor a také nás z organizačního štábu (bez Něj, i když nás s Ním trochu smiřuje, že nám ke zpotvoření otázky č. 14 připravil i odpovídající odpověď). Už se těšíte? My strašně.

Návod pro Svět Rodokapsu

V příloze tohoto čísla Tvaru vychází první část publikace Svět Rodokapsu, komentovaného bibliografického soupisu nejznámější české sešitové edice 30. a 40. let, jejíž obsah nebyl dosud nikdy podobným způsobem zmapován. Vzhledem k rozsahu práce a k jejímu ojedinělému charakteru se Tvar rozhodl věnovat jí nejen dva po sobě následující svazečky edice Tvary, ale sáhnout i k jejich ne zcela obvyklému uspořádání. Soupis nemá dva podobně dlouhé logické celky, proto byl mezi oba svazečky edice rozdělen tak, aby jejich složením vznikl jeden kompaktní dvojsvazek 19-20. Tvar č. 19 přináší jen polovinu listů publikace (s. 1-4, 13-20, 29-36, 45-52, 61-64). Před složením je do nich třeba vsunout druhou polovinu z Tvaru č. 20 (s. 5-12, 21-28, 37-44, 53-60, místo titulního listu je zde užita obálka románu Pro žezlo aztéckého krále). Poté se celý dvojsvazek edice Tvary 19-20 složí snadno běžným postupem. Děkujeme za pochopení.

red

Oznámili TVARu

• **Obec spisovatelů** na své 10. valné hromadě zvolila dne 7. 11. za členy nového výboru: J. Štroblová, Z. Kaprál, Z. Rotrekl, M. Ivanov, M. Hule, O. Šuleř, K. Erbová, M. Uhde, J. Hrubý.

Předsedou je A. Jelínek, místopředsedou J. Trefulka.

• **IPOS-ARTAMA Praha** ve spolupráci s organizátory přehlídek divadla pro děti **FEMAD** vyhlašují anonymní autorskou soutěž na texty pro činoherní divadlo pro děti *Oříšky pro Popelku*. Budou přijaty pouze texty nové, které nebyly jevištně realizovány do 15. července 1999. Práce budou předány odborné porotě bez označení autorů. Uzávěrka 15. 7. 99, vyhodnocení v říjnu, vyhlášení výsledků v listopadu. Texty zašlete ve třech vyhotoveních bez označení autora, v případě dramatizace označte pramen. Je třeba přiložit zvláštní list se jménem, příjmením, adresou, telefonem, r. č. a slovy: Přihlašuji do autorské soutěže Oříšky pro Popelku svoji divadelní hru s názvem... Zaslat na adresu: ARTAMA (Dr. Milan Strorzer, P.O.B. 2, 140 16, Praha 4.

• Nakladatelství **Kaligram-Doplněk** prezentovalo knihu *Adama Michnika Sokratův stín,* **Argo** *Knuda Rasmussena Gronské mýty a pověsti*.

• Nizozemská nadace **Dichter ann huis** uspořádala v Haagu literární festival 48 básníků z 24 zemí. Z ČR se zúčastnil Petr Halmay.

• **Národní muzeum** lze navštívit i na internetové adrese: http/www.nm.cz.

• **Katedra čes. lit. FFUK** oznamuje, že sborník Speculum medii aevi - Zrcadlo středověku je již v prodeji (Knihk. Fišer, Ústav pro klas. studia Máchova 7, Pha 2, Katedra čes. lit. Praha, knihkup. FFMU v Brně).

• Časopis **Mosty** informuje o čapkovské konferenci v Příbrami pod názvem Čapek patří Čechům i Slovákům a hodnotí Divadeľnou Nitru článkem Ostrov slobodnej komunikácie.

• Čas. **Most pro lidská práva** žádá humanitární pomoc pro uprchlíky z Kosova - telefonní kartu, která jim pomůže spojit se s příbuznými doma. (Poradna pro uprchlíky ČHV, Senovážná 2, 110 00 Praha 1.)

Tipy TVARu

• **PEN klub** pořádá 12. 11. besedu s fotografiemi a diapozitivy *Magdalény Pulicarové: Češka v Tibetu,* 19.11. autorský večer *Věry Ludíkové: Poezie v esperantu*, 26.11. *Jindřiška Smetanová, Přemysl Rut a jejich Malá Strana*. Vždy v 17.00 v podkroví Valdštejnské jízdárny.

• **Společnost Franze Kafky** zve na *Večer poezie Violy Fischerové* 24. 11. v 17.00 v Centru F.K., Starom. nám. 22.

• **Společnost bří. Čapků** pořádá v Památníku nár. písemnictví na Strahově 29. 11. ve 14.30 literárně-dramatické pásmo Kristiny Kudrnovské a Josefa Protivy *Poslední rok v životě Karla Čapka.* Účinkuje Drahomíra Fialková a Rudolf Pellar.

• **FAMU** zve do opět otevřené **Galerie Velryba** na fotografickou výstavu *Robo Kočan: Světlem tmy.*

• **Památník národního písemnictví** připomíná 50. a 60. léta v české literatuře výstavou *Ztráty a nálezy* - do 14. 2.

• **Rakouský kulturní institut** otevřel výstavu *Evropský umělecký prostor II - Jiří Kolář, Ivan Kafka.*

Pět odpovědí ---- Milady Matějovicové

1. Nakladatelství Albatros je jedním z těch „kamenných“ nakladatelství, která se především díky vám podařilo po revoluci zachránit. Dnes k velkému překvapení kulturní veřejnosti končí. Jak k tomu došlo?

Přestože jsem po šestadvaceti letech z nakladatelství Albatros odešla, chtěla bych doufat, že toto nakladatelství nekončí. Nakladatelství Albatros, a. s., pouze změnilo majoritního vlastníka, kterým se letos v létě stala a. s. Bonton. Nový vlastník má poněkud jiné záměry a cíle, než měli vlastníci předcházející. Albatros by měl napříště snížit počet titulů vydávaných v jednom roce (ze současných cca 95 na cca 70), zrychlit jejich obrátku na trhu, titulová skladba by se měla více orientovat na děti staršího školního věku, jimž by knížky z Albatrosu měly dle vyjádření současného uměleckého ředitele nabízet především „počteníčko“.

Zda a jak se novým majitelům prostřednictvím nového vedení Albatrosu podaří tyto cíle realizovat, bude možné soudit až podle náplně a čtenářského ohlasu edičního plánu r. 2000, protože drtivá většina titulů, které Albatros pod bývalým vedením připravoval na r. 1999, byla již zajištěna nakladatelskými smlouvami s autory, a to včetně takových inovací, jako bude obnovená edice KOD, nové tituly edice OKO či CD ROM podle úspěšné knížky Obrázky z českých dějin a pověstí, nemluvě už o titulech překladových, k nimž patří např. kniha americké autorky Patersonové, čerstvé nositelky medaile H. Ch. Andersena.

2. S jakými problémy jste se potýkali?

Problémy a potíže, s nimiž se Albatros po r. 1990 musel vyrovnávat, byly nemalé a bylo jich mnoho. Některé vyplývaly z obecné situace české kultury a knižního trhu, jak je přinášela transformace, některé byly specifické. Ze čtyřiceti let existence zdědil Albatros nejen dobré jméno a značku, důvěru rodičů a učitelů, kvalitní zázemí autorů a ilustrátorů, respekt v zahraničí, opřený o řadu významných mezinárodních cen. Tento tzv. nehmotný majetek já osobně považuji za největší bohatství Albatrosu. Spolu s majetkem hmotným, který představovaly např. nemovitosti, však Albatros zdědil i obrovské závazky, mj. např. úvěr ve výši 51 milionů Kčs, obrovský počet rozpracovaných titulů a z nich vyplývajících závazků vůči autorům a stejně obrovský počet zaměstnanců.

V situaci, jaká na českém knižním trhu nastala po r. 1990, nebylo možné všechny rozpracované tituly vydat, bylo tedy nutné práci na mnohých z nich zastavit, zaplatit naběhlé náklady a ještě razantněji než počet ročně vydávaných titulů snížit počet zaměstnanců. Tento postup, který - jak se později ukázalo, byl pro zachování nakladatelství jedině možný -, nenacházel samozřejmě vždycky pochopení u autorů, které však Albatros pro budoucnost nechtěl ztratit. Protože Albatros dostál všem závazkům, což u mnoha nově vznikajících nakladatelství nebylo zcela obvyklé, podařilo se mu v relativně krátké době důvěru kmenových autorů upevnit či znovu získat.

První léta transformace byla pro Albatros tvrdá a náročná, s dnešními zkušenostmi bychom asi ledacos udělali jinak a možná líp, přesto se však Albatrosu jako jednomu z mála tzv. kamenných nakladatelství podařilo úskalím transformace projít a nepoškodit přitom dobré jméno své značky vydáváním braku a kýče, či dokonce snad tím, že by nesplnil své závazky vůči vlastním zaměstnancům, autorům nebo státu.

3. Za léta svého působení odchoval Albatros několik dětských generací. Jak jeho činnost hodnotíte jako jeho poslední šéfredaktorka?

Pracovala jsem v Albatrosu celkem šestadvacet let, z toho téměř šestnáct let jako redaktorka, poté více než rok jako šéfredaktorka a posledních osm let jako ředitelka. Znám tedy toto nakladatelství z mnoha úhlů pohledu. Výsostné postavení v oblasti české literatury pro děti a mládež nedostal Albatros nikdy darem ani dekretem, ale vydobyl si je mnohaletým a nepřetržitým usilováním o kvalitní dětskou knihu, o rozvoj a kultivaci dětského čtenářství. Toto úsilí, které po téměř celou dobu existence Albatrosu (předtím SNDK) pevně spojovalo většinu pracovníků nakladatelství, autorů, ilustrátorů i spolupracujících teoretiků dětské literatury, se nakonec vždy ukázalo silnější než požadavky a záměry představitelů stranické a státní moci.

Ti, kdo položili a upevnili základy dobrého jména nakladatelství Albatros, se tehdy nemuseli potýkat s odbytovými či finančními problémy, ale jejich potýkání s orgány státní a politické moci nebylo vůbec jednoduché, často vyžadovalo velkou dávku osobní statečnosti a mnohdy nezůstalo bez následků (především po r. 1968).

Jsem proto ráda, že se i ve složitém období transformace nezpronevěřili dobrému jménu, které Albatrosu vydobyli ti nejlepší z našich předchůdců. Za to děkuji všem spolupracovníkům a autorům, kteří mi pomáhali.

4. Jaké jsou teď vaše osobní plány, žádáte o podporu v nezaměstnanosti?

Tvrdím, že práce s dětskou literaturou není povolání, ale úděl, a proto si nedovedu představit, že bych tuto oblast jen tak opustila. Žádost o podporu v nezaměstnanosti mě ani nestačila napadnout, protože krátce poté, co jsem odešla z Albatrosu, jsem dostala velmi zajímavou nabídku renomovaného rakouského nakladatelství, které v České republice zakládá dceřinou společnost - nakladatelství pro děti a mládež. Bylo mi nabídnuto, abych toto nové nakladatelství vedla. Bude se jmenovat Amulet, jeho produkce se objeví na českých knihkupeckých pultech na jaře 1999.

5. Jaké pro sebe vidíte místo na knižním trhu a jak je chcete vyplnit?

O tom, kde a jaké místo na trhu pro Amulet vidíme, se nebudu šířit, nerada bych dávala tip konkurenci. O našich záměrech i zaměření nakonec nejvíc vypoví naše produkce. Už v přípravě edičního programu pro r. 1999 chci využít své ověřené zkušenosti, že se nevyplácí podceňovat zákazníka, v našem případě čtenáře, jejich rodiče a učitele, a že se naopak vyplácí nabídnout jim kvalitu, spolehlivost a postupně tak na svou stranu získat ty, jimž není lhostejné, zda děti čtou a co čtou. I když se může zdát, že takoví lidé u nás snad už ani neexistují, protože se o nich nepíše ani nemluví, natož aby se „neodolatelně svěže“ usmívali z reklam, já vím, že jsou, o mnoha z nich vím, i kde jsou, a moc se těším, že s nimi budu spolupracovat.

Otázky položila
JANA ČERVENKOVÁ

Literární noviny č. 46 – 18. 11. 1998

Setkání dvou tradic – rozhovor s portugalským spisovatelem Carlosem Reisem • Milan Havelka: **Existují symbolická centra české politické kultury?** • Igor Malijevský: **Usychá mi strom** • Jaromír Slomek: **Ztráty a nálezy - česká literatura 50. a 60. let (K výstavě v PNP)** • Josef Forbelský: **Máchův Máj španělsky** • Pavel Šrut: **Rum do čaje - čum do ráje** • Martin Reiner: **1. kapitola** • Alena Zemančíková: **Divadlo’98**

Napsali o TVARu

TVAR je to, co drží pohromadě a tím se odděluje od ostatního. Tvorové jsou pak zvláštní TVARové, kteří se nějak dokáží postarat o sebe a své blízké. A to platí i pro potvory, stvůry a nestvůry. *(Jiří Fiala v čas. Vesmír 77, říjen 1998)*

SLOVENSKÉ DROBNICE (39)

Pod názvom Československo 1918-1938, Osudy demokracie v strednej Európe bola za účasti viacerých subjektov, medzi inými aj česko-slovenskej komisie historikov, usporiadaná medzinárodná konferencia. Pre historikov bola vítanou príležitosťou k rekapitulácii doterajších poznatkov a ku konfrontácii názorov na rad rozporných či doteraz nedostatočne osvetlených čiastkových otázok, ktoré sa vzťahujú k medzivojnovému obdobiu. Na konferencii bolo prítomných viac než sto tridsať historikov z niekoľkých európskych krajín, v ktorých sa rozvíja bádanie o medzivojnovom Československu a jeho úlohe v politike vtedajšej Európy. Vďaka podpore Open Society Foundation bolo na konferencii prítomných tridsať slovenských historikov. Referáty na konferencii boli zamerané na problematiku vnútropolitického vývoja štátu a spoločnosti. Zaoberali sa otázkou formovania parlamentnej demokracie, politickej kultúry, vzťahu občana a štátu, postavenia a úlohy politických strán a iných problémov. Slovenský chargé d’affaires Ing. Jozef Stank vo svojom pozdravnom prívete spomenul, že považuje za historicky nespochybniteľné, že vznik spoločného štátu pred osemdesiatimi rokmi mal pre Čechov i Slovákov zásadný, a teda existenčný význam. Vytvoril podmienky pre celkový kultúrny, jazykový a vzdelanostný rozvoj Slovenska. Poukázal na skutočnosť, že vznik Československa poskytol priestor pre utváranie národného povedomia a podstatne zmenil medzinárodné postavenie Slovákov vo vzťahu k susedným krajinám. Napriek istému nepochopeniu slovenských predstáv o spôsobe spolužitia s Čechmi, položených však už do základov spoločného štátu, možno aj dnes vznik Československa označiť za najvýznamnejšiu udalosť v dejinách slovenského národa. Zároveň vyšlo najavo, v ktorých bádateľských oblastiach sú medzery a kam majú tí, ktorí ovplyvňujú smer vedeckého výskumu, do budúcnosti výskum nasmerovať. Slovenská historiografia ako keby si dala vziať Československo a svoje miesto v ňom, česká historiografia je zase veľmi zaujatá sama sebou a problémom s Nemcami. Na konferencii sa vôbec nehovorilo o sociálnych bojoch, ktoré niekoľkokrát výrazne ovplyvnili dejiny prvej republiky, nikto sa nezaoberal dejinami komunistickej strany, čo je síce nejaký čas pochopiteľné ako reakcia na predchádzajúce obdobie, ale nemalo by to byť trvalým zjavom. Pozornosť sa nevenovala ani Rusku, poťažne Sovietskemu zväzu a jeho vzťahu k medzivojnovému Československu. Aj čo sa týka národnostnej problematiky, nejde len o vzťahy medzi Čechmi a Slovákmi, ktoré mali zásadný význam pre stabilitu republiky, ale tiež o vzťah ďalších etník, ktoré žili na území Československa. V referátoch sa vôbec neobjavila slovensko-maďarská problematika, problémy Rusínov či Poliakov. Mimo pozornosti boli dejiny kultúry, čo je svedectvo toho, že predmetom záujmu sú naďalej len politické a hospodárske dejiny. Úvodný referát zo slovenskej strany mal Dušan Kováč, ktorý hovoril o československej štátnosti v kontexte slovenských dejín. Vnútropolitickému vývoju československého štátu a spoločnosti sa venoval Ivan Kamenec. Hovoril o stereotypoch vnímania česko-slovenských vzťahov v realite a v historiografii. Ďalšie referáty v tejto oblasti priniesli Nataša Krajčovičová, Ľubica Kázmerová, Xénia Šuchová a Peter Švorc. Referáty venované ekonomickým a sociálnym problémom prvej republiky predniesli Roman Holec, Miroslav Fabricius a Ľudovít Hallon. Všetky vystúpenia na konferencii vyjdú v zborníku.

Prítomnosť slovenských historikov v Prahe využil Klub slovenskej kultúry, ktorý pripravil besedu s Romanom Holecom o kľúčových otázkach prvej republiky zo slovenského pohľadu. Roman Holec je renomovaný odborník hospodárskych dejín a autor pozoruhodnej monografie o Andrejovi Hlinkovi a Černovej. Vo svojom výklade porovnával prijímanie Československej republiky v rokoch 1918-1920, čo bolo pomerne odlišné nielen v porovnaní s českými krajinami, ale aj medzi jednotlivými slovenskými regiónmi. Následky toho sa z ekonomických príčin objavovali celé ďalšie dvadsaťročie. Kvalitatívne iná situácia bola v roku 1938, keď za dvadsaťročie svojej existencie sa Československá republika stala neodmysliteľnou súčasťou slovenského života, čo bolo najlepšie vidieť pri májovej a septembrovej mobilizácii.

Klub slovenskej kultúry sa tiež podieľal na príprave Festivalu swingovej hudby, ktorý prebehol v Národnom dome na Vinohradoch. Vďaka Karlovi Stiefelovi a jeho spolupracovníkom milovníci tohto žánru majú v Prahe o jednu príležitosť viac. Počas dvoch dní popri iných orchestroch vystúpil aj Bratislava Hot Serenaders s Vladimírom Horváthom, Máriom Fančovičom a Serenaders Sisters. Tento súbor získal pred tromi rokmi na medzinárodnom festivale neworleánskeho jazzu vo francúzskom Saint Raphäel v konkurencii 52 kapiel z celého sveta prvé mieto a prestížnu cenu Sidney Becheta - Sidney d’Or.

Po tridsiatich troch rokov sa v Prahe objavilo divadlo z Košíc. V roku 1966 uviedli Návštevu starej dámy s vynikajúcou Naďou Kotršovou. Teraz prišlo Staromestské divadlo s politickým kabaretom Jana Pavlíka a Norberta Bodnára „Zamatový mat“. Dobrý nápad, Čech a Slovák v období zamatovej revolúcie sa pomocou veštkyne, ktorá sa v priebehu hry transformuje na bordelmamá a podnikateľku, vracajú do minulosti. Vďaka tomu sa môžu stretnúť Hlúpy Jano s Hloupým Honzom, Svätopluk so svätým Václavom, Jánošík s Janom Husom, Komenský so Štúrom a Štefánik s Benešom. Aj keď hudobné songy boli príjemné, herci sa snažili, kde veľa nie je, ani čert neberie. Dobrý nápad bez patričného textu je málo. Kabaret bol plný vulgárnych výrazov a aj čeština Petra Raševa mi znela priteplo. Viem, že politický kabaret sa dnes, možno vďaka realite oboch republík, v divadlách nepestuje. Ale radšej kabaret žiadny než takýto. Azda budúci rok Košičania v rámci svojich dní v Prahe predstavia niečo, čo by viac zaujalo.

VOJTECH ČELKO

F. V. Krejčí
Kniha a její tvůrce
(ve Zlaté Praze)

(Pokračování ze strany 1)

Mezi třemi hlavními faktory literárními, básníky, kritiky a obecenstvem, trvalo od počátku let sedmdesátých jisté napětí a nedorozumění, které nezmizelo ještě ani v našich dnech. Nejprv bylo to napětí mezi obecenstvem a autory. Velké massy čtenářstva, odchované tenkráte ještě starší literaturou vlasteneckou a lidovou, těžko dávaly se získat pro ten svět nových uměleckých hodnot a látek, jaký přinášely k nám nové zjevy básnické, Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer v prvé řadě. Tím ochotněji aklamovaly slovanskou a liberální tendenci v básních Svatopluka Čecha a především přidržely se historického románu Třebízského a později Jiráskova, jenž jejich předpokladům o účelu literatury nejlépe hověl.

(...)

Ale naproti tomu v jiném ohledu byli spisovatelé, žurnalistika i obecenstvo za jedno: v odporu ke kritice, když vztyčila přísná, jedině na absolutní hodnoty umělecké ohlížející se měřítka. Kritika tato přišla ze všech těchto faktorů nejpozději, teprve v letech devadesátých a vlny prudkých zápasů, které vyvolala, stále ještě dnes rozechvívají náš literární život, ačkoliv daleko již ne tak mocně jako před desíti lety. Této kritice bylo zpravidla vytýkáno, že nemá dosti smyslu a lásky pro domácí literaturu. Myslím, že neprávem. Kdo mnoho nenávidí, mnoho miluje.

(...)

Nedostatek kritiky byl jedním z úkazů starší buditelské periody literární. Kde měla kniha tak výjimečně důležité poslání, kde byla tak blouznivě milována a laskána, je přirozeno, tam že hlas kritiky zněl jako rušivé disonance. Tento názor, že česká kniha pro své veliké zásluhy o národní probuzení zasluhuje, aby posuzována byla se zvláštní shovívavostí a pokud jen možno s láskou, zakořenil se u nás hluboko mezi literáty i v obecenstvu a stal se postupem času jednou z našich nejhouževnatějších literárních tradic.

(...)

Od české knihy žádáme dnes, aby nesla stopy uměleckého chtění. Vlastenecky apoštolské poslání své již vykonala a nastává jí nové: hlásat evangelium umění. Pomohla vzkřísit život národa a dnes, kdy už o zachování tohoto holého života nejde, je na ní, aby pomohla budovat uměleckou kulturu národa.

Jsou ovšem ještě vrstvy čtenářské, v nichž česká kniha pořád ještě plní svou starou buditelskou missi. Literární náš život dospěl až k rozměrům, které připouštějí největší diferenciaci. Vydávají se u nás knihy, vypočtené na nejprimitivnější potřeby velkých mass, pořádají se lidová vydání autorů tak nám už vzdálených, jako je Chocholoušek a Klicpera, ale současně vycházejí knihy, představující značný stupeň uměleckého luxu. Mezi dvěma druhy vkusu, jimž vycházejí vstříc dvě různé tyto kategorie literatury, její celé nepřekročitelné propasti. V zevních poměrech literatury jeví se oproti letům šedesátým a sedmdesátým veliký pokrok. Produkce knižní se od těch dob několikanásobila, nové časopisy a revue rostou jako z vody, podniky nejrůznějšího rázu dovedou si nalézt své čtenářstvo.

A přec, pozorujeme-li poměry blíže, vidíme, že význam knihy pro život jednotlivce spíše klesá nežli stoupá. A s tím zároveň i význam spisovatele ve společnosti. Ba troufám si říci - a chci to dále blíže ukázat - že od počátku národního probuzení neznamenala poměrně literatura pro náš život tak málo jako dnes. Český člověk našich dnů má jiné starosti.

(...)

Že se u nás čte poměrně dost, o tom svědčí vzrůstající rozměry trhu nakladatelského, dávající souditi, že odbyt knih se množí. Je někdy až dost překvapující, s jakou odvahou se vydávají u nás publikace, které i u velkých národů byly by považovány za luxus (...). V té pestré strakatině papírových zjevů, jež co týden dává výkladním skříním knihkupeckým jiný vzhled, není snad jediného interessu, jediné potřeby neb choutky čtenářské, jíž by se nevycházelo vstříc. (...) Veliké procento, často vlastně většinu tvoří překlady - známka, že buďto česká produkce literární nestačí quantitativně nasytit čtenářstvo, anebo že naopak toto čtenářstvo dychtí po překladu cizojazyčné knihy a nechá českou knihu ležet. Jisto je, že všechny tyto knihy chtějí být kupovány a - jak z rostoucího počtu novinek vidno - kupovány jsou. A kde se knihy kupují, tam se přece také snad čtou?

Záleží ovšem na tom, které knihy jsou čteny, jak jsou čteny a kdo je čte. (...) Všecko, co se tiskne a čte, nepatří do literatury v pravém slova smyslu. Tím méně možno říci, že by každý literární zjev byl uměleckým dílem. Tohoto měřítka nejpřísnější uměleckosti třeba se vůbec vzdát, chceme-li mluvit o působení knihy na velké massy čtenářstva. Spokojíme se prozatím alespoň onou kategorií a úrovní spisovatelské tvorby, která činí nárok na jméno seriósní a poctivé literatury.

(...)

Bylo dříve sice řečeno, že rozměry našeho nakladatelského trhu vůčihledně vzrůstají, tím však není nic ještě řečeno o rozměrech vážnější literární tvorby. Myslím, že nejsou tyto rozměry nějak zvlášť značny, jak by se zdálo z velikého množství beletrie časopisecké a z nadprodukce veršové. Knih, jichž napsání vyžadovalo zvlášť nějak silného napětí tvůrčí vlohy, píle a práce na větším plánu, takových knih vyjde u nás do roka počet praskrovný.

(...)

Literatury ve vlastním, eminentním slova toho smyslu nemáme tedy tak mnoho. I čtenář dost pomalý může jít zcela pohodlně s tempem domácí produkce. A horlivější má přitom ještě dost času, aby se poohlédl ve spoustách překladů, které se na knihkupecký trh dnes hrnou. To uvádím vše proto, abych předem odzbrojil námitku, která velmi často se opakuje a stává se už frází literatuře nebezpečnou a škodlivou, protože slouží za lacinou výmluvu blaseovanosti, vlažnosti a lenivosti. Míním totiž frázi o tak náramném množství knih, „že člověk nemůže všechno číst“. A proto raději nečte nic.

Milý český člověče, buď ujištěn, že to tak zlé není. Věřím ti konečně, že jsi ohlušen neustávající vřavou anoncí a prospektů a že se ti točí hlava ze strakaté chumelenice barevných a všemožnými kresbami vyšňořených obálek, suggestivních titulů a zvučných autorských jmen, které útočí na tebe z každého knihkupeckého výkladu. Ale nečti jen inserty a prospekty, přečti si časem také nějakou kritiku - uvidíš, že to není tak nudné a zbytečné, jak si myslíš - a shledáš po čase, že úsudky kritik, třeba by tě zpočátku mátly svou protichůdností a vzájemnou nesrovnatelností svých stanovisk, mezi nimiž marně hledáš, „kdo má vlastně pravdu“ - že přece tyto různící se jinak úsudky shodují se v tom, že několika knihám - řekněme pěti nebo šesti, snad i desíti za celou sezónu, více jich sotva bude - přiznávají větší význam než jiným

František Václav Krejčí (1867 - 1941), přední představitel generace devadesátých let, prosazující literaturu a umění především jako sociální etický jev a tíhnoucí k objektivnímu a historickému výkladu sledovaného díla, jeden z tvůrců české literárněhistorické esejistiky. V pozdějších letech autor próz a dramat, v nichž se pokoušel demostrovat ideovou a sociální problematiku své doby.

Lexikon české literatury (K - L)

už tím, že o nich mluví se zvláštní vážností a horlivou zaujatostí, ať už je to zaujatost obdivu či odporu. Což znamená pro tebe, že když ne více, alespoň těchto nějakých pět, šest, deset knih do roka si máš přečíst. Přečteš-li alespoň ty, budeš moci říci, že jsi neprometkal seznámit se s nejdůležitějšími zjevy, které literatura za ten rok přinesla. Nedej si namluvit, že vývoj literatury postupuje vpřed horečně překotným tempem a v kolosálních, co chvíli nových vlnách. Tak tomu není ani ve světové literatuře, tím méně na naší úzké české areně.

(...)

Pochybuji však, že by toto kázání mělo nějaký zvláštní účinek. Dlouho ještě bude trvat, nežli se dá čtenářstvo u nás při volbě knih vést úsudky kritiky. Podléhá tomu, co se k němu dovede vetřít nejsvůdněji a nejsuggestivněji, jmenovitě tedy ovšem účinkům reklamy. Nejčtenější knihy nejsou nejcennějšími a naopak. Mimo to také třeba míti na zřeteli, že největšímu odbytu těší se publikace, vydávané a čtené za účely jinými než čistě literárními, na př. díla příruční, praktická, odborná, populárně-vědecká a j. Ale jde-li výborně na odbyt nějaký spis zdravovědný neb cestopis výpravy k severní točně, co má z toho česká literatura? Jak vidět, neodneseme si z knihkupeckých výkazů o prodeji knih nižádného bezpečného kriteria k posouzení úlohy, již hraje literatura v životě národa a kniha v životě jednotlivce.

(...)

Jako každé umění, jest i literatura květinou, potřebující hojné vláhy. Vláhou touto je ohlas, úspěch, pocit hluboké, pronikavé působnosti. Literatura, která sama o sobě ví, že je záležitostí jen malého počtu lidí a že na její plody nikdo nečeká, propadá otravnému vědomí své zbytečnosti a stává se omrzelou, jízlivou a rozcitlivělou jako stará panna, již nechali sedět.

(...)

O české literatuře však jakožto celku možno říci, že vláhy této dostává se jí velmi poskrovnu a že půda, na niž plody její padají, je tvrdá a suchá. Byli jsme kdysi národem filologickým, dnes už nejsme ani národem literárním. Nedovedeme si už bezmála ani představit, že by nová česká kniha mohla vyvolat jen poněkud mocné rozvlnění nebo dokonce určité nějaké duševní hnutí. Otázky, spory a zájmy, které naší literaturou hýbají, zůstávají omezeny jen na její vlastní kruh. Zajímat se o literární umění a chápat je, stává se vždy více u nás jakýmsi odbornictvím, podobným odbornictví v hudbě a uměních výtvarných. (...) To ovšem není zjev specielně český. (...) I v zemích nejkulturnějších je ryzí umění odkázáno na tenounkou vrstvu duševní elity. Ale co se zdá být opravdu specielně českým zjevem dnešní doby, to je netečnost ke knize vůbec, lhostejnost k zájmům literatury, přezírání úlohy spisovatele ve společnosti - zjev proto tak nápadný a zarážející, že se s ním shledáváme v národě, u něhož právě naopak ještě před půl stoletím byla literatura hlavní a téměř jedinou duševní funkcí. Nejhorlivějšími poměrně čtenáři belletrie jsou ženy a mládež, tak jak tomu bývalo všude v každé době. Ženy však - míním alespoň průměrnou vrstvu čtenářek románů - čtou knihy neliterárně, bez dostatečného zájmu pro ideje, pro uměleckou formu a pro individualitu autorovu, příliš podléhajíce

jen illusi, kterou na ně působí obsah a děj knih, sympathičnost a nesympathičnost líčených postav. Teprv v nejnovější době, kdy vyrůstají i v naší společnosti typy moderní intelligentní ženy, vzniká pozvolna obec čtenářek s uměleckým cítěním a delikátním vkusem, a takovéto čtenářky - budiž to beze vší lichometné galanterie řečeno - jsou pak tím nejlepším a nejvděčnějším obecenstvem, jakého si jen autor může přát. (...) Pokud se týče mužské mládeže, je pozorovati v našich dnech očividné ubývání literárního zájmu u studentstva, za to však potěšitelný jeho vzrůst u mládeže dělnické. Studentstvo dávno už ztratilo ono důležité místo, které kdysi v národě mělo, a jeho netečnost k veřejným otázkám a zájmům, přesahujícím obzor školy, stává se zjevem pohříchu až příliš známým a i v jeho vlastních řadách konstatovaným. Přes to však má stále ještě pro literaturu jednu zvláštní důležitost. Studentstvo je totiž onou vrstvou, z níž se rekrutují nové talenty, onou mlhovinou, v níž se vytvářejí nastávající světla literární. (...) A naopak, z knížek debutantů, časopisů a revuí nejmladší literární vrstvy lze soudit na ideje a snahy, které v určité době studentstvem hýbou. Publikace tohoto rázu v poslední době nedávají pohříchu dojíti k závěrům, pro nejmladší naši intelligenci zvlášť nějak lichotivým. Nároků plnému tónu vydávaných hesel a programů, výši aspirací a sebevědomí neodpovídá kvalita práce a stupeň literárního vzdělání. Ale zde nutno spíše chápati a litovati, nežli horšiti se. Po prudkém vření ideí politických a literárních, jímž bylo zachváceno u nás studentstvo v letech devadesátých, přichází nyní generace, jíž je souzen smutný úděl epigonů. Všecko bylo před ní už vysloveno a okuseno, není záchvěvu evropského myšlení, jenž by k nám nebyl v průběhu posledních deseti let přinesen, není experimentu sebe smělejšího, jenž by nebyl býval podniknut. Nic pro ni nového nezbývá a i ona by přec tak ráda objevovala nové světy! Odkud pak tolik myšlenkové únavy a blaseovanosti u naší mládeže? Že by bylo pro ni krásným úkolem, kdyby hleděla ideje k nám importované prohloubit a dát jim, pokud je vůbec můžeme strávit, náš vlastní český obsah, to se ještě v oněch letech nerado slyší, neboť více než fascinujících nových hesel bylo by k tomu třeba studia a tuhé práce.

(...)

Ženy a mládež nestačí však, aby daly literatuře pevný podklad společenské působnosti, nemůže-li se ona opírat o zájem a vděčnou vnímavost mužů. Představiteli smýšlení určitých vrstev a veřejných hnutí a zjevů jsou především vyspělí muži; jejich povaha a mínění rozhoduje. (...) Četba belletrie je u nás něčím, co dle běžného mínění a osvědčených rodinných tradic svědčí nejlépe ženám, pokud nemají důležitějšího zaměstnání v domácnosti, a co si může dovoliti mladík ve svých prázdných chvílích, co však pro rozumného a praktického muže a otce rodiny bylo by hříšným plýtváním času.

(...)

A je až přespříliš dobře známo, jak bagatelisována je kniha i v té sféře, kde se sbíhají nitky politických našich hnutí a kde - dle pyšné fráze - se rozhoduje o osudu národa. Jsou mužové, kteří vykonávají veliký vliv na tisícehlavé massy lidu a v zákonodárných korporacích tlumočí - jak jiná zase fráze dí - city a smýšlení národa, ale kteří právě o tom, v čem se nejlépe obrážejí ideje, city a snahy každého národa v určité době, totiž o literatuře, nevědí ani tolik, kolik musí vědět každý studentík. (...) Nedostatek literárního vzdělání je také jednou z příčin, proč se úroveň politického života u nás tak vůčihledně stále snižuje a proč na příklad kult řečnictví, místo aby se vyvíjel, klesá. Obecenstvo u nás dá se uchvátit nejprimitivnějšími prostředky rhetorickými; přísnějších požadavků na hloubku a plastiku myšlenek, na krásu výrazu a dokonalost mluvy neklade, poněvadž se nedalo dosud literaturou vychovat k takovémuto citlivému smyslu pro formu.

(...)

Nedospěli jsme totiž dosud k pravé literární kultuře. V tom je vysvětlení oněch zje-

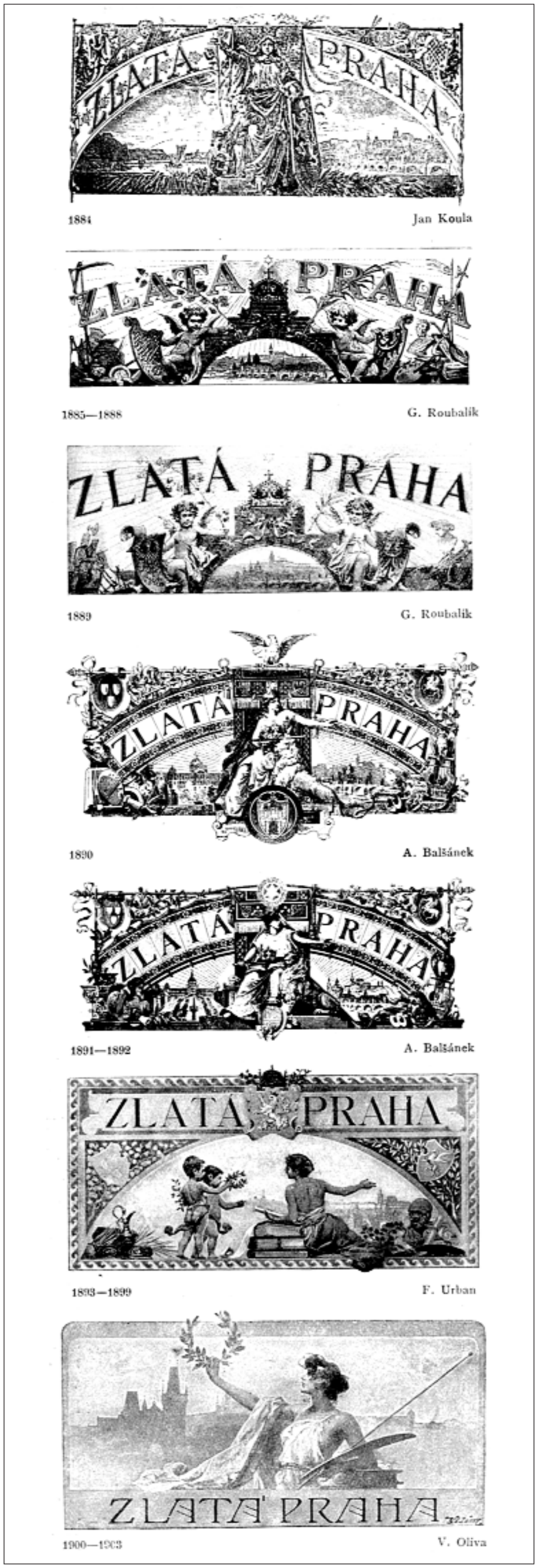

Různá záhlaví časopisu Zlatá Praha

vů a příčina, z níž se ony dají vyvodit. Ale chcete-li, je to i naopak jejich následkem. Naše literární poměry jsou takové, jak jsem se pokusil je líčit, protože nemáme dokonalé literární kultury, ale i naopak: protože tyto poměry takovými byly a jsou, nedostáváme se stále k dokonalé literární kultuře.

(...)

Literární kultura jest zkrátka něco více než pouhá jsoucnost literatury. Nespočívá jen na těch, kteří literární díla tvoří, ale i na těch, kteří je přijímají, a jmenovitě na tom, jak je přijímají. (...) Literární kultura předpokládá slovem harmonickou součinnost všech činitelů, nezbytných k rozkvětu literatury. Tedy nejen tvůrčí duchy, ale i vzdělané obecenstvo, smysl pro techniku a formu literární a co především: tradici, která vine a prodírá se v nepřetržitém toku všemi různými fásemi, periodami, školami a směry a dává jejich měnlivosti vyšší jednotu a společný vývojový směr a cíl. Literární kultura je protiváhou příliš bezuzdného individualismu v literatuře. Kdyby umění bylo postaveno jen na holý individualismus, to jest, kdyby vývoj jeho nebyl ničím jiným než postupnou řadou tvůrčích osobností, vyznívala by z něho jen marnost, zoufalá beznaděj a bezúčelnost.

(...)

Nezávisí tedy literární kultura jen na geniálních jednotlivcích, ale je věcí národního celku, anebo alespoň jistých jeho vrstev. K jejímu utváření je sice třeba uměleckých děl epochálního významu, která by jí dala směr a pozvedla jazyk národa a vkus jeho na jistou vysokou úroveň, z nichž by pak celé věky dalšího rozvoje mohly žít a týt, ale kultura může pak dlouho opakovat a vyčerpávat tyto dané útvary. Ba v tomto tradicionelním uctívání a pěstění toho, v čem se klassicky vyjádřil literární charakter národa, tedy v jakési konservativní tendenci, bránící příliš odvážným pokusům o nové, spočívá nejvlastnější podstata kultury.

(...)

S důrazem budiž opakováno, že literární kultura není pouze dílem několika velkých tvůrčích duchův, jimž jiní v netečném obdivu by přihlíželi. Je společným dílem a úkolem, z něhož padají určité podíly i na bedra talentů prostředních a malých, i na bedra kritiky i nakladatelů i obecenstva, slovem všech, kteří knihy píšou, je vydávají, je čtou a je posuzují. Velcí spisovatelé nedají se uměle vypěstovat, ale abychom povznesli význam a působnost české knihy z její dnešní pokleslosti a tím i význam spisovatele ve společnosti, to leží v rukou našich. Je třeba jen, aby spisovatelé především sami byli proniknuti vědomím o významu knihy a snažili se jí dáti karakter uměleckého díla. Je třeba, aby milovali literaturu tím vášnivým zápalem, jejž dovedeme cítit jen pro to, co tvoří náš životní úkol a osud a aby ji nepovažovali za pouhou potěchu prázdných chvil, odškodňující je za nudu dne, anebo dokonce za pouhý zdroj vedlejších příjmů. Je na nich i na kritice, aby hleděli dovést literární ideje k větší výraznosti a logice a aby hledali v příslušenství ke skupinám, směrům a školám ne příležitost svésti se kamarádsky s jinými k různým úspěchům a příjemnostem, jež literární kariéra i v našich těsných poměrech poskytuje, nýbrž k uplatnění těchto určitých literárních idejí, pokud jsou některým individualitám společny. Je třeba, aby byli si plně vědomi těžkého a zodpovědného úkolu spisovatele jakožto vůdce duší, aby stáli proto na výši duševního ruchu dnešního kulturního světa, aby byli skutečně „vyššími lidmi“ v národě, jeho opravdovou elitou duchů a ne jen průměrnými intelligenty, odlišujícími se od jiných pouze tím, že dovedou mrštněji vládnout pérem. Je třeba konečně, aby milujíce literaturu, milovali v ní umění, spojující krásu myšlenky s krásou slova, a aby především měli úctu k prostředku a materiálu tohoto umění, totiž k jazyku, pamětlivi toho, že kdo nepíše a nemluví krásně, nemůže krásně myslit a cítit.

Jen kniha, při jejíž tvorbě vládly tyto zřetele, má nárok na úctu a lásku čtenářstva a jen tvůrce takové knihy má právo na ono významné místo v národě, jež v této rozpravě pro něho bylo žádáno.

Soft TVAR (44)

Přesně dvě a půl hodiny po zahájení IV. celostátní konference o násilí (s tématem Agresivita - průvodní zjev civilizace?), již uspořádaly Obec spisovatelů a Česká sekce autorů detektivních románů, se v Míčovně Pražského hradu začaly se vší patřičnou pompou udělovat státní ceny za literaturu a za překladatelské dílo. Vždy byl při tom i ministr kultury Pavel Dostál.

Sedmičlenné poroty, jejichž personální složení se každý rok kompletně obměňuje a jež během svých rozprav rozhodují o tom, kdo sklidí vavříny spjaté s obnovenými státními cenami, však mají až protichůdný statut. Zatímco překladatelé volí své favority takříkajíc za zásluhy, přičemž pokaždé vzniká velký prostor pro vrtkavou náhodu, protože vynikajících překladatelů máme dost a dost, literáti a kritici se statutárně zaměřují na nová díla českého písemnictví, vydaná za uplynulých dvanáct měsíců: tím také naplňují vlastní ideu státní ceny, která byla zřízena především kvůli tomu, aby podporovala novější českou produkci.

Nynější laureáty není zapotřebí představovat: tentokrát vavříny sklidili za překladatele jedenasedmdesátiletý germanista a romanista Jindřich Pokorný a za spisovatele středogenerační prozaik a literární vědec Vladimír Macura za soubor esejů Český sen a za román Guvernantka. Pokud však odhlédneme od slavnostních chvil v Míčovně, můžeme sine ira et studio připomenout ještě několikero pozoruhodných okolností. Ač jsou literární státní ceny udělovány již čtvrtý rok, teprve nyní byla odměněna jednak řádná knižní novinka, jednak vůbec poprvé prozaická a esejistická tvorba. Předtím se totiž ocenily deníkové záznamy (Ivan Diviš), souhrnné básnické dílo (Emil Juliš) nebo mnohaletá literárněvědná syntéza (Milan Jankovič). Doposud tudíž byli vyznamenáváni obecně uznávaní tvůrci, ba klasikové (někteří pražští snobové a nepřející literáti sice žasli nad Julišovou nominací, leč to byl pouze výraz jejich ignorance, nic víc), nyní došlo na tzv. soudobého spisovatele, a to samozřejmě a pochopitelně může vyvolat i podrážděný nesouhlas ze strany dříve narozených a cenychtivých.

Nejen to: již tři roky po sobě byly státní cenou dekorovány tituly z Torstu a také letos k tomu chyběl pouhý krůček; skryté pravidlo však doznalo výjimky a poprvé si mohly vavříny rovným dílem pomyslně přisvojit žižkovská Mladá fronta a vinohradské Nakladatelství Lidové noviny. Byli jsme též při zrození nové tradice: podruhé za sebou cenu získal reprezentant Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Stane-li se to v kraji zvykem, aspoň víme, že za rok cenu zřejmě obdrží Daniela Hodrová. Však by si to také mezi těmi mladšími zasloužila, stejně jako v minulých letech akademicky podcenění anebo řevnivě nepochopení Jiří Drašnar, Václav Kahuda, Lubomír Martínek a zejména Jáchym Topol!

Koneckonců si však Macurovy vavříny může právem symbolicky polaskat a pohladit dokonce i obtýdeník Tvar: laureát přece patří od samého počátku k jeho sympatizantům a věrným přispěvatelům. Nasadíme-li vzornou soft-face, věřme, že to není naposledy!

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Ministerstvo kultury České republiky
a Památník národního písemnictví
vyhlašují soutěž

Nejkrásnější české knihy roku 1998

V soutěži bude hodnoceno grafické, ilustrační a polygrafické zpracování knih. Oceněné knihy postoupí do mezinárodní soutěže Nejkrásnější knihy celého světa.

Přihlášky spolu s podmínkami soutěže poskytne do 15. 12. 1998 Památník národního písemnictví, Strahovské nádvoří 1, 118 38 Praha 1, tel. 205 166 95, linka 237, Bc. Renata Bulvová. Uzávěrka příjmu knih bude 26. 1. 1999.

Pražský literární novinář Egon Ervín Kisch

Hrob E. E. K. (Vinohrady)

Vladimír Novotný

Veškeré periodicky se opakující návraty k tvorbě Egona Ervína Kische, ať jubilejní či nikoli jubilejní, napořád ztělesňují kardinální a zároveň subtilní problém: kde v jeho případě vede dělicí čára mezi tzv. tvorbou literární a takřečenou tvorbou novinářskou. Dokonce i z odstupu celého půlstoletí si můžeme klást otázku, nakolik v souladu s vývojovými zákonitostmi světové literatury 20. století obě sféry v jeho díle splývají a v čem se od sebe odlišují. Můžeme se ptát, v jaké míře se zejména v pozdním Kischově reportážním desateru zrcadlí prakořeny a prazáklady nynější investigativní žurnalistiky. Potom je bezpochyby oprávněná i otázka, zda vůbec má smysl tázat se při současném bádání nad odkazem Egona Ervína Kische po smysluplnosti podobné delimitace. Určitá reportážnost literárního textu přece bývá v mnoha rozmanitých modifikacích právoplatnou součástí slovesného díla již od počátků krásného písemnictví.

Podobné dotazování je však legitimní i tváří v tvář nastávajícímu času tzv. nových médií, neboť dodnes nebylo zodpovězeno ani v metodologické, ani v kulturněhistorické rovině dostatečně přesvědčivě. Navíc nebylo ani uspokojivě interpretováno, ani začleněno do obecnějších souvislostí evropské literární kultury. Stále totiž před námi defiluje příliš mnoho Kischů: onen familiárně přezdívaný Egonek, anebo mytizovaný tvůrce, jehož jménem jsou pojmenovány prestižní novinářské ceny v Německu (kdysi dokonce současně v SRN a NDR) i u nás. Česká Cena E. E. Kische ovšem od svého vzniku v roce 1990 hodnotí především literární a umělecké kvality reportáže, nikoli investigativní průnik a případnou autorovu srdnatost čelit tomu, čemu rodák ze staropražského domu U dvou zlatých medvědů, odchovaný tradicemi středoevropské liberální žurnalistiky, vskutku možná nikdy čelit nemusel.

Přece jen však problém, zda byl Egon Ervín Kisch více žurnalista či spisovatel, reálně existuje jak v tom smyslu, do jaké míry je a byl spíše za spisovatele nebo spíše za žurnalistu pokládán svými současníky, tak i v nejistotě, zda vůbec toto dilema vyvstává jako doposud palčivé a živé též v očích našich současníků. Snad jako vhodná exempla poslouží i několik příkladů z novější lexikografické praxe. V ruské (tj. ještě sovětské) literární encyklopedii z roku 1987 je Kisch v biografickém minihesle lapidárně charakterizován jako „rakouskočeský spisovatel, píšící německy“, jako člen Komunistické strany Rakouska od roku 1918 a především jako autor politických reportáží, mezi nimiž se uvádějí i Caři, popi, bolševici (1927). Jeho jméno se v nejnovější ruské encyklopedii vynoří ještě v samostatném hesle o antifašistickém pamfletu a dále v hesle o německé literatuře, v němž je Kisch přiřazován k autorům jako Anna Seghersová a Willi Bredel, vytvářejícím základy nového směru - socialistického realismu. Populární reportér figuruje i v hesle o rakouské literatuře, v níž prý Kisch v polemice s tvorbou expresionistů ve svém díle hájil socialistické ideály.

Téměř ve stejné době byl v Praze vydán pod redakcí Vladimíra Macury dvoudílný Slovník světových literárních děl (1988), v němž Kisch figuruje ve výběrové plejádě světových spisovatelů jako tvůrce Pražského pitavalu (1931), „souboru uměleckých reportáží o kriminálních příbězích z Prahy a českého prostředí“. Autor hesla bohemista Jiří Holý ve zkratce píše o Kischových spisovatelských začátcích, o jeho filiacích s pražskou uměleckou bohémou, jakož i o autorově žurnalistické činnosti před první a druhou světovou válkou, načež konstatuje, že „Kischovy reportáže dosáhly světového ohlasu a přispěly ke konstituování umělecké reportáže jako zákonitého a svébytného literárního žánru“. Legendární, kdysi tolik oblíbený „zuřivý reportér“ Egon Ervín Kisch je tu pojat jako německý spisovatel, tíhnoucí k průběžné demystifikaci nejenom exotických a romantických jevů.

Budiž. Jenže například obsáhlý, dvousvazkový francouzský literární slovník, vydaný roku 1985 v pařížském nakladatelství Larousse, vůbec Kische neuvádí, a to nejen v rámci samostatného spisovatelského hesla, jichž zde jsou tisíce, ale dokonce ani v nesmírně podrobném a nepochybně velice fundovaném lexikografickém shrnutí rakouské literatury ve 20. století, ačkoli v něm mezi desítkami autorských jmen najdeme kupříkladu i Marii von Ebner-Eschenbachovou nebo Lea Perutze. Je evidentní, že autoři hesláře a tudíž i editoři slovníku pohlížejí na Egona Ervína Kische výhradně jako na onoho „zuřivého reportéra“, dokonce možná především jako ideálního politického žurnalistu minulosti, nikoli však jako na literárního tvůrce.

V této souvislosti možná nebude překvapující, zůstaneme-li mimo okruh německé lexikografie, že Kisch vůbec není zastoupen ani v nejnovějším polském Lexikonu světových spisovatelů, v němž najdeme řadu tvůrců ze střední či severovýchodní Evropy. Ani zde na rozdíl od kulturněhistorické tradice v Čechách není považován za spisovatele, tj. za ryzího slovesného umělce, nýbrž za novináře, politického publicistu; jeho působení v žánru umělecké reportáže zřejmě není vůbec doceněno. Ostatně dokonce ani v převážně nanejvýš seriózní odborné příručce, jakou je náš Slovník literární teorie (2. vyd. 1984), není Pavlem Vašákem v heslu o reportáži E. E. Kisch vůbec uveden, takže jedinou zmínku o něm najdeme v tomto kompendiu pouze v hesle Kriminálná literatura, a to právě v souvislosti s Pražským pitavalem.

Ani coby předchůdce investigativní žurnalistiky, ani jako spolutvůrce moderní umělecké reportáže tudíž Kisch zřejmě na spisovatelské výsluní nikterak pronikavě v obecném povědomí nynějších let nepronikl. Se svéráznou charakteristikou jeho osobnosti a jeho působnosti přišel kritik a novinář Jiří Peňás v popularizující příručce Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století (1994). Charakterizuje v ní Egona Ervína Kische jako „českoněmeckého reportéra“ (ačkoli Kisch česky nikdy v životě nic nenapsal) a poté ho označuje za „dokonalé ztělesnění kosmopolity, dobrodružného světoběžníka - globetrottera“, k jehož „přirozené výbavě patřilo kromě pohotovosti, pronikavého pohledu, skvěle zvládnutého vypravěčství také - komunistické přesvědčení“. O autorově literární tvorbě se kritik takřka vůbec nezmiňuje.

Mnohem vyhraněnější stanovisko zastává v reedici Malého labyrintu literatury (1997) jugoslavista Dušan Karpatský; ten Kische výstižně hodnotí jako „pražského německého reportéra a žurnalistu, který chápal reportáž jako žánr vědecky pravdivý a zároveň umělecky působivý“. Naopak v Encyklopedickém slovníku (1993), v prvním lexikografickém kompendiu tohoto typu z devadesátých let, se o autorovi dočítáme, že to byl pražský německý spisovatel a publicista. Poté následuje politizující konstatování, že šlo o „zakladatele a propagátora marxisticky orientované literární reportáže“, přičemž ve slovníkovém mikrohesle není mezi základními Kischovými knihami kupodivu jmenováno ani slavné Tržiště senzací (1942), ani Pražský pitaval.

Do jaké míry si ale česká literární historie a pražské kulturní dějiny skutečně mohou Egona Ervína Kische přivlastňovat? Nakolik ho opravdu smíme pokládat za věrohodného reprezentanta pražské německé literatury a za mikroepika sociální a společenské Prahy? Byl náš a je náš, byl to „milec Prahy“, konstatuje v poválečné tendenční euforii lyrizující prozaik Karel Konrád. Ale Kischovo literární pražanství či „pražství“ bylo od počátku též závažnou příčinou k polemikám a pochybnostem. Proti mýtu o Kischovi coby zpodobiteli Prahy se na začátku našeho věku ozval brněnský literární historik a kritik Arne Novák, který v dubnu 1917 v deníku Venkov odmítl vůbec připustit, že by někdy bylo myslitelné, aby „německý spisovatel pochopil tragického ducha staré Prahy“. Konkrétně měl na mysli především Gustava Meyrinka a jeho pražský rudolfínský román Golem.

Moravský badatel však své negativní závěry zacílil na adresu všech německých spisovatelů, kteří svévolně „vnucují světu zcela propracované pojetí naší Prahy“. Právě o nich se ve svém článku ve Venkovu rozhorleně a rozkaceně rozepsal, že se „dívají na život zdejší v příkrém dualismu. Nad Vltavou bydlí dvě plemena, odlišná jazykem, mravem i krví: jedno zrozené z rozkoší ducha i těla, panští požitkáři a podnikavci, dnes vztahující lačné ruce po všech ženách a zítra opíjející se mystickými sny, a druhé služebné a nevzdělané, přikrčené ke zdi a čekající tam na almužnu či políček, určený k tomu, aby dodávalo árijským i semitským vyvolencům služky a sklepníky, kočí a plavce, ‚»sladká děvčata« a prostitutky.“

V této souvislosti Arne Novák hodnotí E. E. Kische, tehdy lokálního reportéra druhého nejvýznamnějšího pražského německého deníku Bohemia, zcela bez skrupulí a v literárněhistorickém kontextu roku 1917 coby „epika pražské prostituce“, který prý jak své „obrázky z kalné noční Prahy, hluboko stojícími pod obdobnými Nerudovými studiemi o padesát let staršími“, tak i své románové vypravování Pasák (1914, česky poprvé až 1922 jako Pasák holek) „osnoval na tomto pojetí“. Neboť, praví neúprosně jindy tolik rozšafný až obezřetný literární historik, „ani zde nestačí věcné poznání životních složek, neprovází-li ho pronikavé vcítění se“.

Podobný postoj jako Arne Novák víceméně sdílela a tlumočila o desetiletí později na stránkách Československé vlastivědy (1933) další proslulá osobnost naší meziválečné literární kultury, totiž esejista a překladatel Pavel Eisner, bilingvní tvůrce publikující česky i německy. Rovněž podle jeho mínění „Kischův český svět je oblast sociální periferie a společenských proláklin, čímž vrcholí sociální konstanta, která vyznačuje téměř šmahem výpravy německých spisovatelů u nás do českého světa. Také českou Evu našel si Kisch ve společenských nížinách: je to pouliční holka.“ Eisner se v souvislosti s autorovými pražskými náměty a jeho reportérským vhledem do kloubů dění zmiňuje o „syrové názornosti empirického modelu“, leč píše rovněž o „amorální živelnosti“ reportérových žen z lidu, o tom, že žurnalistova Tonka Šibenice, hrdinka jeho stejnojmenné prózy, působí na čtenáře (nebo na kritiku) jako vidina vyrostlá z dupáren, nočních zapadáků a nevěstinců, přičemž „osvědčuje genia lásky ve zvrhlosti a je posledním darem života in articulo mortis“.

Posléze Eisner o poznání objektivněji soudí, že útěk z ghetta do brlohů, „zprvu provázený zálibou v malebných považlivostech, předkládaný předplatitelům měšťáckého deníku jakožto kořist z divokého západu pražské periferie“, nakonec vedl Kische k „reportážním objevům“ Spojených států, sovětského Ruska a naposledy Číny, čili ke knihám, které „bez vnějškové romantičnosti a záměrné lechtivosti nahou mluvou fakt promlouvají o lidském utrpení a věčně opojné slávě života“. Pavel Eisner tudíž nahlíží na E. E. Kische jako na spisovatele a zároveň i jako na novináře - leč svůj pasus o něm uzavírá kritickou sentencí: Kisch by prý byl světovým reportérem a „svého druhu klasikem, kdyby místy nepropadal slovním hříčkám heinovské ráže“.

O nejnovější shrnutí mnohovrstevnaté tvůrčí i občanské problematiky života a díla „zuřivého reportéra“ se pokusil v žánru hutného medailonu (v brožuře Co v učebnicích chybělo. O německy psané literatuře v českých zemích, 1991) germanista Josef Poláček, mj. autor hesla o Kischovi v „odeonském“ slovníku spisovatelů německého jazyka (1987), kde o něm píše zejména jako o „pražském německém reportérovi“. Badatel míní, že E. E. Kisch byl spisovatel, žurnalista a především - reportér, načež si klade otázku, jakých výkladů by se tento „kumpán ze zšeřelých pražských lokálů“ snad nakonec jednou dočkal, kdyby byl předčasně nezemřel, zda by unikl komunistickým lágrům a posléze oprátce, neboť jeho vývoj nebyl zdaleka tak jednoznačný, jak mnozí pozdější vykladači tvrdili. Poláček lapidárně připomíná mj. Kischovy mladistvé sympatie k německému, protičesky orientovanému pražskému buršáckému studentstvu nebo počáteční prorakouské nadšení na začátku první světové války, jakož i přetrvávající romantické sympatie k společenským vydědencům Prahy, k lidičkám z velkoměstského podsvětí. Zdůrazňuje, že od konce dvacátých let v rozporu s vlastním krédem „beztendenční reportáže z pera nepředpojatého svědka“ podstoupilo autorovo pojetí moderního a atraktivního žurnalistického žánru prudký zvrat v pravý opak.

Podobný myšlenkový i umělecký zlom nadmíru zřetelně dokládá již tendenční autorův soubor cestopisných reportáží o SSSR - Caři, popi, bolševici: dnes už při jejich četbě rozhodně nemůže obstát svého času rozšířené mínění o „bezmála absolutní faktografické a dokumentární hodnověrnosti jeho reportáží“. Legendy o Kischovi podle Poláčka pokračují i po jeho smrti; podle jedné z nich to prý byl „srdcem Čech, pouze německy píšící“, podle jiné pověsti neměl údajně ve skutečnosti s organizovanou politickou levicí nic společného. Náš germanista resumuje, že autor Pražského pitavalu byl především reportér světové velikosti - a v závěru svého medailonu praví, že by asi skutečně nebyl v Československu na počátku padesátých let žádný problém „uplést oprátku Kischovi, v jehož životě a díle vystupují do popředí vždy znovu a znovu kosmopolitní sklony, Kischovi, jenž se kamarádil s kdejakou prostitutkou a jenž měl mimořádně široký okruh přátel mezi nejrůznějšími osobnostmi celého světa“.

Zdá se, že Egon Ervín Kisch, jak to vyplývá z naší výběrové mozaiky nejrůznějších novějších hodnocení a soudů, figuroval coby prozaik a novinář v jedné osobě z hlediska vývoje našeho písemnictví 20. století nejméně ve třech literárněhistorických kontextech. V tom prvním, nejranějším, měl v tehdejším „světu včerejška“ (S. Zweig) nejblíže ke světu literárních anarchistů a bohémů, reprezentovaných Emilem Arturem Longenem či Jaroslavem Haškem a nejednou působících jako profesionální nebo příležitostní žurnalisté. Tehdy též došlo ke genezi Kischova specifického literárního vypravěčství, inspirovaného jednak doznívajícími tradicemi evropského naturalismu a raného sociálního expresionismu (proto zbožňoval romány Émila Zoly), jednak i tehdejšími populárními žánrovými podobami románu kolportážního či novinového, uveřejňovaného na pokračování. Tento charakter mají jak první autorovy reportážní soubory, mj. Z pražských uliček a nocí

(1911), tak i jeho jediný dokončený román Pasák; ty další, rozepsané a ztracené ve třicátých letech, naopak těžily z historické tematiky. Počáteční zaměření jeho díla pravděpodobně vrcholí a zároveň doznívá v pisatelově kriminálním cyklu Pražský pitaval.

Druhý kontext, v němž Egon Ervín Kisch zřetelně poznamenal zejména českou spisovatelskou scenerii dvacátých a třicátých let, souvisí s jeho fluidem profesionálního žurnalisty se zřetelnými literárními ambicemi a sklony, jakož i s krédem literárního novinářství, jímž zřetelně ovlivnil kupříkladu české prozaiky působící v Lidových novinách (mj. i některé slibně začínající a dnes již pozapomenuté autory, např. A. C. Nora či Marii Fantovou). Především však tehdy ztělesňoval přitažlivý typ moderního tvůrce, jehož postuláty jsou adekvátní dobovým představám o avantgardním pojetí uměleckého díla. Také jeho texty jsou zjevně poznamenány populárními teoriemi o tzv. Sachliteratur, o literatuře faktu, o perspektivách reportážního žánru ve vývoji krásné literatury atp.

Tomuto typu Kischova politického a politizujícího reportérství se ve své době dostalo široké publicity a právě tento modus literárního novinářství bezpochyby zapůsobil na českou sociální a politickou prózu meziválečného období; ve třicátých letech bezpochyby v prvé řadě ovlivnil podobně agitačně zaměřené reportáže Julia Fučíka z SSSR. Leč historička a teoretička mediální problematiky Barbara Köpplová ve svém pojednání o Kischově antologii Klasický žurnalismus, vydané v Berlíně v roce 1925, upozornila na skutečnost, že až do roku 1927, tj. až do vydání svých tendenčních sovětských reportáží, známý žurnalista a prozaik důsledně nesmýšlel a nepočínal si jako levicový publicista, a proto ve své antologii i v žánru úvodníku nebo novinové polemiky vyzvedával umění nikoli ideologické či politické novinařiny, nýbrž typ „interpretativní žurnalistiky“.

Ke 100. výročí narození Egona Ervína Kische bylo v Praze uspořádáno okázalé sympozium a posléze vydán sborník referátů a příspěvků. Třebaže v něm převažoval žánr jubilejní zdravice, právě tyto texty necelých čtyřicet let po Kischově skonu ztělesňovaly příklad totální negace ideje nezávislého nebo investigativního novinářství, k jehož spoluzakladatelům Kisch v mnoha sférách svého působení patří. Vše, co je na stránkách tohoto oficiózního sborníku předkládáno čtenářům k věření a žurnalistům k bohulibému následování, se vyznačuje nejen popíráním jakéhokoli nezávislého, ať interpretačního, anebo budoucího investigativního myšlení, ale i neúctou k faktu, dávnému idolu Kischových reportáží. Sympozium probíhalo pod záštitou čtyř společenských institucí, leč skoro žádná z nich nebyla v záhlaví sborníku uvedena pod správným názvem. Všemocný ideolog předlistopadového režimu Jan Fojtík bez mrknutí oka označil za „slavného publicistu“ nejen Jaroslava Haška, Jana Švermu a Egona Ervína Kische, ale dokonce i samotářského a plachého básníka Petra Bezruče. S těmito fanfárami ovšem pozoruhodně neladil postesk vysokoškolského pedagoga S. Antonova z Kazaně, podle nějž byly v SSSR dokonce i z Kischových Carů, popů, bolševiků vydány pouze některé kapitoly.

Dokonce i takové zdánlivé maličkosti průkazně signalizují, nakolik bytostně antikischovské požadavky, týkající se podoby a vyznění politické reportáže, ať přicházející z domova či ze zahraničí, se po roce 1948 systematicky předkládaly kupříkladu též budoucím známým spisovatelům, tehdejším reportérům Ludvíku Aškenazymu, Arnoštu Lustigovi nebo Ladislavu Mňačkovi, nemluvě o tvorbě dnes již nadobro zapomenutých politických publicistů ze sedmdesátých a osmdesátých let. Dlouhá desetiletí se v rámci tohoto redukovaného a zcela neinvestigativního novinářského a literárního kontextu u nás tvrdilo, že Kisch je „velký učitel československých novinářů“ anebo „vzor bojové, třídní, stranické žurnalistiky“, tj. idol novinářského povolání tendenčně a aprioristicky politizujícího a historicky neseriózního.

Nynější navazování na inspirativní tradici jubilantovy žurnalistické a publicistické činnosti by mělo v českém literárním novinářství směřovat naprosto opačným, ať již interpretačním nebo investigativním směrem. Neměli bychom totiž v tomto smyslu dopadnout jako novodobý antikischovský novinář z jedné nepublikované politické karikatury Vladimíra Jiránka: onen žurnalista na ní totiž všehovšudy pořád a pořád „leschtí kliky“.

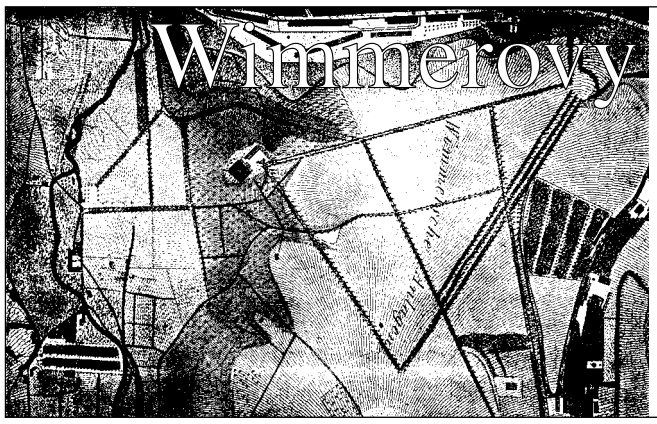

Wimmerovy sady

Marie Hořínková

Plán Wimmerových sadů na Král. Vinohradech.
Výsek z alba Karla hr. Vasquez-Pinase Malerisch-romantische Darstellung d. kgl. Haptstadt Prag. 1832.

Nepravidelný trojúhelník Wimmerových sadů, někdy zvaných Wimmerovými alejemi, je dnes těžko zjistitelný. Prodíráme se ulicemi, náměstími, bloky domů... Wimmerovy sady byly zřízeny vykoupením několika vinic a usedlostí na vinohradském návrší, osazovány byly přibližně v letech 1800 - 1813 a zelenaly se asi do roku 1840.

„Od pražských bran chodilo se tehdy do Nuslí, Vršovic a Strašnic jenom pěšinkami, protože vozové cesty byly neschůdné i nesjízdné pro množství strání a úvozů. Vpravo za Koňskou branou muselo se do kopce. Zakladatel sadů, baron Jakub Wimmer, dal nejprve tento příkrý kopec za Koňskou branou prokopat a utvořil tak schůdnou cestu k Nuslím. Hlínu a kámen od Koňské brány navezl ke Zvonařce, aby tam zasypal výmoly a jámy a zřídil pak silnici od Zvonařky do Nuslí. Staré topoly od Koňské brány k Nuslím dal vykácet i s kořeny a na jejich místo zasadil ovocné stromy a sice tak,

- že mezi dva ovocné stromy vsadil vždy dva vonné keře šeříku a mezi ty vprostřed umístil keř stoleté růže. -

Tak vznikly sady Wimmerovy, jejich střed tvořily pak zahrady koupené od hraběte Lažanského s hospodářskou budovou kravínem.“

Tolik říká historik R. Smažík v roce 1931 a naše představivost si může podle toho vykouzlit pozoruhodný obraz.

Po smrti barona Wimmera v roce 1822 sady pustly a koncem devatenáctého století zcela podlehly zástavbě. Můžeme je umístit přibližně do prostoru od konce dnešní Žitné ulice po usedlost Zvonařku v Nuslích, pak dál k dnešní Vinohradské vodárně a k bývalé vinohradské usedlosti Cikánce. (Poslední záznam o této usedlosti s hostincem U města Prahy je z roku 1843.)

Zbytkem bývalých Wimmerových sadů jsou dnešní Čechovy sady, Bezručovy sady a Havlíčkovy sady se zahradou zvanou Grébovka.

Kdo byl zakladatel těchto sadů, baron Jakub Wimmer?

Máme před sebou plán Wimmerových sadů na Královských Vinohradech z roku 1810, mědirytinu V. Gottmanna. V knize Zdeňka Wirtha Pražské zahrady z roku 1943 je zakladatel sadů označen jako baron. Později, v roce 1959, v článku Pražské bulváry je už jen Jakubem Wimmerem, bez titulu. Pamětníci padesátých let si vzpomenou, jak neoblíbeni byli v těch letech baroni, zejména ti Černí.

Baron Jakub Wimmer (1754 - 1822) je v písemnostech obdařen nejrůznějšími přívlastky podle toho, jak se proměňoval čas a oblíbenost baronů. „Válečný zbohatlík, zemědělský podnikatel, obchodník, boháč, velkostatkář, titulární plukovník, organizátor trénu rakouské armády, člověk dobročinný, energický, neúnavný, atd.“ Všechno je pravda, říkám ad hoc.

Ve své době byl baron Wimmer prý nejpopulárnějším mužem v Praze, panem „obrštem“.

Jakub Wimmer se narodil v zámožné pražské rodině, studoval v jezuitské škole a vstoupil do vojska. Jako kadet byl brzy povýšen a vyznamenal se v bitvě u Mostu v prusko-rakouské válce. Po Těšínském míru v roce 1779 odešel z armády a řídil stavbu pevnosti Terezín. Za zásluhy byl povýšen na plukovníka a v roce 1801 se stal baronem. Při stavbě Terezína vydělal veliké jmění. V následujících napoleonských válkách organizoval veškerou válečnou dopravu na bojiště. Zavedl systém válečného vozatajstva a... opět zbohatl. Ještě jeden přívlastek mu asi chybí - selfmademan.

Jakub Wimmer koupil několik statků kolem Prahy, vykoupil vinice a usedlosti na viničných horách a je znám také jako majitel domu Platýz.

„Všechnu svoji snahu, své úsilí a podnikavost vynaložil plukovník Wimmer na zvelebení zakoupených nemovitostí a zejména k okrášlení svého rodného města a okolí,“ píše historik.

Palác Platýz, rozlehlá historická budova na Národní třídě č. 37, má svou vlastní bohatou historii. Ve středověku gotický palác vévodů burgundských, po roce 1586 ho koupil rada české dvorské komory pan Platejz z Plattštejna. Slovo platejz nemusí nutně připomínat rybu, etymologicky má ještě jeden staročeský význam. Plošina, nížina, malý člověk - můžeme si vybrat. V roce 1794 byl palác přestavěn novým majitelem, hrabětem Desfoursem podle plánů Ignáce Palliardiho a brzy nato, v roce 1795, ho koupil Jakub Wimmer. 18 let po jeho smrti, v roce 1840, přešel dům Platýz do majetku rodiny Porgesů z Portheimu. Franz Liszt, který v něm právě v tom roce koncertoval, hrál jistě už pro nového majitele.

Dnes zdobí dům Platýz klasicistní empirové průčelí Martina Hausknechta z roku 1822.

Baron Jakub Wimmer nemohl jinak při své podnikavosti než udělat z Platýze první činžovní dům v Praze. „Každou hodinu vynesl dukát,“ praví historik. Baron Wimmer se též zasadil o vytvoření kašny na dnešním Uhelném trhu, která tu stála ještě před několika lety. Představovala bohyni Floru a vytesal ji F. X. Lederer, významný český představitel sochařského klasicismu (1758-1811).

Organizačně věcné pojetí života barona Jakuba Wimmera nás nutí pátrat spíš po domech a pozemcích než po zajímavých a nezvyklých lidských kontaktech tohoto neobyčejného člověka.

Při pohledu na zmíněný už plán Wimmerových sadů, na němž je kurzivou psaný nápis Wimmerische Anlagen, mne napadá odpověď na otázku, proč ve Wimmerových sadech tak dominovaly aleje.

Představuji si, že zkušenost Jakuba Wimmera u válečného vozatajstva v něm probudila touhu po rovných a dobře uspořádaných cestách. Jeho aleje jsou jako pravítko, většinou do trojúhelníku, velkoryse směrované. Vnitřní trojúhelník se strategicky sbíhá u několika hospodářských budov.

Pamětník Wimmerových sadů historik K. L. Zap o nich píše:

„Místo smutných holých valů, na nichž při švédském útoku a v pruských vojnách mnohý bojovník svůj hrob měl, kde se jindy krom malé zahrádky s točícími se koníčky pro děti, v zákopech a jamách jen luza pelešila, tu spatřujeme nyní od roku 1827 v utěšených pořadích bujně zarůstajících stromků, mezi zelení křoví na stezkách sem tam se proplétajících, a pískem posypaných, četné obyvatelstvo buď se procházeti, buď na sedadlech odpočívati.“

V roce 1824 byla projektována ve Wimmerových sadech i hvězdárna, k jejímu zřízení však nedošlo.

Návštěvník ze samých začátků sadů, z roku 1801, píše poněkud chladněji, což se dá pochopit, neboť každý sad potřebuje určitou dobu k tomu, aby získal vlastní osobitost.

„Jsou to pouhé aleje, vedoucí do Vršovic, v nichž však člověk nenajde žádný stín a žádnou lavičku.“

Vypráví se, že s obdivem a úctou zdravili Pražané starého pána, který si denně vyjížděl ze svého paláce v Praze v lehkém kočárku a těšíval se pohledem na zalesněné stráně a ladné cesty.

Jako demografické extempore si troufám uvést, že po třicetileté válce zbylo v Čechách asi 800 tisíc obyvatel, v roce 1834 už jejich počet stoupl na 4 miliony a národní obrození bylo v plném proudu.

O smrti Jakuba Wimmera psaly noviny v roce 1822: „Dnes umřel náš vážený a ctěný soused, c. k. vrchník Jakub šl. Wimmer maje 68 let stáří svého. Po málo dnech zapálení plící smrt mu způsobilo, a tak dokonán život muže, jehožto zevnitřní podoba a vždy stejné přirozené žití, další život by mu prorokovaly... Přes 70 kočárů panských i městských ho následovalo na místo pohřbu.“

Jakub Wimmer měl mnoho válečných pohledávek v cizině a pozdější soudy spojené s jejich vymáháním pohltily skoro celé jeho jmění. Sady zpustly a v druhé polovině 19. století byly zcela rozparcelovány na městskou zástavbu.

Za zvláštní zmínku stojí hostinec Kravín. Vznikl z původní hospodářské budovy kravína na vykoupeném pozemku. Adaptací byl proměněn na zahradní hostinec s tanečním sálem, střelnicí, kolotočem a s pohoštěním z čerstvě nadojeného mléka. Hostinec byl velmi oblíbený, děly se tam různé společenské události, např. v roce 1818 byla v Kravíně provozována divadelní představení k dobročinným účelům, a to „Vlasteneckou společností českých herců, zpěváků a zpěvkyň z libosti“.

Po smrti Jakuba Wimmera Kravín zpustl a v zahradě se prý odbývaly divoké plesy dam z polosvěta.

Dnešní úctyhodný dům s restaurací v Budečské ulici č. 26, z jehož portálu shlíží kráva se zvoncem, je dědic proslulosti Kravína z Wimmerových sadů. V Kravíně se také scházel s přáteli Jaroslav Hašek.

Další části bývalého Kravína jsou buď zastavěny, nebo se proměnily v Čechovy sady.

Co k Wimmerovým sadům dodává kresba A. Gustava z roku 1815? Jmenuje se „Skleníky ve Wimmerově zahradě“ a evokuje blažené chvíle volnosti pod vysokými stromy, na lavičkách a s hrajícími si dětmi.

Snad neporuším nějaké tajemství, zmíním-li se o proroctví, které se váže k Wimmerovým sadům:

„Až oživnou trávníky bývalých Wimmerových sadů, vyjede z Kravína prázdný zelený kočár a bude zvolna objíždět kolem zmizelých sadů. Kdo mu přejde přes cestu, toho naloží a plný kočár pak vjede zpátky do Kravína. Hosty čeká bohatá večeře, v nepřítomnosti hostitele, a když se hosté ráno probudí, nic si nebudou pamatovat.“

Složité proroctví. Jak mohou oživnout trávníky Wimmerových sadů, jsou-li zastavěny? Ledaže by se tráva individualizovala a jediné stéblo, které by se našlo, by vydalo za celý trávník. Taková věc se teoreticky stát může, udály se už věci divnější. Prý jeden starý papoušek si pamatoval celý zmizelý jazyk i s gramatikou.

Mým úkolem však není zkoumat toto proroctví nebo uvažovat, jak oživit trávu, aby se hosté dostali do hospody a ráno si nic nepamatovali, mým úkolem je rozloučit se s baronem Jakubem Wimmerem.

Poezie je lechtivý smích prostoru

Rozhovor s Bogdanem Trojakem

Bogdan Trojak se narodil 23. března 1975 v Českém Těšíně. Žije ve Vendryni, kde vydává časopis Weles. V roce 1996 publikoval v nakladatelství Host svou básnickou prvotinu pod názvem Kuním štětcem, v roce 1998 v témže nakladatelství sbírku Pan Twardowski, za kterou získal letošní Ortenovu cenu.

Abychom splnili bobříka vlivologie - vzpomeneš si na nějaké své literární mistry?

Nejvíc ze všeho mě asi ovlivnila Alenka v říši divů, Lewis Carroll to napsal tak dobře, že se ještě dnes směji při vzpomínce na některé neobyčejné situace a jejich pomatené protagonisty. Miluji způsob, jakým je zde veden dialog, ty krásné argumentace, dětský způsob myšlení. Něco podobného, taková kouzelná svébytná filozofie či životní názor, je v další knize, která mě fascinovala, v Medvídkovi Pú. Alenka se mi líbila i proto, že v ní byly obrázky, které ladily s mými vlastními představami o říši divů.

Obrázky od Trnky?

Nikoli, já to četl polsky. Později jsem si samozřejmě obstaral i český překlad. Moje Alenka ale mluví dodneška polsky. V dětství jsem četl především Poláky. Byl jsem posedlý Slowackým a polským romantismem vůbec. Snažil jsem se je napodobovat, kopíroval jsem jejich básně a poemy, počítal slabiky a hledal cézury. Myslím si, že je to dodnes hlavní nosný pilíř celé mé poezie. Takový sloup, jehož dřík je spleten z Mickiewiczů, Slowackých a Krasických. Z každé mé básně vyčnívají růžky jejich obrovských bílých límců.

Jak je to s tou tvou dvojjazyčností: mluvili jste doma česky i polsky?

U nás se mluvilo nářečím, slezským dialektem, prostě „po našemu“, což je něco mezi polštinou a češtinou se spoustou německých slov. Doma jsme měli polské i české knihy, navíc maminka učila polštinu a češtinu na střední škole, takže jsem měl možnost poznat oba jazyky stejně. Chodil jsem ale na polskou základní školu. Z těch dob si vzpomínám na bitky a koulovačky s žáky české školy. Ty školy stály hned vedle sebe. Nejkrásnější na tom bylo, že jsme si všichni, Čech nebo Polák, nadávali v tom našem nedefinovatelném nářečí. To je kouzlo pohraničí.

Takže když odmalička polsky čteš, máš přehled o polské literatuře? Vidíš také do polského literárního zákulisí?

Byl jsem nucen se zorientovat v době, kdy jsem začal z polštiny překládat. Do té doby jsem znal jenom to, co jsem se musel naučit k maturitě z polštiny. Překládal jsem a překládám především nejmladší polské básníky. Některé z nich jsem měl možnost poznat i osobně, když jsme loni v Praze křtili antologii mladé polské poezie. Nejvíc jsem se však spřátelil s básníkem Grzegorzem Wróblewským, který žije v Dánsku a jehož sbírku připravuji k vydání. Wróblewského překládám nejraději a „nejhlasitěji“ - u každé jeho básně se válím smíchy. Jeho poezie je plná chytrého humoru.

Poláci, tedy i polští básníci, mají oproti Čechům víc toho „západního“ sebevědomí; i básnické knihy připomínají sbírky, jak se dělají třeba v Anglii. Na rozdíl od nás jsou často „angažovaní“, běžně se zabývají společenskými či polskými národními problémy. Možná i proto je poezie nejmladší generace hodně prozaizovaná, civilní. V jejich básních jsou výrazně přítomní američtí beatnici. „Ruralismu“ v Polsku moc nenajdeš. Mohou za to samozřejmě osmdesátá léta (kdy tito básníci vyrůstali), která byla plná vzruchu - výjimečný stav a krize, jakou si u nás dokáže představit jen málokdo.

Odkud tedy prýští jejich sebevědomí?

To mají v krvi, pokud tedy přistoupíme na to, že existuje nějaká národní mentalita. Polsko je rovné, takové Rovensko, otevřené a přístupné ze západu i z východu. Snad proto, že se Poláci ve všech válkách stavěli čelem k sebelépe ozbrojenému nepříteli, snad proto jsou hrdí a sebevědomí. Rozhodně jsou větší vlastenci a srdíčka jim tlučou tak nějak rychleji. Ve vypjatých situacích reagují rozhodněji, i když mnohdy emotivně. Tohle všechno se promítá i do poezie. Poláci milují dlouhé a široké poemy, patos, někteří básníci jsou zde uctíváni jako králové a proroci, jako vojevůdci. V Krakově jsou pod královskou katedrálou pohřbeni básníci vedle panovníků a světců. V kryptě pod Sv. Vítem básníky nenajdeš.

Možná k tomu sebevědomí přispívá také výraznější lokální patriotismus, zdůrazňování krakovanství, varšavanství. V Polsku samozřejmě existuje víc kulturních center, je to dáno rozlohou, rivalita mezi těmito středisky je však větší než u nás. Možná to souvisí s polskými králi, kteří sídlili nejprve v Hnězdně, pak v Krakově a nakonec ve Varšavě. Pozice Prahy je stejná od začátku českých dějin, pomineme-li krátkou historii Levého Hradce. Krakovsko-varšavské soupeření je tedy jiné než rivalita mezi Brnem a Prahou.

Mezi Prahou a Brnem je rivalita?

Určitě. Udivuje mě, že se tomu divíš. Ale nebudeme se o tom radši bavit, ano?

Dobře. Ty končíš studium na právnické fakultě. Není ti líto, žes nestudoval třeba češtinu nebo nějaký obor literatuře bližší, než jsou práva?

Představa, že bych studoval češtinu nebo polštinu, mě lákala. Na druhou stranu jsem měl strach, že bych se spustil do jakéhosi mariánského příkopu literární vědy a byl jako batyskaf bez vztlakové nádrže. Nevynořil bych se. Takhle se věnuji dvěma věcem - čtu sbírku zákonů i sbírky básní. A je zajímavé, že v prvním občas nacházím druhé a naopak. Jednou jsem měl ve škole referát na téma Právo a poezie. Hovořil jsem o veršovaných či výrazně rytmizovaných starověkých zákonících, poukazoval jsem na roli pololatentních metafor v nových českých právních normách etc. Dostal se mně do ruky poválečný předpis, kterým se měnily německé názvy pohraničních obcí na pojmenování česká. Často nejde jen o doslovný překlad. Nějaký úředník, okusuje tužku, vnesl do této vyhlášky hodně poezie. Docent Hungr, moudrý a shovívavý muž, označil moji práci za pionýrský a výjimečný počin. To byla jediná pochvala za celé studium, kromě pochval u zkoušek z římského práva a z latiny.

Jediné, čemu jsem se na právech skutečně naučil, je poněkud jiný pohled na svět.

V čem ten právnický pohled spočívá?

Na právech si víc než jinde uvědomíš rozpornost a nejednoznačnost věcí, které jsou na první pohled jasné, nekomplikované. Učí tě, že i holá věta se dá interpretovat deseti různými způsoby. Právník musí často hledat ve středu lži atom pravdy. Rozpornost. Hájíš zájmy klienta, přestože víš, že zlo spáchal. Rozpornost. Právníci znají váhu slova. Jedno nevhodné slovo může rozhodnout o lidském životě. Slovo je tedy úběžníkem práva a poezie, na důležitosti slova se básník s právníkem shodne.

Rozdíl je možná v tom, že skutečný básník za slovo platí. Skutečnému právníkovi se většinou „vyplácí“.

Dobře, nechme právničiny a vraťme se k českomoravskému literárnímu rybníku. Máš pocit, že by v poslední době vznikaly nějaké vyhraněné literární skupiny - pokud jde o současnou, resp. „mladou“ poezii?

Existují, ale nejsou to skupiny, které by byly založeny na programu nebo prohlášení. A nejsem si jistý, zda jsou vyhraněné. Skupiny se tvoří hlavně kolem časopisů a nakladatelství. Výrazná „družstva“ má Host, Tvar nebo Petrov. Dále zde existují stolní společnosti, např. společnost z hostince U Hloušků v Brně. Tady vzniklo společenství, jehož členové vyznávají podobné hodnoty básnické. Myslím si, že jejich poezie se dá přirovnat k rozmanitým mostním obloukům, které však drží díky stejnému druhu nýtů.

Navíc přirozeně existují literární společenství ve většině regionů, v každém větším městě. Ty lidi spojuje právě to, že jsou z Ostravy, z Pardubic nebo ze Zlína. Ta místa se pak (ať chtějí nebo nechtějí) neopakovatelným způsobem obráží v jejich tvorbě.

Letos na Bítově jsem zjistil, že se nějakým zvláštním procesem přetváří i fyziognomie jednotlivých členů literárních skupin. Lidé, kteří spolu pracují, diskutují o poezii, chodí spolu do hospody, nejenže používají stejná slovní spojení a humor, jim se opravdu mění nosy, ústa i mluvidla.

A kdo z těch, o kterých jsi nepřímo mluvil, je ti nejbližší - tím, co píše?

Rád čtu Víta Slívu, Roberta Fajkuse, Martina J. Stöhra, Petra Maděru, Pavla Kolmačku, ale i Petra Hrušku a Petra Hrbáče. Převažují tedy tzv. katoličtí ruralisté.

Cítíš se sám být katolickým „ruralistou“? Mám dojem, že jsi k nim některými publicisty občas zařazován.

Pokřtěný katolík nejsem. Věřící člověk ano. Přesněji - věřící bez církevní instituce. Na venkově jsem žil od malička, mohu se tedy pasovat na ruralistu. Ve venkovské krajině se odehrává naprostá většina mých básní.

Jak snášíš kritiku? Ty ses asi zatím s žádnou negativní nesetkal, ale i tak, obohacuje (případně otravuje) tě nějak pročítání recenzí na tvá vlastní díla?

Nedávno jsem si se zájmem přečetl Exnerovu recenzi na Pana Twardowského. Říkal jsem si: Trojaku, ten člověk se o tobě na základě básní dozvěděl víc, než bys čekal. Díky této recenzi jsem si ujasnil několik podstatných věcí. To mě obohatilo.

Příliš se mi nelíbí recenze, které knížku jen básnicky parafrázují - to pak není recenze, ale pouhá imprese, náladový obrázek. Recenzent předělává metafory a pak se nad nimi všelijak rozplývá. K tomu mám sám velké sklony, proto raději recenze nepíši.

Zkušenost s vyloženě negativní recenzí zatím opravdu nemám. Když to jednou přijde, začnu mávat rukama, ostouzet recenzenta, nechám se utěšovat od kamarádů. Jako pravý narcis se urazím. Pak vychladnu a začnu psát básně pro děti.

Stal ses letošním laureátem Ortenovy ceny. Je mi hloupé se ptát na tvé pocity - ale přesto: toto ocenění je (jak už před lety ve svém proslovu naznačil J. F. Typlt) jistým důvodem k zamyšlení - nad svou vlastní tvorbou a nad případnými vlivy pozemské slávy. Nebojíš se, že bys mohl nějak zblbnout?

Ne, nebojím. Navíc mám teď dost jiných, podstatnějších problémů, které mě zaměstnávají natolik, že jsem ještě neměl čas ani klid uvažovat o významu tohoto ocenění pro můj další život. Pokud jde o slávu, myslím si, že po předání Ortena žádný výrazný nárůst popularity nepřijde. Slavnější je vítěz televizní Caruso šou nebo Do-re-mi, o kterém se v hlavním vysílacím čase dozví polovina republiky. Literární cena je v současné době spíše interní záležitost, interní vavříny-bonsaje. Bobkového listu není dost ani na hrnec polívky pro tři redaktory literárního časopisu.

Tím se zas tak neutěšuj, protože právě v rámci toho „literárního ghetta“ se staneš nápadným, jaksi „oficiálně schváleným“, což některé lidi pudí k hledání much i tam, kde nejsou.

Dovedu si představit, že až mi vyjde třetí kniha, bude hodnocena tak trochu skrze tu cenu. Možná se najdou lidé, kteří najednou pocítí příležitost nahlas se distancovat od něčeho „oficiálního“. Trochu se také obávám, abych nezačal při psaní příliš myslet na kritiky. Nechtěl bych se chovat jako zbabělec a básnický oportunista... Básně by byly k ničemu.

Každý básník má nějakou poetickou metodu. Máš pocit, že tě ta tvá může zradit?

Může, a může se to ukázat i v brzké době, pokud něco dalšího vydám. Myslím si totiž, že se pohybuji ve velmi úzkém manévrovacím prostoru. Ten je ale svým způsobem útulný a já nesmím zpohodlnět. Musím znovu a znovu používat princip tzv. optické lavice, mé dětské skládačky, což byly dvě kolejnice, po nichž klouzaly stojánky s několika druhy čoček. Stojánky se různě přehazovaly, takže soustava čoček nabízela vždy jiný pohled na objekt umístěný za lavicí.

Mezi básníky se najde dost obětí jejich vlastních metod. To je takový ten stav, když najednou víš, jak to máš napsat: řemeslo umíš, metodu znáš, usmyslíš si: teď, zrovna teď napíšu hezkou báseň... Jenže té nepravé chvíli chybí ono těžké olověné jádro a báseň má být přece jako jádrovnice, která vniká a proráží...

Představ si takovou pomyslnou osu: na jednom konci je divoký proud řeči, na druhém slovo, okousané a promyšlené tak, že by se skoro dalo vytesat. (Snažím se parafrázovat Wernischovu předmluvu k Hruškově sbírce Obývací nepokoje - tam se na tento konflikt mezi slovem a řečí velmi pěkně upozorňuje.) Jaký je tvůj vztah k oběma těmto krajnostem a odkud kam se ty pohybuješ?

Já mám sklony k ozdůbkám, jemnůstkám a loknám, někdy se musím hodně krotit. V poslední době se však učím rýt do kosti. Když ozdoba, tak kostěná. Moje první sbírka vznikla v době, kdy jsem zbožňoval Skácela a drobnou, ale uplakanou, místy až ufňukanou poezii. Potloukal jsem se podzimním Brnem a fňukal: *V restaurantu Monte Bů / o pivě a o chlebu / pomaloučku upíjím / bledou melancholii...* Žádný proud řeči, žádné kosti: nasládlá trudnomyslnost.

Slovní spouště, o kterých jsi mluvila, nemám v lásce. Těžko však generalizovat: u Ivana Diviše se najdou strašlivá pásma, mohutné průtrže, které způsobují sesuvy. To je však výjimka. Většina autorů to neumí.

Já jsem se zatím o rozsáhlejší skladby nepokoušel. Obávám se, že by se takové pásmo chovalo jako lampa bez stínítka - rozptýlené světlo, z kterého bolí oči, je horší než tma.

Chtěl bych psát máloslovné, výrazně pointované básně. Snad si tímto způsobem uspořádávám život, hledám klid a štěstí. Vlastně i grafická podoba básně je pro mě důležitá. Bude to možná znít hloupě, ale když slova skáčou po celé stránce, nedokážu se na text soustředit.

Loni na Bítově z některých referátů a diskusí vyvstal určitý konflikt v pojetí

poezie buď jako něčeho umělého, stvořeného, anebo jako něčeho, co je všude kolem nezávisle na nás - stačí jen vhodně rozložit sítě, resp. vzít košík a sklízet. Jak to vidíš ty?

Poezie je lechtivý šum prostoru. Vnímá ji zřejmě každý, nejenom básníci. Autoři poezie mají však funkci dekodérů, do nich vchází lechtivý šum, z nich vychází záznam převedený do slovní, tedy prapůvodní podoby. Knihy dobrých básní jsou pak nosiče, s jejichž pomocí se dá donekonečna (kdykoli a kdekoli) vyvolávat poezie.

Sedíme tu spolu už na třetím Bítově. Máš pocit, že se tento v čase lineární „proces Bítovů“ nějak vyvíjí? Že se tu třeba něco postupně ujasňuje? Vidíš nějaké směřování?

Letošní Bítov je pro mě hodně mladý. Mladší generace dostala velký prostor a byla silně zastoupena. Největší radost mi udělalo setkání s panem Ludvíkem Kunderou. Přesvědčil jsem se, jak dobře si mohou rozumět zralý literát s nezkušeným elévem. Jeho a moje přednáška na téma genius loci v poezii následovaly hned po sobě. Byly v nich výrazné styčné body. Přestože nás dělí 55 let života. Pro mě je to další signál, že jisté hodnoty nadále zůstávají hodnotami, že má cenu kvůli nim nezrazovat poezii.

Letošní Bítov byl pro mě v mnoha směrech zásadní událostí.

Připravila BOŽENA SPRÁVCOVÁ

Naše škola budoucí nezaměstnané vychovávat nebude

Rozhovor s Václavem Krištofem

Václav Kristof (uprostřed), Alexandra Berková a Ivan Klíma

Mgr. Václav Krištof se narodil v r. 1964 v Praze. V 80. letech pracoval v samizdatu zaměřeném na dílo J. Škvoreckého. V r. 1988 dokončil pedagogickou fakultu UK obor český jazyk - občanská nauka. V prosinci 1989 založil Společnost Josefa Škvoreckého, jejímž je dodnes předsedou. Působil ve státním i soukromém školství, v r. 1993 založil Soukromé gymnázium Josefa Škvoreckého, v r. 1998 Vyšší odbornou školu tvůrčího psaní. V současné době připravuje vznik humanitně zaměřené soukromé vysoké školy.

Jste zakladatelem a ředitelem Soukromého gymnázia Josefa Škvoreckého. Jak dlouho vlastně toto gymnázium již funguje?

Gymnázium funguje od prvního září 1993, tj. šestým rokem. Já sám jsem před tím působil na jiné soukromé škole a tehdy mne napadlo spojit můj zájem o Škvoreckého dílo s mou profesí a založil jsem gymnázium zaměřené na humanitní předměty - především na literaturu, ve vyšších ročnících i na tvůrčí psaní ve formě volitelného předmětu. V současné době má gymnázium čtyřletý i osmiletý cyklus - to znamená asi 160 žáků v osmi třídách. Zatím u nás odmaturovaly dva ročníky - z těch žáků, kteří se hlásili na vysoké školy, bylo přijato zhruba 45 %, někteří z nich byli přijati i na dvě na tři vysoké školy. Ostatní buď studují na vyšších odborných školách, anebo dělají jazykové kurzy a chystají se pokus o přijetí opakovat.

Od prvního září letošního roku vznikla vedle tohoto gymnázia Vyšší odborná škola tvůrčího psaní. Mohl byste o této škole trochu podrobněji pohovořit?

U zrodu tohoto projektu jsme byli tři - Josef Škvorecký, Alexandra Berková a já. Snažili jsme se využít zkušeností Saši Berkové, těch zkušeností, které získala právě u nás na gymnáziu, kde působí již tři roky jako lektorka tvůrčího psaní. Josef Škvorecký dvacet let vyučoval tvůrčí psaní a další předměty v Kanadě a na amerických univerzitách a mým přínosem byl zase řekněme praktický pohled na současné české školství.

Studium na této škole je tříleté a je organizováno dosti vysokoškolsky (je rozděleno do šesti semestrů, odehrává se ve formě přednášek a seminářů, zakončených zápočty a zkouškami). Ovšem po formální stránce je to střední škola, pěkně s třídní knihou a docházkou. Nemůžeme například mít tak dlouhé zkouškové období jako na vysoké škole, protože jsme vázáni středoškolským rytmem.

Školy tvůrčího psaní jsou známy z Ruska, ze Spojených států amerických, u nás je to novinka. Co vlastně toto studium obnáší?

V tom našem zaměření - tj. na krásnou literaturu - jsme u nás zatím opravdu jediní. Existuje konzervatoř Jaroslava Ježka, ta je ovšem orientována spíše na scenáristiku. Chtěli jsme jít trochu jinou cestou než třeba ve Spojených státech, kde si tvůrčí psaní jako kurz na univerzitě může zapsat prakticky každý - na rozdíl od Američanů bychom chtěli pracovat s talenty, proto jsou na naší škole talentové zkoušky, uchazeči o studium musí napsat na dané téma nějaký literární útvar a jsou přijati pouze v případě, kdy komise shledá, že nějaké stopy talentu jsou.

Takže vaše ambice jsou vyšší než naučit studenty ústně a písemně se vyjadřovat - chcete vytvořit určitou líheň budoucích spisovatelů, jestli tomu dobře rozumím.

Bohužel vyšší odborné školy obecně by měly být zaměřeny především na praktické uplatnění - čímž vznikl rozpor mezi naším původním plánem a tím, co bylo nakonec schváleno. Má-li totiž být tato škola obrácena k praxi, museli jsme vedle předmětů teoretických, které jsou součástí obecného vzdělání humanitního směru, angličtiny a profilového předmětu, jímž je tvůrčí psaní, do učebního plánu zařadit také základy žurnalistiky, rétoriku, práce na počítači atd. To víte, že bychom byli rádi, kdyby se nám tu vylíhl spisovatel. Nebo dva. Jenomže v současné době je těch, kteří se mohou zabývat literaturou profesionálně, to jest těch, kteří se psaním uživí, velmi málo.

Jedna z oblastí, kde je schopnost tvůrčího psaní přímo podmínkou, je překládání. Počítáte i s touto možností uplatnění? Jak je to na vaší škole s výukou cizích jazyků?

V rámci volitelných předmětů máme základy překladu. Pokud jde o jazyky, velký důraz je kladen na prohlubování znalostí angličtiny a literatury psané v angličtině - některá díla z angloamerické literatury se čtou a rozebírají v originále. Ve volitelných předmětech je dále i francouzština a němčina, ale to základní zaměření je na angličtinu a angloamerickou literaturu.

Je to dáno osobností Josefa Škvoreckého?

On byl jedním ze spoluautorů projektu, vždy byl takto orientován. A mně se to nejeví vůbec jako špatné. Samozřejmě to neznamená, že by tím byl umenšován význam české literatury, a jak už jsem řekl, jedním z vyučovacích předmětů jsou také hlavní proudy literatury světové - od Ílias po Garcíu Marqueze. Ale oproti střední škole se tolik nezabýváme fakty - počítá se s tím, že fakta si každý může vyhledat sám - důraz je kladen spíše na interpretaci, hlubší studium jednotlivých děl a diskuze nad nimi. Systém volitelných předmětů slouží k tomu, že každý může projít školou po svém, podle svého vlastního zaměření. Vybere si jak student, který má lehčí pero a chce se věnovat žurnalistice, tak ten, který se chce věnovat např. filozofii.

Výběr hlavních předmětů souvisí také s tím, kdo tyto předměty učí. Pokud jde o tvůrčí psaní, student má možnost zapsat se v každém semestru u někoho jiného (a tedy projít všemi možnými žánry) anebo setrvat celé tři roky u jednoho lektora. V současné době máme pět lektorů, 32 žáků je tedy rozděleno do pěti skupin. Každá skupina má svého lektora. Prózu vyučuje Saša Berková, Jaroslav Vejvoda a Michal Viewegh, drama Daniela Fischerová; Jaroslav Vanča všechny možné beletristické žánry včetně eseje.

Mezi těmi, které jste jmenoval, jsou osobnosti velmi vyhraněného stylu, nadto „nebezpečně“ charizmatické. Nebojíte se, že strhnou studenty příliš na svou kolej? Že budete každý rok vypouštět do světa novou partu Berkových, partu Fischerových či Vieweghů?

Pochybuji. To bude záležet na každém případu. Nemyslím si, že by někdo vydržel celé tři roky u jednoho lektora - spíš si jich studenti budou chtít vyzkoušet co nejvíce. A další věc: nemyslím si dokonce ani to, že sami spisovatelé vydrží učit tvůrčí psaní ony tři roky. Většina z nich si to chce vyzkoušet (s výjimkou Berkové a Vejvody to ještě nikdo nedělal). Rozhodně bychom rádi „nabídku“ lektorů rozšiřovali - když si student z kteréhokoliv ročníku bude moci vybrat z osmnácti spisovatelů, riziko „jednokolejnosti“ se skoro vyloučí. Zatím se musí postupovat velmi decentně, protože angažmá lektorů ovlivňují i sami studenti - pokud si někoho nevyberou, dotyčný odpadne. Pokud jde třeba o dramatickou tvorbu, studenti si mohli vybrat buď Danielu Fischerovou, anebo Jana Vedrala. Zájem studentů na sebe strhla Daniela Fischerová, Jan Vedral tedy zatím učí divadelní kulturu. Pokud jde o žánry beletristické, největší zájem byl o osobnost řekněme bohémskou - o Jaroslava Vanču (k němu se napsalo nejvíce lidí). Nejmenší zájem byl o Vejvodu - což je logické, protože ho tu skoro nikdo nezná, mladí lidé zdaleka nežijí exilovou literaturou tolik jako třeba já. O Michala Viewegha byl také velký zájem - ale nakonec to dopadlo dobře - v podstatě všichni studenti se dostali k tomu, ke komu chtěli, nikoho jsme nemuseli přemlouvat nebo škrtat.

A jaké jsou další předměty?

Do povinného základu patří samozřejmě český jazyk a česká literatura, anglický jazyk, angloamerická literatura, hlavní proudy světové literatury, rétorika, užití počítače při literární tvorbě, tvůrčí psaní a vedle toho asi 17 volitelných předmětů estetického a filozofického zaměření, z kterých si studenti vybírají. Hlavní proudy světové literatury učí Martin C. Putna, významné osobnosti světové kultury (to je z těch volitelných předmětů) učí Vladimír Just, základy žurnalistiky koordinuje Vladimír Novotný, vývoj divadelní kultury má Jan Vedral. Ivan Klíma třeba má Karla Čapka, neboť je to jeho velká láska.

Vyučujete také literární kritiku?

Zatím ne. Při sestavování plánu jsme vycházeli z názoru, že studenti by měli nejdříve co nejvíc načíst, něco zkusit sami napsat a pak se teprve zabývat kritikou. Oni mají spousty zábran a bariér, které je třeba uvolnit - na kritiku bude čas v dalších semestrech.

Jak vypadá (resp. bude vypadat) závěrečná zkouška z tvůrčího psaní?

Podoba závěrečné zkoušky, tzv. absolutoria (jehož úspěšným složením získává absolvent titul „diplomovaný specialista v oboru stylistika a její tvůrčí využití“ - DiS), bude stanovena podle hlavních předmětů, tedy podle zaměření toho konkrétního studenta. Měl by jako závěrečnou práci vyplodit sbírku poezie, román, dramatické dílo nebo sbírku esejí, kritik apod.

Chápete založení Vyšší odborné školy tvůrčího psaní jako určitou protiváhu vůči technokratickým tendencím ve společnosti?

Já si nemyslím, že „dnešní mládež“ je orientována nějak výrazně technokraticky. Důkazem může být i obrovský zájem o vysoké školy humanitního směru, zatímco technické školy začínají mít o uchazeče nouzi. Nedávno jsem četl asi dva roky starou německou studii o absolventech technických a humanitních oborů - vyplynulo z ní, že šance na uplatnění humanitně vzdělaných lidí je mnohem větší - proto, že jsou tito lidé adaptabilnější a kreativní. Bohužel současný stav, kdy máme mnoho středních škol (i VOŠ) ekonomicko-administrativního typu, které vychovávají budoucí nezaměstnané, není dobrý. Také snaha o redukci gymnázií a o likvidaci soukromých škol vůbec je scestná. Gymnázia totiž poskytují obecné vzdělání, které je do jisté míry univerzální a jejich absolvent je z hlediska pracovního velmi adaptabilní, naopak je to velmi obtížné. Současná vláda chce mít soukromé školy jako „doplněk“. Pokud se podíváme na statistiky, doplňkem jsou již teď. Myslím si, že by nemělo být rozhodující, kdo školu provozuje, ale zda je dobrá nebo špatná. A špatnou vyřadit, ale i státní...

Co vám nejčastěji říkají pochybovači, kterých se u každého průkopnického činu či podniku vždy pár sejde?

Takoví zásadní odpůrci byli dva, ale to, co nám vyčítali, byl spíše jejich problém než náš. Jinak byly ohlasy pozitivní. Samozřejmě i lidé, kteří u nás působí, mají pochyby o tom, zda se vůbec psaní dá naučit - to je opravdu velká otázka. Rozhodně se podle mého názoru dá dost věcí předat - zkušenosti, jak se vyvarovat určitých chyb apod. Můžeme je naučit psát rodokapsy, sešitky pro Železného - to je věc techniky. Ale uvědomujeme si, že skutečná literatura vyžaduje mnohem víc. Jestli vychováme někoho z velké pětky - to nevím. Můžeme k tomu přispět.

Ale ať už budou výstupy jakékoliv, jsem přesvědčen, že naše škola budoucí nezaměstnané vychovávat nebude. Protože to, co budou naši absolventi umět, je využitelné ve velmi širokém spektru činností - v redakcích nakladatelství i médií, pro publicistickou činnost, v reklamě atd.

Připravila BOŽENA SPRÁVCOVÁ

Norbert Holub

THE PURE CZECH COTTAGE IN THE GLOBAL VILLAGE

aneb česká chýše ve světové vesnici

Položíme-li si koncem milénia otázku, jak vlastně spolu komunikují, nebo chceteli, obcují jednotlivé národní (respektive jazykové) kultury naší euroamerické civilizace, nebude nám příliš zatěžko zjistit, že velmi málo, a pokud ano, tak značně jednostranně. O to s těžším srdcem se nám bude tento neveselý poznatek vyslovovat. Domácí kultura jako by zůstávala uzavřena do svého ghetta, jež je především jazykové a navíc je ohrazeno, částečně sebezáchovně, částečně autodestruktivně, dalšími bariérami narcistně sebezhlíživých zrcadel. Internet jako nové médium zrychluje a zefektivňuje vzájemnou komunikaci mezi jednotlivými pospolitostmi spřízněných duší, ať již jde o chovatele perských koček, termojaderné fyziky, podomní sběratele Čingischánových zkrvavených koberečků nebo pasivní či aktivní přátele poezie (tímto názvem je obdařil KPP, tento rok obnovený, přičemž na Slovensku šlo svého času priamo o milovníkov poézie. Je-li tomu tak dodnes, přiznám se, nemám tušení, neboť distribuce těžkopádných non-virtuálních slovenských knih a časopisů je v Čechách a na Moravě minimální). Nebudu se zabývat ani tak nabídkou poezie, jež je tuzemskému (ale pozor: stejně tak i eskymáckému či argentinskému) uživateli internetu předložena celosvětovou, tedy globální webovou sítí k dispozici, ale zaměřím se spíše na to, co česká míšní sféra nabízí hemisféře světové. Zdejší intelektuální obec často trpí pocitem, částečně oprávněným, že ty pravé perly místního ducha zůstávají cizině tak trochu utajeny (konkrétně například Durych), zatímco za reprezentanty byli zvenku, proti naší vůli zvoleni našinci již tak ne zcela naši, jakým je například v próze Milan Kundera či v poezii Miroslav Holub.

Poezie samozřejmě není sport ani samolibé nakrucování se před zevními zrcadly, ale trocha skeptické reflexe neuškodí ani sebevětšímu optimistovi. Představte si jen tento hrad i se svými hosty přenesený o dvacet kilometrů jižněji...

Postmoderní, svým pragmatickým racionalismem vyztužená až vysušená doba zanesla do opevněných národních států všežravého termita termínu globální vesnice, v níž se člověk všude, ať je kdekoliv, cítí v podstatě stejně, respektive v každém domu této gigantické super village má k dispozici unifikovanou Zimmer frei, v niž najde umyvadlo, TV + WC, toaletní papír, zástrčku na 220 V, na nočním stolku pak bibli v neprodyšném, ostře fialovém obalu z plastické hmoty, a když bude mít štěstí, také něco jako knihovnu. Samozřejmě že většina místností v domě jsou domorodé příbytky se skartovatelnými umakartovými jádry, mucholapkami ve tvaru sloních uší, alejemi protistátních vlajek sloužících po dovlání jako moskytiéry proti dotěrnému bzučení cizích mozků, antištěničníky a šamanskými zaříkadly místních guruů, kteří dovedli k odříznuté dokonalosti jeseniovsko-nepomucký jazyk, jímž hovoří pouhých několik milionů obyvatel, většinou však sémanticky mlčí či jeho příčně pruhovanou svalovinou rozmělňují stejně již apriorně tekuté víno.

Otázka tedy zní: jak jsou v sieti, ne sice zrovna viery pravej, ale lepšího a rychlejšího dorozumění, zastoupeni čeští poetové maiores? - tedy autoři, jejichž význam je neoddiskutovatelný a jež má smysl překládat do nějakého jiného jazyka.

Přehled bude orientační, nedělá si nároky na l00% úplnost, je uskutečněn pomocí vyhledávací služby AltaVista (http:/www.altavista.digital.com) a platí k datu 19. 9. 1998.

Za institucionálně „největšího“ českého básníka lze považovat - díky Nobelově ceně - žižkovského rodáka Jaroslava Seiferta a zřejmě také toto ocenění mu napomohlo k celkovému počtu 366 odkazů. Nenechme se ale zmýlit tímto relativně velkým číslem, v němž jako by na každý den v roce připadal jeden Seifert, v naprosté většině jde o sekundární až terciární odkazy zcela marginálního charakteru, jako jsou například knihovnické seznamy. Soupisu vévodí Nobelovská stránka (nikoliv české provenience), jež ovšem není příliš rozsáhlá a je spíše cudně oficiální a neobsahuje ani jednu báseň an sich, pouze odkazy, respektive reklamní anonce na venku vydané a tedy odpřekládané sbírky (jako Seifertův překladatel působil zde například George = Jiří Gibian). Chybí klasická Home Page, což negativně vynikne ve srovnání s polskými laureáty Czesławem Miłoszem a Wisławou Szymborskou, kteří jsou prezentováni pečlivě a pestře připravenými soubory s básněmi v několika jazycích včetně katalánštiny, a celkový počet odkazů také o něčem svědčí: 1754 a 1428 (!). S přihlédnutím k charakteru tvorby je možná pro cizího čtenáře básnicky přitažlivější a hlavně přesvědčivější Vladimír Holan, jenž je zastoupen 47 odkazy. V jejich čele trůní opravdu reprezentativní zastoupení v antologii Art of Europe (http:/www.penwith.co.uk/artofeurope/credits.htm), kde v části věnované poezii de facto zastupuje střední Evropu a celý poetický oddíl dokonce básní She Asked You uvádí jako mottem.

SHE ASKED YOU
A girl asked you: What is poetry?
You wanted to say to her: You are too,
ah yes, you are
and that in fear and wonder,
which prove the miracle,
I'm jealous of your beauty's ripeness,
and because I can't kiss you nor sleep
with you,
and because I have nothing and
whoever has nothing to give
must sing...

But you didn't say it, you were silent
and she didn't hear the song.

Dále si čtenář může přečíst, vytisknout nebo nahrát na disketu ještě dalších šest básní z pozdního období a delší úryvek z Noci s Hamletem, vše v anglickém přetlumočení Jarmily a Iana Milnerových. Holanovo zařazení do digitální antologie mezi třicet převážně anglických básníků lze chápat jako zadostiučinění stejně jako mírnou ironii vůči autoru známému výrokem o nepatřičnosti psacího stroje k tvorbě poezie, je to však zároveň poslední plnohodnotná informace. Všechno ostatní jsou už jen doplňkové kuriozity typu, že se maďarský autor István Voros ve svém rozhovoru o VH zmínil nebo že Marek Kopelent zhudebnil báseň Ona skutečně jest.

Literární věda je představena stručnými výtahy z knihy Jiřího Holého Česká literatura od roku 1945 do současnosti, respektive její mutace Czech Literature a také anglickou verzí projektu Czech Literature - the XX. century, opět velmi stručného a bez konkrétních ukázek.

Další bezděčnou ironií se stává adresa týkající se sice VH, ale doktora, zabývajícího se molekulární imunologií, což jest kontaminace jednak předběžně téměř neodfiltrovatelná, jednak vyvolává připomenutí Holanovy podrážděné repliky zaznamenané Ivanem Divišem: „Deník molekuly? - To nechte Holubům, těm sadistům!“

Miroslav Holub je bohužel také mezi námi přítomen již jen ve své virtuální podobě, budiž mu i nám útěchou, že alespoň jeden český básník má kromě domova již úplně někde jinde též svoji standardní domovskou stránku představující kromě fotografie také desítku básní v anglickém přetlumočení Davida Younga a Dany Hábové.

KURU, OR THE SMILING DEATH SYNDROME
We aren't Fores of New Guinea,
we don't indulge in ritual cannibalism,
we don't harbour the slow virus that
causes degeneration
of the brain and spinal cord with spasms, shivers,
progressive dementia and
the typical grimase.

We just smile,
embarassed, we smile,
embarassed, we smile,
embarassed, we smile.

S přihlédnutím k dosaženému českému maximu 377 odkazů (včetně nekrologu v Boston Globe's OnLine) je to na jednoho autora vcelku dostačující množství i kvalita. Na českou poezii je to ale velice málo.

Obraz intelektuální insuficience české humanitní elity dokresluje sporadický výskyt kultovních legend české literatury, kde brněnsko-anglický Ivan Blatný, který značnou část své pozdní tvorby napsal hned v několika cizích languazích, je podceněn šestnácti kartotéčními lístky z veřejných knihoven.

Vracím se z Pines, tam rýmujeme,
it is still ringing tout-de-meme.

The gothic cover auto Tatra
zrýmujme trošku na Sinatra.

Je dvanáct hodin, jí i faun,
stair-case, my darling, I go down.

Spacím práškem mě dojali.
I'll serve you long and loyally.

Bez čaje byl bych býval zchabl,
life suddenly is no more trouble.

Bez čaje byl bych nevrlý,
the Thatched Roof by Beverley.

Píše nám Ortega y Gasset:
Kdo sklidit chce, ten musí zaset.

Das is das Gluck, das ich jetzt
manchmal kenne-
rýmečky, stopky tence vybroušené.

Jiný světový autor, disponující věhlasem i francouzskými překlady, *Jiri Kolar*, se sice na monitoru objeví opakovaně, celkem 235x, ale vždy jako výtvarník. I když není zase tak špatné nechat si barevně vytisknout za pět korun alespoň slide například takové Evidentní poesie, zvláště když originály koláží jsou dražší nežli PC.

Díky cizojazyčným verzím svých básní lze za typické internetové autory považovat i osobnosti tak zdánlivě „nezinternetizovatelné“, jež jsou nerozlučně spjaté s geniem loci Vysočiny, jako je Zbyněk Hejda či Bohuslav Reynek.

Obdobně smutná je prohlídka třinácti stránek spjatých se jménem Jana Zábrany, který jako překladatel uvedl do českého kulturního kontextu tak předjímající záběr světových spisovatelů, že ještě po létech se musely L. Ferlinghettimu začervenat i brýle, když v Praze doporučoval Josefu Rauvolfovi, abychom si přeložili Rexrothův Nekrolog za Dylana Thomase. Čest nejen svoji zachraňuje invenční Viktor Šlajchrt svojí vzpomínkou v literární příloze Neviditelného psa.

Ještě k Lawrenci Ferlinghettimu: jeho dubnová návštěva v Praze, odehrávající se spíše v surreálném nežli beatnickém duchu, chtěla ohromit celý svět přímým internetovým přenosem třídenního recitačního maratonu Ferlinghettiho textů. Samotné čtení byla sice mírně protažená, ale celkově příjemná a efektivní akce, její internetový transfer se mi ale jeví naprostým nonsensem - jaký má smysl, aby se řekněme nějaký post-beatnik v Austrálii díval ve tři v noci na mu zcela neznámého Karla Srpa, an čte oblíbeného Vavřince česky? - To vše se odehrávalo 72 hodiny v kontextu dosud zcela nevyvinuté a podvyživené české poetické sítě, kde by, když už jsem u filmového záznamu, neměly v budoucnu chybět takové záběry, jako je zmanipulovaný interview Seifert vs. Pilař a Florian, odstrašující nedělní chvilky poesie, ale také Hejdův televizní rozhovor s Milošem Dočekalem či ironické pasáže z Žertu či Tankového praporu. A časem jistě i pár záběrů z Bítova.

Výše zmíněné zcela nedostačné zastoupení české poezie a literatury vůbec v sítích Webu dostatečně ilustruje skutečnost, že toho času téměř žádné texty z českých, čistě literárních periodik nejsou v síti zastoupeny. Přítomny jsou pouze, navíc v zúženém výběru, materiály z denního tisku, Respektu, Reflexu, New Presence, Viktor Šlajchrt píše Litery v Neviditelném psu a existují on-lineové verze Analogonu a Živlu. Jediným literárním časopisem se mi vyjevila tři anglická čísla The Prague Revue respektive Jáma revue, což opět uvážíme-li potenciál české literatury, je velmi málo. Je to mizivě málo i ve srovnání se stovkami anglosaských literárních Zinů, ale i s desítkou elektronických magazínů polských, slovenským RAKem či ruským Puškinem.

Alespoň v terminálním stadiu bych chtěl být optimistický. Když jsem si před rokem „nasurfovával“ odpověď do ankety BOXu o Jakubu Demlovi, posteskl jsem si, že je tristní a paradoxní přihlížet síťové absenci u autora, který vydával své opusy mimo zavedená nakladatelství a de facto vlastním nákladem, tedy také jaksi paralelně, jak ve smyslu vzniku, tak i distribuce. Literární stránka Jakuba Demla nyní již existuje (http://www.lf1.cuni.cz/-dcasl/Demlhome.html), můžeme si na ní přečíst úryvky ze Šlépějí XXVI, Mých přátel, Zapomenutého světla a Miriam a musím pozitivně přiznat, že internet demlovskému spílání docela sluší a i jeho horečná vyznání mají nikoliv politurovaně emailový, ale e-mailový esprit.

Autorem stránky je dvacetičtyřletý student pátého ročníku pražské 1. lékařské fakulty David Čáslavka, v jeho home page se o něm dozvíme, že má syna Vojtěcha a kromě čistě demlovské stránky řídí také Literární stránky, které dodnes navštívilo přes dva tisíce (!) čtenářů. Jeho evidentním oblíbencem je kromě Bridela (jehož celý opus Co Bůh, co člověk do sítě vložil) také Jaroslav Durych. Ty básně jsem znal ještě z prenormalizační čítanky, ale s radostí jsem se stal jejich dvěstěpátým virtuálním návštěvníkem.

Básníku, básníku,
jdi zpívat na hnůj.
Na všivém slamníku
jezdi a panuj.

Bítov, 25. 9. 1998

Pražská funeralia

Za literárními hroby v pražských čtvrtích jsme neputovali z pohnutek, které nabyly tolik pošetilého zabarvení v humoristické epizodě ze známé knihy Jeroma K. Jeroma Tři muži ve člunu: v ní totiž tři přátelé na toulkách plni zděšení berou nohy na ramena před obětavým místním nadšencem, jenž sotva je spatře, již jich zove k povinné a nábožné obhlídce náhrobků, které připomínají nejskvělejší tamní persony a u nichž s úctou postáti jest známkou lepších, vyšších, ba nejvyšších mravů. Nevydali jsme se dokonce ani na vyšehradský Slavín, kde spočívá tolik čackých žen a mužů českých, nenavštívili jsme ani řadu dalších literárně signifikantních pražských hřbitovů a hřbitůvků. Nicméně k magickému fluidu Prahy bezpochyby patří i tato hřbitovně posthumní přítomnost mnoha věhlasných slovesných tvůrců, jakási záhadná a nevyzpytatelná litteraria funeralia. Některé hroby nebyly k nalezení, na jiných se tuze podepsal čas, některé náhrobky opouštějí Prahu (například pomníček F. M. Pelcla se navrátil do autorova rodiště v Rychnově nad Kněžnou). O mnoha místech posledního odpočinku se ostatně mezi veřejností vůbec neví. Kdo z nás aspoň tuší, kde je pohřben Bunin, Joyce, Nabokov, Rilke? Nebo kde v Čechách spočívají ostatky Durycha, Holana, Hraběte, Hrabala, Kryla, Váchala nebo Zábrany? Jsou v Praze či nikoli? A kdo se o ně stará? Klub za starou Prahu? Spolek Svatobor? Poslední příbuzní?

vln

KAREL SABINA • Málem nečitelný, skoro setřený nápis a malý neforemný náhrobek ničím nenasvědčují, že Karel Sabina byl ve své době možná nejznámější český spisovatel. Pak si z něho mnozí vzali příklad. (Olšany)

KAROLINA SVĚTLÁ • V příštím roce si připomeneme 100. výročí jejího úmrtí. Mnohem víc superlativů však má na hrobě její choť prof. Mužák. (Olšany)

ZIKMUND WINTER • Oživlá skála historického románu: Winter. Měla tu s námi stát i wintroložka Věra Brožová. (Vinohrady)

LADISLAV KLÍMA • Kamenná kniha s nápisem: filosof. Tedy nikoli spisovatel. Jako andělé se nad ní vznášejí jména dobrodinců, manželů Lososových. Snad dosud dbají o to, aby kniha byla otevřena. (Malvazinky)

JOSEF HOLEČEK • Ba i Holečkova busta se vůčihledě rmoutí, že není v jižních Čechách, odkud jsou autorovi Naši. Kde žijí a umírají. (Vinohrady)

VIKTOR DYK • Autor Krysaře dožil své dny v moři. Co asi znamenají ta záhadná písmena na jeho náhrobku? Zvěst od sedmi loupežníků? (Olšany)

FRANTIŠEK XAVER ŠALDA • Kritik žije, dokud vrhá a metá své kritiky do tváří maloduchým a malomyslným. Potom už nezbývá nic, ani jméno Šalda. (Hostivař)

JIŘÍ ORTEN • Symbolický náhrobek, nevkusně přistrčený k drátěnému plotu. Anebo je to záměr? Konfrontace s brutální realitou? (Nový židovský hřbitov)

HANUŠ BONN • Formou pamětních desek si Židovská národní obec připomíná své oběti. Dlouhá léta nesměla ani to. (Nový židovský hřbitov)

PAVEL EISNER • O tento hrob by měl pečovat přinejmenším Ústav pro jazyk český. Nebo Goethe Institut. Nebo všichni milci češtiny. (Olšany)

ZENO DOSTÁL • Už nestačil dopsat svůj románový zvěrokruh z Moravy. Pouze Josef Holeček si troufl na něco podobného. (Nový židovský hřbitov)

KAREL PECKA • Politický vězeň z uranových dolů, kulisák, čerpač vody, svobodný zednář. Říkalo se mu český Solženicyn. Spisovatel Pecka. (Olšany)

FRANTIŠEK KOŽÍK • Kdo z romanopisců dokázal psát romány bezmála šest desetiletí? A to si Kožík vybíral: Debureaua, Zátopka, de Sada... (Vinohrady)

Též takto vzhlížejí pražská funeralia: smyčec z ruky vypadlý, ženská silueta se vzdalující. I toto je charakteristický pražský motiv...

Běda poraženým!?

Milan Valach

Dokončení z minulého čísla

V minulém čísle jsme nastínili vznik lidských hodnot. Tento nástin nám ukazuje, že základem hodnot je naše žádost něčeho, a právě to, že po tom toužíme, je důvod, proč něco označujeme jako hodnotu. Hodnoty tedy nemají prvotně racionální základ, ale citový, žádostivý. Protože sama naše žádostivost je formována naší výchovou a naší individuální životní zkušeností, jsou hodnoty různých lidí různé. Individuální zkušenost je totiž vždy sice v něčem shodná se zkušeností jiných lidí žijících v těchto přírodních podmínkách a o to více se zkušeností lidí ve stejné kultuře, ale také je vždy v něčem jedinečná, jen naší, kterou nemá nikdo jiný. Nejhlubším základem této plurality je skutečnost plurality světa - vesmíru, který nikdy nevznikl z nějakého jednoho bodu, ale vždy byl, je a bude množstvím jeho jednotlivých částí vytvářejících síť vzájemných vazeb.

Tak můžeme např. s pomocí psychoanalýzy alespoň v zásadě zjistit, proč ten či onen člověk uctívá právě tyto hodnoty, váží si právě těchto věcí, jeho vztah k lidem a k sobě samému je právě takový a tak dále. Je to v podstatě jen věcí pokroku příslušné vědy a toho, jak dalece již rozumí zákonitostem lidské psychiky, jejího vývoje a jak podrobně se podaří odhalit určující momenty v minulosti zkoumaného člověka. Avšak nikdy nebudeme schopni předvídat vývoj každého jednotlivého člověka v nějakém typu společenského systému, jeho hodnotové preference. Je tomu tak proto, že typ kultury, typ společenského systému určují jen obecné podmínky, a umožňují proto předvídat jen převládající tendence v životě této společnosti. Z jejich hlediska se bude komplex osobnosti konkrétního člověka vždy jevit jako něco, co sice v zásadě odpovídá době a podmínkám, v nichž žijí i všichni ostatní, ale co je ve svém celku více či méně nahodilé, nepředvídatelné.

To, po čem jedinec touží, co on sám subjektivně uznává za pro sebe žádoucí, za hodnotu, vyjadřuje tedy formující vliv, který na něj mělo a má vnější prostředí a ovšem také jeho vrozené fyzické a psychické potřeby. V této souvislosti můžeme hovořit o subjektivních hodnotách.

Předpokládáme-li, že každý člověk *chce* žít, je dáno jeho tělesností, tím, že je přírodní bytostí, také to, že k uskutečnění této své touhy potřebuje přírodu stejně jako druhé lidi. Z tohoto hlediska lze rozlišovat hodnoty subjektivní, to, po čem já toužím, a objektivní, to je to, co nezbytně potřebuji, abych mohl žít, případně uskutečnit vše to, co je nutné pro zachování mého života a života mé rodiny. Žádná hodnota ovšem není v tomto přístupu nějakou „hodnotou o sobě“, všechny jsou hodnotami obecně proto, že jsou pro člověka potřebné nebo že po nich touží, a tedy je také potřebuje pro uspokojení své touhy, zkrátka všechny hodnoty jsou hodnotami pro člověka. V tomto přístupu je tedy nejvyšší hodnota člověk, stejně jako je tím, kdo sám sebe jako nejvyšší hodnotu stanovuje. O co pak především jde, je to, aby tímto člověkem byl skutečně každý člověk, a nikoliv jeden na úkor jiného či jiných.

Subjektivní a objektivní hodnoty se mohou překrývat, subjektivní hodnoty mohou dokonce obsahovat všechny objektivní, ale asi vždy bude subjektivních více než objektivních. Má sbírka kamínků může mít pro mne osobně značnou cenu, s každým z nich je spojena nějaká vzpomínka, ale objektivně vzato, žít bych bez nich klidně mohl - takto bychom mohli pokračovat do nekonečna.

Jestliže je však dnes většinové rozhodování ovlivňováno hodnotami, které jsou v rozporu se zájmy člověka na přežití, měli bychom nejen hledat příčiny tohoto paradoxního stavu. Především bychom se měli snažit získat většinu pro změnu, pro odstranění toho, co způsobuje, že se takto sebezáhubně chováme. To, na čem nyní především záleží, je právě pokus o odhalení příčin této podivné hodnotové orientace a o hledání cest k jejich odstranění. Pokud bude tato snaha prakticky úspěšná, bude mít za následek, že miliony přijímaných rozhodnutí, miliony kompromisů, jež tato rozhodnutí představují, budou posunuty mnohem blíže k hodnotám důležitým pro zdravý život této i budoucích generací.

Protože lidé žijí spolu a toto spolužití je pro ně podstatné, hodnotí jako dobré či špatné i vzájemné činy a vztahy. Dobré je také to, co prospívá životu daného společenství, špatné pak to, co mu škodí. Hodnocení, souzení o tom, co je prospěšné a co škodlivé, má proto několik rovin. 1) Je to rovina individuální. V ní jde o to, co prospívá, škodí mně jako jedinci. 2) Je to rovina vnitroskupinová, v níž se souzení o dobru a zlu vztahuje na vnitřní uspořádání skupiny, na charakter vzájemných vztahů (v tomto případě se často používá hodnocení vztahů jako spravedlivých - nespravedlivých). 3) Je to rovina skupinová, v níž jde o tutéž prospěšnost či škodlivost, ale již z hlediska celé skupiny. 4) Protože, jak již víme, toto vše se odehrává v čase, hodnotíme i z tohoto hlediska. To znamená, že se na věci a události díváme i z hlediska minulosti - minulé zkušenosti, zakořeněných představ, zvyků, postojů atd. V tom se promítá tradice té které skupiny. Posuzujeme ale rovněž z hlediska přítomné výhody či nevýhody. A nakonec vstupuje do našeho myšlení úvaha o budoucích následcích, výhodách či ztrátách. Tak se součástí morálního systému stává vždy čas, a to ať již jako minulost, přítomnost či budoucnost. Mezi těmito jeho částmi může vzniknout, a jak dobře víme, také často vzniká rozpor. Například někdo (především odcizený, na přítomný konzum orientovaný člověk) dává přednost přítomnému bezprostřednímu zisku, budoucnost jej nezajímá (což je i z ekologického hlediska velmi vážná věc). Tentýž člověk ale bude současně považovat za dobré to, co prospívá právě jemu, aniž by bral ohled na jiné (i to je ekologicky velice významné). Stejně tak nám každodenní zkušenost ukazuje skupiny, které za dobré považují to, co je dobré pro ně, a to ať již uvnitř celku nějaké společnosti nebo ve vztazích mezi státy a národy. Morálka je pak nutně složitým systémem vzájemně se prolínajících a často si odporujících rovin. Tvoří ji složitý soubor představ lidí žijících v majetkově a mocensky rozvrstvené společnosti o tom, co je dobré, co „má být“ v mezilidských vztazích.

Takto pochopená morální pravidla nejsou a principiálně nemohou být střežena nějakou institucí, která by na jejich dodržování dbala a jejich porušování trestala. Za čestného člověka, stejně jako statečného apod. nepovažujeme totiž toho, kdo tak jedná, protože musí, jak nám ukázal již Aristoteles a později Kant, ale jen toho, kdo tak jedná, protože on sám chce. Zde vidíme současně i to, že mravně hodnotné jednání je něco, co je většinou lidí oceňováno, a toto ocenění, tato sankce veřejným míněním je jedinou veřejnou sankcí, která má v morálce místo. Vedle této veřejné je zde ještě sankce vlastního svědomí. Ta však působí jen tam, kde je svědomí, což je jen tam, kde je druhý považován za člověka, člena skupiny, jíž se i já sám cítím být součástí (viz výčitky svědomí za vraždu příslušníka dané skupiny a všeobecné ocenění za vraždu nepřítele atd.).

To však vůbec neznamená, že existuje jen jedna morálka, ale znamená to, že v každém morálním systému musí existovat jistá všeobecná morální pravidla vedle dalších, specifických (tím se řeší problém plurality v morálce). Tak ihned můžeme vidět, že vedle spolupráce existuje v lidských dějinách také ovládání. Vedle morálky skupinové solidarity je proto i morálka pánů a otroků. Vlastně právě tady existuje ještě jiná sankce než veřejným míněním, je to trest či odměna ze strany moci. Pak ovšem nekonáme dobro, ale ze strachu či z touhy po odměně děláme to, co po nás chce tato moc. Druhý člověk, jehož se naše jednání třeba i dotýká, je z tohoto hlediska lhostejný anebo má ten význam, který mu moc přisoudila - „mrzký nepřítel“, či „vznešený člověk“. V méně brutálních formách nesvobody, než bylo antické otrokářství (a jemu podobné), žije proto člověk nejméně ve dvou světech a ve dvou morálkách: jednak jsou to vztahy s jemu rovnými a pak je to jeho vztah k těm, kdož mu vládnou, či k těm, kdož jsou jím ovládáni. Prožívá proto současně soucit s trpícím sousedem i pocity oddanosti a poslušnosti vůči vrchnosti, která sousedovo utrpení způsobila.

Avšak i v hierarchických společnostech musí platit některá všeobecná morální pravidla, jako je nezabiješ, nepokradeš a některá další. S tím, jak se svět člověka stává stále více světem lidí, a nikoliv pouze světem vlastní skupiny, rozšiřuje se platnost těchto pravidel na všechna lidská individua bez rozdílu; jim všem je přiznáno lidství. Ovšem právě zde je jeden ze základních morálních rozporů dnešní doby. Hranice kmenového společenství jsou dávno překročeny, žijeme v globální civilizaci, ale máme stále ještě skupinovou morálku. Abychom mohli žít na této planetě, musíme vytvořit systém celosvětové spolupráce. Na základní úrovni, na úrovni vztahu člověk-člověk, je v dnešní společnosti druhý pro nás často překážkou nebo prostředkem na cestě za naším úspěchem. Globální společnost, která je existenční nutností, tak postrádá reálné základy v každodenním životě lidí.

Norma nezabiješ, stejně jako další známé morální normy - nesesmilníš, nevydáš křivého svědectví, nebudeš dychtit po ničem, co patří tvému bližnímu, a také příkaz úcty k rodičům jsou normy, jsou pravidla, bez nichž by nebylo možné soužití v žádném lidském společenství, v žádné kultuře a době. (I když my bychom do tohoto základního výčtu přidali nejméně ještě požadavek na existenci společenského étosu, ať již založeného na emocionální vazbě na vlastní skupinu, úctě k autoritě na jejím vrcholu nebo citu vzájemné solidarity.) Nutnost jejich existence si můžeme ověřit, když si představíme nějakou společnost, v níž by některá z těchto norem neplatila, a přesto bychom chtěli, aby v ní byla možná vzájemná spolupráce (tohle jsme ostatně dělali již výše, když jsme uvažovali o „černých pasažérech“ nebo o společenství egoistických jedinců). Snadno přijdeme k poznání, že každá taková společnost by se rozpadla ve vzájemném boji svých členů. To je důvod, proč také v každé lidské skupině nalezneme nějakou jejich obdobu, ať již je to společnost a kultura čínská, indická, islámská nebo skupina domorodců někde v tropickém pralese. Právě proto, že vyjadřují základní pravidla pro soužití ve skupině, není jejich existence závislá na typu náboženské víry ani dána nějakým náboženským kodexem - například Desaterem. Židé již před tím, než jim byl dle starozákonního vyprávění tento kodex předán, museli podle těchto norem žít - nyní samozřejmě pomíjíme přikázání čistě náboženská, jako je příkaz víry v jediného boha a podobně. Žádná lidská skupina, žádná kultura si proto nemůže činit nárok na nadřazenost jen na základě toho, že má tyto normy zachyceny v nějaké psané podobě.

Avšak současně je jasné, že byly v drtivé většině případů chápány jako vnitroskupinové. Za bližního byl považován jen příslušník dané skupiny, dané kultury a ještě záleželo na tom, jaké místo v hierarchii této skupiny zaujímal. Postupně se přísně uzavřené hranice otevíraly, a tak jedinou možností, jak být považován za bližního a dostat se tak pod ochranu morálních norem, nebyla již nutnost narození uvnitř kmene, národa atd. Morální ochrany bylo možné dosáhnout přestupem na tu správnou víru, přičemž ti, kteří tak neučinili, stále zůstávali mimo, jich se příkazy jako nezabiješ, nepokradeš a další netýkaly. To je právě příběh morálního ospravedlňování evropského kolonialismu (stejně i jako dobyvačných výbojů jiných kultur).

Ke skutečné humanizaci lidského společenství na této planetě, k rozšíření opravdu humánní morálky, k tomu, aby ve vztazích mezi lidmi převládala solidarita a aby se lidé dívali na svět - přírodu jako na svůj společný domov, a nikoliv jen jako na prostředek osobního zisku, k tomu je třeba zásadní změny našeho každodenního života. Musí proto dojít k radikální transformaci současné společnosti zasahující jak ekonomiku, tak politiku.

Uvedený text je výňatkem z připravované knihy „Svět na předělu“, pro jejíž vydání autor hledá sponzora.

Literatura

Aristoteles: Etika Nikomachova. Praha, Rezek 1996.

Bělohradský, V.: Přirozený svět jako politický problém. Praha. Československý spisovatel 1991.

Hobbes, T.: Leviathan. Praha, Melantrich 1941.

Lyotard, J. F.: O postmodernismu. Praha, Filosofia 1993.

Rousseau, J. J.: O společenské smlouvě. Rovněž viz: Rozprava o původu a příčinách nerovnosti mezi lidmi. In: J. J. Rousseau: Rozpravy. Svoboda 1989.

Welsch, W.: Postmoderna. Pluralita jako etická a politická hodnota. Praha, KLP 1993.

Wilson, E. O.: O lidské přirozenosti. Praha, NLN 1993.

Praha 1800 – mezi epochami a národy

Patrik Šimon

V roce 1999 vyjde publikace, na kterou badatelé i kulturní veřejnost již dlouho čekají. Bude se jednat o první souhrnnou prezentaci kultury v Praze z období, které patří k nejméně známým.

Praha tehdy byla sice hlavním městem Čech, ne však sídelním městem hlavy státu. Tuto roli hrála Vídeň, nicméně Praha jako satelitní scéna poskytovala prostor pro vlivnou domácí aristokracii, byla působištěm vědců, literátů, rostoucích měšťanských vrstev, židovské emancipace a patřila tehdy ke kosmopolitním místům střední Evropy. Pluralismus latiny, francouzštiny a němčiny byl obohacen češtinou, kultivovanou v první fázi obrození.

19. století ztělesňuje myšlenky národních států, je nabité snahou o emancipaci a sebeurčení - tedy vším, o co jej konec XX. století připravuje globalizací, stíráním národních specifik a vytvářením společné ekonomické platformy. Jestliže v té době vznikají rafinované grafické listy obsahující politické karikatury, ať už ve formě novoročenek nebo příležitostných listů a pozvánek, jsou to jakési první nepatřičné gagy, bonmoty uvolňující všeobecné politické napětí tehdejší Evropy. V roce 1799 se Napoleon chopil moci ve Francii, roajalisté a republikáni byli vyloučeni z politického dění. Praha je paradoxně napoleonskými válkami a expanzemi nedotknuta. Je to místo, v němž se však silné názory osvícenství a císařského stylu empíru ustalují a díky působení patriotické šlechty, jejíž život je soustředěn ještě do kulis starých barokních paláců, se konzervuje cosi starého a nedotknutelného s příměsí třeskutých mód. Ženy nosily dlouhé splývavé šaty z těžkých látek a muži si oblékali úzké žakety a vysoké nákrčníky. Na jedné straně se život upínal do tvrdé, racionální a účelné, velmi funkční slupky, na straně druhé život bujel v uvolněné morální tragikomičnosti. O tom svědčí malé, sentimentální románky, mnohdy s mravoličnou tematikou, červená knihovna, které se vešly do kapes žaketů, kde se mohla vedle Goethovy Teorie barev ocitnout Familie Wernung. Způsob ilustrací, jakými jsou tyto knížky provázeny, nás zavádí do neustále se opakujících scén mileneckých dvojic v úbočích zahrad, do místností s dramatickými výjevy rodinných hádek a banálních scenerií obskurních živlů. Sentimentální romány předčítané i čtené v sentimentálních zahradách. Jiné zahrady, jež známe z vedut od Buquoye či Bergera, mají většinou ezoterickou náplň. Jsou to velké přírodní kulisy pro zednářské alegorie postupného zasvěcování návštěvníků, z nichž jen některým, pravděpodobně vzdělaným, je dána možnost, aby pochopili harmonický celek i disharmonický detail. V Praze byla sice zednářská lóže založena již v roce 1733, ale svoji podporu neztratila ani u pozdějších panovníků a získávala stále větší oblibu u mnoha vzdělanců své doby. S myšlenkami Velké francouzské revoluce se Praha seznamovala brzy. Lavaterovy teorie o rasových předpokladech národů i charakteristické typy povah, které jsou základem pozdějších zvěrstev ve XX. století, byly ilustrovány předními evropskými grafiky. Vzrušený zájem o vynálezy ve všech oblastech lidského vědění dával příležitost reprodukčnímu šíření těchto prací.

Velmi oblíbené bylo cestování, objevování přírodních scenerií, záznamy selankovitosti i opravdové krásy. V umění se uplatňuje světlo jako samostatná filozofická hodnota, od doby Goyi a Blakea nabylo různých podob i v umění méně proslulých tvůrců jako prostředek vyjadřující jedinečnou, velikou, nadčasovou a nadnárodní myšlenku o sjednocení a stabilitě.

Někteří umělci přistupovali k vážným zakázkám stejně jako k příležitostným možnostem výdělku. Nemají potřebu měnit rukopis, nepociťují rozpor mezi tzv. vysokým a nízkým. Zajímavá je právě neobvyklá produktivita, schopnost kombinovat vážné s nevážným. V Praze byl život sice intelektuálně soustředěn do sídel šlechty, nicméně existovaly zde kavárny a místa zábavy - jako jeden z příkladů lze uvést pražský Konvikt, kde se pořádaly bály a taneční soaré.

Praha tehdy usilovala o své veřejné instituce. Ať už to byla divadla, z nichž si svůj význam nepochybně odneslo právě divadlo Nosticovo, ale také instituce s uměleckou náplní v pravém slova smyslu. Společnost vlasteneckých přátel umění buduje svoji Obrazárnu s nastupujícím systémem korporace, usilující rovněž o založení kreslířské Akademie. O dvacet let později bylo založeno Národní muzeum. To všechno jsou nepochybně příklady velké národní snahy o samostatnost, o způsob existence uprostřed velkého státu.

Byla to doba, v níž se proměňuje i role církve. To, že byly na sklonku 18. století zrušeny kláštery a z nich ponechány pouze ty, jež měly ekonomickou prosperitou dotovat zájmy monarchie, svědčilo o naprostém pragmatismu, s nímž stát využíval pouze zdroje jemu přínosné bez ohledu na tradici a osvícenecké zásady. Ekonomika tehdy byla podobně mytizována jako dnes. Nicméně rušením církevních řádů vplynula do Univerzitní knihovny obrovská suma literatury, z níž mohla čerpat generace učenců v čele s Krombholzem, Bolzanem, ale také Františkem Martinem Pelclem, profesorem české řeči a literatury ve funkci bibliotékáře v neméně významné soukromé knihovně Nosticů. Působili zde například topograf Jaroslav Schaller, ale také Josef Dobrovský a mladý František Palacký.

Kniha **Umělecká Praha 1780-1830 - mezi epochami a národy** je výsledkem náročného průzkumu původních pramenů a rozhodně nebude tradiční obrazovou publikací o pražských panoramatech a vedutách. Půjde o bohatě ilustrovanou monografii velkého formátu se čtyřmi sty, převážně barevnými, reprodukcemi. Podtitul napovídá, že se bude věnovat období 1780 - 1830, vybrané ukázky kladou důraz na umělecká díla nebo zajímavosti, které souvisejí s moderním vnímáním Prahy jako historického a estetického fenoménu. Tehdy se rozvíjela nejen topografie, ale zejména mytologie města, vizuálně jsou dokumentovány urbanistické proměny. Protože se Praha stává cílem různých evropských umělců, je potřeba rekonstruovat, jak viděli či chtěli vidět toto město cizí malíři a kreslíři samotní.

Základní půdorys knihy je členěn podle námětu hlavního autora knihy **Romana Prahla**, historika umění, jenž se soustředil na osm základních kapitol. První má představit Prahu jako *město návštěvníků a obyvatel*, přičemž v této části bude pravděpodobně poprvé představeno slavné panoráma města od Ludvíka Kohla, jehož kolorované rytiny jsou sice známy z fragmentárních ukázek, nicméně poprvé budou uspořádány v logické skladbě a budou na sebe navazovat tak, že nastíní tzv. *dojem kukátkové Prahy*. To znamená, že divák uvidí v koncepci pásové reprodukce všechna místa včetně stanoviště předního i zadního. Toto panoráma obou břehů Vltavy vzniklo v letech 1792-4 z původního cyklu sedmi leptů, na nichž pracoval Josef Gregory podle Ludvíka Kohla. Další ze zajímavých panoramat poskytuje kresba J. B. E. Isabeye, původně ze starých lobkowiczkých sbírek. Jedná se o pohled z Hradu na Malou Stranu, který byl pořízen z těchto těžce přístupných míst významným francouzským malířem při jedné z jeho návštěv Prahy. Tématem této kapitoly je také *architektura jako památka, symbol a prostředí.* V tomto ohledu budou jistě zajímavé u nás nikdy nepublikované obrazy Ludvíka Kohla, pocházející ze západoevropských sbírek. Smyslem této kapitoly je rovněž připomenout dobově blízké vedutové pohledy na jiné, neméně zajímavé evropské metropole. Další významnou částí knihy je pasáž o umělcích, kteří působili na kreslířské Akademii, založené Josefem Berglerem (1753-1829) z iniciativy české aristokracie, která rovněž v roce 1796 založila Společnost vlasteneckých přátel umění. Téma se zabývá analýzou metody výuky kreslení, od napodobování antických předloh po získávání zkušeností v grafických technikách. Na prvních adeptech této školy, kteří někdy svým nízkým věkem překvapovali (jak nám ukazují nejen archivní záznamy, ale také půvabný lept Josefa Berglera, provedený v žurnalistické momentce ze života školy), vyrostla malířská tradice 19. století. Text nás zavede také do Itálie, kde Bergler svou kariéru začal. Berglerovy kopie a parafráze starých italských mistrů se dobře pojily s linií rodových sbírek patronů SVPU i s italskou orientací českého barokního umění a měly značný dosah pro pozdější vývoj zdejšího umění v okruhu Akademie.

Osoba a dílo Josefa Berglera prochází celou knihou jako jakýsi vážný náčrt k jeho monografii, jež dosud u nás chybí. S Berglerem je totiž spjato mnoho uměleckých projektů. Bergler jako agilní dvorní malíř pasovského biskupa Thuna-Hohensteina, posléze působící ve službách Šternberků, zanechal po sobě úctyhodné grafické dílo obsahující několik set leptů a jeho vliv nezůstal stranou ani v okruhu umělců na Akademii. Kapitola *Stavy, profese a živnosti v zrcadle umění* v sobě kóduje nezbytný přetlak z dobové produkce, jejímž nesporně výhodným a zároveň významným tématem je portrét, ať už malovaný nebo sochařský. Pražská a česká klientela zahrnovala učence, kněze, úředníky, vojáky, obchodníky a podnikatele. Stranou proto nemůže zůstat rozsáhlé umění předního českého portrétisty Antonína Machka, které nebude v publikaci přehodnocovat význam již napsané monografie Luďka Nováka, ale spíš se pokusí o oživení těch aspektů, jež souvisí s posláním objednavatele portrétu a jeho komunikací s malířem. Bude to kapitola o sebedefinici umělce, který stylizuje a sám je zároveň stylizován. S tím vším úzce souvisí téma diletantismu v umění, neboť činnost šlechtických diletantů v Čechách kvalitativně přesáhla tehdy rozšířené kreslení laiků. Pro publikaci se podařilo zachytit několik nezbytných originálů z díla Pauliny Schwarzenbergové, původem belgické aristokratky, která si svým novým působištěm v Čechách po boku svého chotě oblíbila krajinu jižních Čech a za úzké spolupráce se svým vídeňským učitelem kresby Ferdinandem Runkem vytvořila ucelený cyklus pohledů na sídla jihočeského schwarzenberského dominia. Její tragický osud při požáru v Paříži posiluje mýtus o umělkyni, na některých ukázkách z její tvorby však zjistíme, jaké výsostné postavení její dílo u nás má. Umělec se v době raného 19. století potřeboval definovat sice mnohem méně než na počátku století dvacátého, nicméně jeho uplatnění bylo různé. Umělci se často živili jako učitelé kreslení, ale dokázali se uplatnit též coby malíři pokojů (jeden z nejznámějších malířů pokojů byl Josef Navrátil, přesahující svými obrazy vymezenou časovou plochu knihy), kopisté a znalci umění, restaurátoři i obchodníci s uměním. Josef Burde byl například kustodem v Obrazárně SVPU a provázel na speciální vstupenky vzácné hosty v dočasném sídle sbírky Černínském paláci. Jan Quirin Jahn zas měl významnou sbírku umění, ale živil se nejen jeho prodejem, ale také prodejem sukna. Kdyby svého času nebyl pasovským biskupem povolán Josef Bergler do Prahy, není vyloučeno, že by Jahn získal místo ředitele Akademie, ačkoli pár let po jejím založení zemřel. Obchod s uměním byl v Praze opravdu raritní záležitostí, ale přesto má i své čestné protagonisty. Individualizací jsou některé české portréty umělců výrazné, stejně jako rozvojem vzájemného přátelského portrétu. Na druhé straně se v Praze dobový obraz umělce jako génia rozvíjel zpočátku nesnadno, nebyl spojen s kultem umělců minulosti.

Čtvrtá kapitola se zabývá uměním religiózního charakteru. Někteří umělci z Čech se podíleli na nazarénském hnutí nového spojení umění se zbožností, majícím svou tradici od dvacátých let 19. století v Římě, a napomáhali expanzi náboženských motivů daleko mimo liturgickou tvorbu. Jejich snahy přispívaly k utváření lyrického rázu české malby. V knize budou poprvé publikovány některé neznámé oltářní obrazy, ale také překvapující dílo Františka Tkadlíka, jež vzniklo dávno před umělcovou italskou cestou. Jde o vrcholnou ukázku českého umění, jež navíc dokumentuje Tkadlíkovu vnímavost a mistrovství.

V další kapitole věnované *příběhům a podívaným* uvedeme ukázky slavností, dobové módy, ale také oblíbených knižních ilustrací. Důležitou součástí knihy je kapitola *Příbytek: obraz světa a nitra*. I když do soukromého příbytku od 18. století s institucí salonu definitivně a radikálně pronikla velká společnost, interiér vyjadřoval prostor osamění a niterného soustředění. O tom svědčí velmi pozoruhodné kvašové kresby, z nichž v obrazové části bude kladen důraz na některá srovnání interiérů různých společenských stavů. Kniha je uzavřena kapitolami o přírodě. Zabývá se krajinou vznešenou, pitoreskní i idylickou. Podíváme se na lid v Čechách, ale také na život v lázeňských centrech, parcích a hřbitovech.

Úplným závěrem je téma *vlasti a národa* v příkladech české historie v literatuře, vědě a umění. Uvidíme obraz politických událostí bouřlivé doby, z níž vyrůstalo opojení starou českou mytologií a historií.

V knize je věnován dostatečný prostor též pro disciplíny užitého umění, ale i sochařství včetně funerální a pomníkové plastiky.

Kniha spatří světlo světa v roce 1999.

Z literárního archivu PNP

LITERÁRNÍ PNP ARCHIV

Mira Holzbachová
v kontextu české amerikanistiky

Mira Holzbachová, vlastním jménem Častulíková, se narodila 10. dubna 1901 v Kroměříži. Tato choreografka, cestovatelka, etnografka a spisovatelka je pravděpodobně známa daleko více historikům tance a baletu než literárním historikům. Avantgardní umělkyně a spolutvůrkyně Devětsilu i Osvobozeného divadla v předválečném Československu, účastnice občanské války ve Španělsku a válečná emigrantka ve Spojených státech, propagátorka parků kultury a oddechu v Československu poválečném a jedna z levicových intelektuálek, které poznaly na vlastní oči USA i Sovětský svaz, se zapsala svým literárním přínosem do úzkoprofilového odvětví amerikanistiky. V rámci české literatury bylo toto odvětví v její době již dosti košaté. Pokusme se ve strohé zkratce podat základní rysy české amerikanistiky v té její větvi, která se vztahuje ke Spojeným státům.

Řada začíná dobrodružným cestovatelem Čeňkem Pacltem, jehož životopis byl dodatečně rekonstruován, protože nezanechal vlastní literární odkaz. Účastník války mezi Mexikem a USA v letech 1846-1848 vychutnal podle úsloví Ameriku jako řadový a naprosto neznámý pěšák dějin. V bezprostřední návaznosti na revoluci roku 1848 a s vlnou perzekuce a emigrace po jejím potlačení stoupl ve středoevropských zemích zájem o Ameriku. V padesátých letech 19. století navštívil Spojené státy Vojtěch Fingerhut - Náprstek a založil zde první krajanský časopis Milwaukee Flugblätter ve Wisconsinu. Vytěžil ze svého pobytu za oceánem maximum pro svou sběratelskou a organizátorskou činnost v Praze. V šedesátých letech navázal na jeho působení Josef Václav Sládek. Zavítal do USA jako romantik a realista v jedné osobě a vnesl odtud do české literatury téma indiána bezzemka. Vytvořil tak symbol, na který pohotově navázal malíř a kreslíř Mikoláš Aleš a po něm další umělci. V sedmdesátých letech 19. století pokračoval v cestovatelském poznávání Spojených států Josef Štolba.

Již v této době vznikala česká historiografie Spojených států. Výchozím bodem je zde dílo Jakuba Malého Soustátí severoamerické a jeho ústava, které vyšlo roku 1872, avšak tento mnohostranný historik, popularizátor a překladatel měl předchůdce v Karlovi Tůmovi, který o rok dříve publikoval studii O boji národa amerického za samostatnost. Současně s J. V. Sládkem překládal americkou literaturu. Aniž si v tomto nástinu činíme nárok na úplnost, uveďme ještě jednu položku, která náleží do české lyriky a dosvědčuje reciprocitu vztahu mezi oběma větvemi národa, tou ve Starém světě a onou za oceánem. Oslavou příjezdu amerických krajanů do Prahy v roce 1887 je báseň Svatopluka Čecha nazvaná Americkým Čechům.

Do éry československé samostatnosti náleží skupina jmen, která rozmnožila poměrně mladý obor novými příspěvky. Přelomem v literárním a cestopisném chápání Spojených států je bezesporu dílo Zdeňka Matěje Kuděje, neprávem zastíněného přítele Jaroslava Haška. Cestopis Karla Domina Pod hvězdnatou vlajkou mohl v prvorepublikovém období sloužit jako nejdokonalejší učebnice života Spojených států, pokud jde o fakta politická, hospodářská, historická, zeměpisná, statistická. Krátkodobě navštívila USA rovněž spisovatelka, novinářka a autorka cestopisů Marie Majerová.

Její žurnalistické a hodnotící vidění je dosti blízké projevu Miry Holzbachové. Ostatně obě náležely levicové, v předválečném období vyzrávající inteligenci. V této generaci se zabývali amerikanistikou přímo mezi Čechy v USA taková publicisté jako Lev Zelenka Lerando a Tomáš Čapek. Jejich práce byla zaměřena na zhodnocení českého podílu na civilizaci Spojených států.Vzornou ukázkou přístupu k amerikanistické látce jsou dnes aktuální a čtivé dějiny Ameriky pro mládež, jak je zpracoval Jaromír Hořejš pod názvem Od Kolumba po naši dobu. Vyšly již těsně před druhou světovou válkou roku 1939. Netřeba samozřejmě připomínat, že se v tomto období rozmohla ohlasová literatura westernová, která zapustila kořeny v Čechách jako takřka v každé evropské zemi a byla zřejmě svéráznou větví romantismu 20. století. Ne vždycky to bylo fiktivní spisování, vždyť Zachránce Petra Raichla vznikl jako román ze života amerických Čechů na základě vyprávění o jednom z posledních dvanácti českých „cowboyů", Jackovi Studeném. Jinak ovšem pravý rodokaps a příbuzný žánr z Divokého západu i trampská, z hlediska amerikanistiky ohlasová poezie zasluhují samostatné probádání.

Vývoj české amerikanistiky byl pozastaven druhou světovou válkou a okupací, pokračoval ale po roce 1945. V těsně poválečném období vydal nové dějiny Spojených států Adolf Mertl. Celoživotním amerikanistou se stal Miloslav Stingl. Poněkud odchylnými cestami se ubírá dílo druhého významného poválečného amerikanisty, Josefa Opatrného. Studoval Ameriku z hlediska bílých osadníků. Vladimír Hulpach zpracoval báje a pověsti nejvyspělejších severoamerických Indiánů. Naopak americké lidové pohádky přetlumočil mládeži i dospělým čtenářům Vladimír Stuchl pod názvem Dolů po Mississippi a Prérií pádí kůň. Lyrický překlad lidových písní Divokého západu podal Vilda Dubský a publikoval je pak v sešitových vydáních spolu s humoristickými variacemi na western v próze. Pozitivní bádání v oblasti legend Divokého západu podnikl Jiří Brdečka a Jaroslav Šikl. Byl učiněn i pokus zmapovat formou svěží novinářské reportáže celé Spojené státy. Tak vznikla brožovaná ilustrovaná řada svazků Jindřicha Bradáče Poznáváme USA. Dodejme ještě, že Otakar Vočadlo sestavil dějiny americké literatury.

Části svého literárního díla se zařazuje mezi tyto české amerikanisty také Mira Holzbachová. Její pozůstalost uložená v literárním archivu PNP je charakterizována třemi velkými díly a pak řadou článků. Do oblasti lidové zábavy spadá práce Bavte se s námi, vydaná 1948. Nejznámějším dílem je bezesporu Amerika, země indiánů, o jehož oblibě svědčí vydání z roku 1963, pak 1966, 1973 a 1980. Původně byl rukopis určen k přednáškové činnosti. Shrnoval poznatky autorky z období jejího válečného pobytu v emigraci ve Spojených státech. Pohádky a báje mexických indiánů převyprávěla v knize Děti tropického slunce, publikované roku 1978 s ilustracemi Miloslava Troupa. Toto dílo bylo inspirováno exkurzí spisovatelčinou po historických památkách Mexika v roce 1966.

Vedle toho je zde plejáda zasvěcených článků o Americe, jak ji spisovatelka poznala během sedmiletého pobytu mezi rokem 1939 a 1945. Kromě toho vyvíjela choreografka a spisovatelka přednáškovou činnost. Vystupovala politicky a osvětově ve prospěch prezidenta F. D. Roosevelta a snažila se vysvětlit změnu v politickém kurzu, která nastala nástupem Trumanovy doktríny. Psala však také o historické Monroeově doktríně, o životním stylu v USA, o Hollywoodu, o veřejném mínění, o americké mládeži a o tanci v zemi, kde modernost a záliba v historismu utvářely světlostínový kontrast na jevišti života.

Postavení Miry Holzbachové bylo dosti pevné a samostatné, takže mohla vyslovovat svébytný názor, opírající se o fakta a prožitky. Vcelku přijímala USA, jaké byly za prezidenta F. D. Roosevelta, a nemohla se smířit s obratem, který nastal v roce 1945 s příchodem H. S. Trumana.

Zpracováním severoamerické indiánské mytologie a pohádek se řadí Mira Holzbachová v české literatuře po bok Vladimíra Hulpacha. Vycházela z poznatku, že vyspělí obyvatelé Mexika v předkolumbovském období byli potomky indiánů povodí Colorada a že mezi Navahy, Apači a Pueblany existuje genetická návaznost směrem k Aztékům. Kniha Děti tropického slunce, vydaná Albatrosem 1978, má ostatně díky doprovodu ilustrací Miloslava Troupa velmi podobnou imidž jako Hulpachův Návrat opeřeného hada, počin téhož nakladatelství z roku 1974.

Pokud jde o cyklus Amerika, země indiánů, který byl zamýšlen jako přednáška a stal se poutavým cestopisem a etnografickou studií, lze ho srovnat se dvěma díly české a překladové literatury. Emanuel Šlechta je autorem nevelké, ale bohatě vypravené knížky Indiáni v pueblech, vydané Svobodným slovem - Melantrichem 1956 s ilustracemi a mapkami Josefa Scheybala. Děj knihy se odehrává v Santa Fé, Arizoně a Novém Mexiku. Ještě dříve se téma dostalo k českému čtenáři za okupace díky překladu knihy Helge Ingstada Poslední Apačové, vydanému Orbisem 1942. Jako značná část okupační literatury měl i tento překlad jinotajný záměr.

K sestavení životopisu Miry Holzbachové jsou po ruce stručné přehledy, jejichž autorkou byla buď ona sama, nebo redakce, případně anonymní osoba.

Miroslava Holzbachová pocházela z rodiny proslulých perzekvovaných omladinářů Holzbachů. Soustředíme-li se vzhledem k účelu této práce na její americké pobyty a inspiraci, přejdeme její ostatní činnost a osudy stručným výčtem. Její mládí je charakterizováno studiem na konzervatoři, časným získáním angažmá u filmu a několika titulními rolemi, později pobytem na taneční Dalcrozeově škole v Hellerau u Drážďan a u R. Labana v Hamburku, krátce v Paříži. Založila si vlastní studio a věnovala se choreografii a režii. Jejím prvním velkým vystoupením byl Rudý nástup a hold revoluci s kolektivem dělnické mládeže ve Smetanově síni 7. listopadu 1926. Roku 1933 absolvovala olympiádu dělnických uměleckých souborů v Moskvě jako reprezentantka Československa. V Praze založila Nové avantgardní divadlo (NAD) roku 1934 v součinnosti s Osvobozeným divadlem a s trendem Devětsilu. Podnikla turné po republice a neváhala vystoupit s komunistickým baletem v „kapitalistickém" Zlíně. Přispívala články do Rudého práva, Tvorby, Haló novin. A jako dopisovatelka Haló novin navštívila revoluční Španělsko s dělnickými sportovci, kteří odmítli účast na olympiádě ve fašistickém Berlíně. Po dva roky 1936 a 1937 působila na Pyrenejském poloostrově, vystupovala jako členka Internacionální brigády v Barceloně, Madridu, Valencii, Murcii, Alicante, Guadalajaře a jinde. Výtěžek věnovala na domov sirotků po madridských hrdinech v Barceloně, dokonce byla jmenována čestným důstojníkem španělského revolučního boje. V roce 1938 navštívila Paříž i Londýn. Pod hlavičkou Solidarity, původně Rudé pomoci, podnikla turné po Slovensku a Podkarpatské Rusi. Měla v úmyslu odjet do USA a vystupovat zde proto, aby shromáždila prostředky na československé hraničáře, vystěhované po uzavření mnichovské dohody. Netušila, že 15. březen rozhodne o jejím pobytu za oceánem na sedm dlouhých let. Podle jejího vlastního svědectví přibyla do USA dne 2. ledna 1939. Kontaktovala se od počátku s Americkým výborem pro pomoc demokratickému Španělsku, zejména s Langstonem Hughesem, černošským básníkem, a s Bobem Minorem, místopředsedou Komunistické strany USA. Již 15. ledna vystoupila ve velikém baletním představení v Metropolitní opeře. Brzy navázala styk s masovou složkou KS USA, Mezinárodním dělnickým řádem, International Workers Order, IWO. Spolupracovala při přednáškových a kulturních akcích této organizace v Ohiu a v Kalifornii.

Zde prožila svůj slavný den, totožný se dnem oslavy vlajky, 15. červnem 1942. Prezident Franklin D. Roosevelt prohlásil tento den dnem oslav vlajek všech spojenců na základě vznikajících Spojených národů, tak jak se formovaly po vstupu USA do války. M. Holzbachová byla přítomna v Radě žen, vystupovala tu jako delegátka za Československo. Při slavnostním shromáždění delegátek k tomuto dni předvedla s tanečním souborem tanec Ujařmení a tanec Osvobození. Vystoupila rovněž v americké televizi se svými žákyněmi, neboť během svého pobytu vyučovala tanci a kreslení v dívčí polepšovně. Udržovala styk s národním sdružením Čechů a Slováků. Studovala na univerzitě v Los Angeles. Pobývala však i mezi dělníky, mezi česáči plantáží. Po stopách indiánů se vydala čtyřikrát napříč Spojenými státy. A vrátila se až do osvobozeného Československa v listopadu 1945.

Ve vlasti se věnovala spisovatelské a přednáškové činnosti. Vystoupila s cyklem přednášek Amerika, země indiánů. Publikovala dílčí studie o životě v USA. Avšak tyto aktivity byly epizodou vedle veřejné a organizační práce, zejména v odvětví lidové zábavy. Z popudu M. Holzbachové začaly vznikat parky oddechu, propagovala americké formy volného času, kvízy a reportáže s mikrofonem mezi lidmi v nejrůznějším profesním prostředí. Své názory a náměty v tomto odvětví shrnula v knize Bavte se s námi, vydané v roce 1948. Spolupracovala po celé republice na organizaci závodních klubů. Působila v Armádním uměleckém souboru Víta Nejedlého. V roce 1949 napsala celovečerní hru Karneval historie, určenou pro scénu LIZA, lidové zábavy, během padesátých let vedla taneční výchovu v Lucerně a v závodních klubech.

V roce 1959 získala řád Za zásluhy o výstavbu a v roce 1961 byla poctěna titulem zasloužilé umělkyně. Následovalo udělení Řádu práce roku 1976. Z hlediska vývoje M. Holzbachové jako autorky úzkoprofilového oboru, amerikanistiky, byla nejplodnější šedesátá léta, kdy vydala knižně titul Amerika, země indiánů, o jehož původní podobě a účelu již zde byla řeč, a to poprvé roku 1963, dále pak pracovala na rukopisu indiánských legend a mýtů s názvem Děti tropického slunce. Publikovala tento výsledek svého studia a ohlas bezprostředního okouzlení Mexikem a Kubou v roce 1978.

Paradoxně je dlouhá cesta M. Holzbachové na americký kontinent, a to v roce 1966, v pramenech zachycena velmi podrob-

ně, ačkoliv byla jen krátkodobým dvouměsíčním výletem. Existuje strojopisná zpráva o studijní cestě do Mexika a na Kubu, napsaná na růžovém papíře, vyúčtování této cesty na 1 listu zeleně tónovaného papíru a konečně syntéza Orientační poznámky k mé cestě do Mexika.

Odtud se dovídáme, že M. Holzbachová přilétla do hlavního města Spojených států mexických, Ciudad de México, dne 5. března 1966. Seznámila se zde s prezidentem Národního domorodého institutu, Instituto nacional indigenista, INI, panem Alfonsem Caso. Nadále cestovala Mexikem pod ochranou a s pomocí tohoto institutu, a bylo jí tedy umožněno spatřit nejen archeologická naleziště, ale i živé osady domorodých indiánů. Navštívila Méridu ve státu Yucatán, Villahermosu v Tabasku a letadélkem amerických turistek Palenque v džungli. Tak se seznámila s dědictvím kultury Mayů. Navštívila muzeum v La Ventě s obřími sochami Olmeků. Zamířila do státu Chiapas a seznámila se s dvěma místy, Tuxtlou a horským střediskem Las Casas. Jejím dalším cílem byla Oaxaca ve stejnojmenném státě. Odtud absolvovala několik výletů, do chrámového města Mixteků, Mitly, do Tlaxiaka, ke Zlatým hrobům Monte Albánu, do pohoří Sierra Madre de Sur. Vrátila se letecky do mexické metropole a zbytek času věnovala muzeím, obrazárnám, parku Chapultepeku, Národopisnému mexickému baletu. Zhlédla několik historických památek v okolí, Tenochtitlán, Montezumův palác v Zocalu, Xochimilko, Teotihuacán, Tulu, St. Hidalgo.

18. dubna téhož roku odlétla na Kubu a stala se hostem Národní kulturní rady Kuby. Navázala styk s Akademií věd, která jí umožnila studium materiálů o kultuře, historii, tradici Kuby. Zastavila se v Akademii umění, ve Svazu kubánských spisovatelů, v baletu. Podnikla výlet k východnímu cípu ostrova, na výspu, kde poprvé přistály lodi Kryštofa Kolumba. 5. května 1966 se vrátila do Prahy.

Po návratu začala krystalizovat její druhá velká amerikanistická kniha, která byla původně zamýšlena jako druhý díl Ameriky, země indiánů. O rok později, 1967, cestovala ještě do Středomoří, a sice do Itálie a na Sicílii.

Kritický rok 1968 zastihl M. Holzbachovou mimo jiné na půdě Sovětského svazu. Navštívila sedm středoasijských republik, viděla Jerevan, Tbilisi, Ašchabád, Dušanbe, Samarkand, Taškent, Bucharu, Alma-Atu. Zajímala se především o tanec a baletní umění v těchto zemích a zejména si oblíbila Uzbekistán a jeho tradici.V roce 1969 podnikla ještě výlet do Egypta.

Stručné životopisy neposkytují další údaje o osudech M. Holzbachové v sedmdesátých letech. Zemřela ve věku jedenaosmdesáti let v Praze dne 18. května 1982.

Z pozůstalosti Miry Holzbachové přinášíme dosud nepublikovaný fejeton z roku 1945.

Vzpomínka k výročí 12. dubna 1945

(Den úmrtí prezidenta F. D. Roosevelta)

Mira Slavonika Holzbachová

Byl konec března 1945. Jaro, věčné jaro na pobřeží Tichého oceánu rozpoutalo již své nejskrytější půvaby. Zlaté pláže Santa Moniky byly posety tisíci osmahlými těly a Hollywood-Boulevard hýřil letními barvami a hlavně všemi myslitelnými barvami.

Dole v Los Angeles jako by právě tyto dny byl dán rozkaz - do ulic! - tolik se tísnilo lidí před obchody a v nich. Byla doba nákupů začínající s novou sezonou.

Mezi pohybující se a zevlující masou prodírala jsem si nemilosrdně cestu k Ponybus-line - jediné společnosti, která ještě jezdila do Údolí smrti. Je válka, linky byly zrušeny.

Je to po čtvrté, co budu křižovat americkou pevninu, ale vím, že je to naposled. Byl sice jenom březen, ale předtucha konce války byla již ve vzduchu. Cesta zpátky povede přes Údolí smrti pod ztuhlou Sierrou v Jižní Kalifornii přes Las Vegas - americké Monte Carlo, město fantastických hazardů v Nevadě, a Boulder-dam - jednu z největších přehrad světa, sbírající vody Colorada na hranicích Arizony. Pak tu byla i překrásná poušť Utahu se stády ovcí a bílé nekonečné pláně sněhové, totiž solné - jezera kolem města Salt Lake City. Zde zase mormoni se svou tajemnou historií a Wyoming se svými stády dobytka a konečně nezapomenutelná sedla zasněžených hor Skalistých.

Zdálo se, že za to, už za to stála cesta těch tří tisíc mil... Ale nakonec všechno přece jen bylo málo proti tomu, co jsem poznala na cestě přes nudnou, nedozírnou rovinu Nebrasky. Tuto zkušenost a vzrušení, jež mě drželo až na okraj města Omahy, se nyní pokusím popsat.

To už nebyl „ponny“, ale normální, velký dopravní autobus, který vezl šedesát cestujících. Projíždíme obilními a kukuřičnými plantážemi státu Nebrasky, když po zastávce v malém městečku náš řidič se vrací a s divnou grimasou prohodí tak jako k sobě: „tak doklepal“. Někdo se ptá: „Kdo?“ „Teď odpoledne, prezident.“

Byl to špatný žert, pomyslím si, ale což, Američané jsou v žertech podivní. Věc ani neměla velkou odezvu, a jedeme dál. V tom mi ale napadá, myslel snad Roosevelta? Moje sedadlo je za řidičem, a tedy se ptám: „Koho jste myslel? Byl to žert?“ A tu se při všem řízení otočí a říká: „Ale ne, prezident Roosevelt opravdu zemřel!“ Vyhrknu „ne“! Ale nikdo jiný se nepřidal a hle, cestující se baví dál a smějí se a já jsem v rozpacích - jsem zde tak najednou sama - chce se mi strašně plakat nebo křičet nebo utéci... Přelétnu pohledem autobus a opět jsem jista, že to byl přece jenom žert - proto jsou všichni cestující tak klidni. Ale zanedlouho počínají rozvazovat a z každé strany vozidla slyším jinou starou pomluvu Franklina Delano Roosevelta, o jeho neschopnosti řídit a zmnožovat svůj majetek, historii o synu a psovi v letadle, o synu a zásilce koní, o synu a rozhlase a zase o F. D. R. a jeho zhoubném „new dealu“, o jeho zhoubné zahraniční politice, o zhoubných přátelích, až konečně dojde na jeho ženu Eleanor a na nejzhoubnějšího z přátel - Henryho Wallace. Při tomto předmětu se bus zachvěje jednotou a jistotou, neboť velký Wallace je přece jen malým občanem Iowy - a zde v tom vozidle je lidí z Iowy!, ti přece také něco o tomto člověku vědí.

To byl průřez Amerikou. Lidé od jednoho břehu k druhému zde seděli a řekli cizinci víc, než by se dozvěděl z učených knih a nekrologů. Řekli mi o své ubohosti, tuposti a nevzdělanosti. Ve chvíli, kdy historie uzavírala jednu z nejvýznamnějších kapitol moderní Ameriky, tito hrubci vrhali kostky o rubáš mrtvého.

Kdo to byli, ti lidé? Malí „businessmani“, obchodníci a agenti, co chtějí nejrychleji zbohatnout, mezi nimi úředníci a slečny „bez“ anebo „s povoláním“ - podle toho. Šofér byl odborově organizován. Ale teprve až slečna „od státní správy z Iowy“ vyčerpala všechny pomluvy na F. D. R. a H. Wallace a začala napadat odborové organizace, se opřel a byť i argumenty leckdy neodbornými přece slečnu řádně „usadil“ - a bus na chvíli ztichnul.

Bylo mi celkem trapně. Jen jsem si tiše říkala: Ó, krásná americká země, proč rodíš zrůdy, ty jistě stojíš za nejlepší plody - a ty je jednou vydáš - ale dříve musíš vyhnat ze svého chrámu ty kupčíky, kupčící se vším prodejným i neprodejným.

Stále ještě ticho. Zdálo se, že odvaha poklesla.

A již jsme byli na okraji města Omahy. Bylo už tma - ale nikde nehořela světla. Chmurná a těžká byla Omaha. - Za to ale moje počáteční zdrcení dostávalo aktivní formu. Zahnala jsem to stálé „nic ti do toho není - jsi cizinka“ a když jsem promluvila, to už byla holá nutnost.

„Než vystoupíme,“ povídám, „chtěla bych vám, lidé, něco říci, ale také se vás zeptat. Když tak všechno víte, co abyste mi pověděli o Rooseveltových Čtyřech svobodách a Atlantické chartě?“ - Nic. - „A jistě znáte Wallacovy spisy. Ne? Ani Století malého člověka?“ - Ne.- „Cože, a vy jste mluvili s tou svrchovaností? Teď vím, co je to šarlatánství! - Je možné, že většina z vás je obětí štvaní reakčního tisku a mizerných politikářů, kteří dnes slaví smrt Roosevelta - ale to vás neomlouvá. Tvrdíte, že jste svobodni - berte za to odpovědnost! - Dnešní den mi připomíná i s vámi něco z americké historie. Už jednou se to stalo. Také zemřel velký Američan, prezident. Dovedu si představit tu chásku - jak se těšila z jeho smrti. Byl zavražděn, protože byl příliš spravedlivý. Ztropili byste dnes paniku, kdyby zde někdo řekl, že nejlepší, co mohlo Abrahama Lincolna potkat, byla kulka. Ale to je dávno a vy jste se zatím naučili odříkávat dějepis. Sázím se, že já jediná mezi vámi jsem cizinka - a také jediná, která chápe tragicky historický význam dnešního dne. Mlčela jsem celou cestu a čekala jsem, že se najde Američan, který ty ‚vtipné‘ řeči odmítne. Když se nenašel, musíte vzít za vděk cizincem. Doufám, že už vaši vnukové vám s velkým respektem vyloží, proč prezident Roosevelt vchází do historie jako největší prezident USA.“

Bylo ticho - lepkavé ticho - a stydno. - A když jsme vystupovali do chmurných ulic města v hlubokém smutku - bylo tu až úzko.

Ale v hotelové zdviži mi černoch liftboy rozechvěle a dychtivě šeptá: „Je zatemněno pro smutek, zemřel největší prezident Spojených států, největší přítel nás - lidí.“ Plakal.

Hle, velká země americká, ty přece už dnes rodíš syny hodné tvé krásy.

Připravila HELENA MIKULOVÁ

Z VERNISÁŽNÍKU PATRIKA ŠIMONA

Za těch několik let po roce 1989 se u nás podařilo uskutečnit opravdu velký kus práce na poli výstavním. Především bylo zhodnoceno umění 60. let a uskutečnilo se několik klíčových monografických výstav. Řada projektů se zaměřuje na specifické výtvarné problémy. Kromě toho se daří vcelku spravedlivě hodnotit takové osobnosti, o nichž panují mnohdy zkreslené představy anebo o nichž širší publikum vůbec nic neví. Při mapování imaginativních projevů umění 60. let je nutné sestoupit i k českému symbolismu a dekadenci, jejichž kořeny u nás prorůstaly hluboko do poloviny dvacátého století.

Historička umění Hana Larvová na půdě GHMP v Domě U kamenného zvonu uspořádala velmi obsažnou retrospektivní výstavu **Jana Konůpka**. **Poutník k nekonečnu** jako charakterizující podtitul výstavy vábně vystihuje Konůpkův životní a tvůrčí entuziasmus. Jan Konůpek (1883-1950) byl především bytostným ilustrátorem a plodným grafikem. Před první světovou válkou studoval na Akademii výtvarných umění v ateliérech Vlaho Bukovace a Maxe Pirnera. Byl jedním ze spoluzakladatelů spolků Sursum a Artěl. Jeho dílo dokázalo velmi přesvědčivě reagovat na podněty secese, symbolismu, ale také v roce 1912 prodělalo lekci kubismu, k němuž se dokázal později vracet a dovedl ho až k několika čistým orfickým kompozicím. Konůpek nepatřil mezi tvůrce, kteří by v českém umění měnili často styl podle velkých evropských uměleckých vlivů a mód. Jeho dílo bylo do jisté míry konzervativní, a přesto na aktuální dění dokázalo velmi bystře a překvapivě reagovat. Konůpek si vlastně vytvořil velmi kompilativní a osobitý styl, zatížený navíc silnou alegorizací skutečnosti a spekulací s mýty, mytologiemi a ezoterickými naukami. Konůpkova výtvarná démoničnost stála mezi Františkem Koblihou a Josefem Váchalem. Pro nedostatek srovnávacího materiálu však nemohlo Konůpkovo dílo nikdy na pozadí těchto velkých jmen dostatečně vyznít. Osudy Konůpkova rozsáhlého díla byly po jeho smrti také zajímavé. Část se podařilo prodat do Národní galerie v Praze, zatímco zbytek jeho vnuk rozprodal do antikvariátu v Dlážděné a ty nejlepší práce na radu Františka Šmejkala si odvezl do emigrace v Norsku. Díky ochotě umělcova vnuka můžeme dnes tedy vnímat Konůpkovo dílo v jeho celistvém obrazu a jistých souvislostech. Konůpek je především ilustrátorem svých snů, v nichž člověk je jen nepatrnou částí velkého kosmického divadla. Víc než o člověka se tu jedná o lidskou duši a její nekonečné putování za něčím Neznámým a Velkým. Mystické figury jsou střídány starozákonními a biblickými tématy, v jejichž ikonografickém rejstříku nechybí ani postava Panny Marie ztotožňovaná s Konůpkovou vlastní ženou, na níž byl umělec neobyčejně citově závislý.

Cílem výstavy není samozřejmě pouze ukázat na hodnoty jeho díla z desátých a dvacátých let, které jsou vždy velmi ceněny, ale především pootevřít okna dalším souvislostem - Konůpkově dalšímu vývoji. V tematické kontinuitě jeho tvorby se zároveň zračí velmi pozoruhodná kontinuita formálních proměn.

Myslím, že koncert více než osmi set exponátů je výmluvnou ilustrací Konůpkova životního dramatu skrytého v každodenní pouti za tajemnem a nekonečnem. Perfektně vypravený katalog šťastně doplňuje mezeru v literatuře o umělci, jemuž od roku 1989 věnovalo pozornost pouze nakladatelství Votobia vydáním reprintu esejů od Jakuba Demla.

• • •

Špičkovou lze nazvat nově otevřenou stálou expozici **asijského umění** na zámku Zbraslav, kterou Národní galerie v Praze splácí svůj dluh v dosud nikdy nezveřejněné prezentaci významné části svého sbírkového fondu. Sbírka orientálního umění byla v Národní galerii fakticky založena až v roce 1952, avšak postrádala své trvalé prostory (s výjimkou expozice čínského umění v Benešově nad Ploučnicí, založené počátkem 60. let, ale uzavřené po katastrofálním požáru v roce 1969). Národní galerie má ve svých fondech 12 000 uměleckých památek asijské provenience, které jsou srovnatelné s významnými fondy jiných euroamerických muzeí. Rozsáhlé akvizice, převážně ze soukromých sbírek, umožnily naší přední galerijní instituci vybudovat velmi kvalitní kolekci. Čeští sběratelé působící na Dálném východě, jako byli Josef Martínek, Vojtěch Chytil nebo Joe Hloucha, patřili mezi zakladatele dnes vystavované kolekce. Zapomenuta nemůže být ani činnost Lubora Hájka, jenž stál v čele sbírky od jejího založení do roku 1986. Mezi unikátní patří kolekce čínských hrobových pohřebních skulptur, rovněž pozoruhodná a světově uznávaná je sbírka tušové malby 20. století, tzv. šanghajské školy. Cenné jsou sbírky tibetských chrámových korouhví nebo japonské dřevořezové grafiky a porcelán.

Expozice na zámku Zbraslav splňuje svým mimořádně moderním pojetím špičkové nároky předních světových institucí. Autoři expozice Filip Suchomel, Helena Honcoopová, Ladislav Kesner, Zdenka Klimtová a Nora Jelínková zvolili pro architektonické řešení firmu Genius loci, jejíž atypické skleněné konstrukce vitrín, působivé osvětlení a řada jiných prvků vytvářejí z citlivě instalovaných artefaktů procházku chrámovým územím a navozují dojem elegantního prostoru západoevropské galerijní instituce. Byl to výjimečně obtížný úkol umístit do barokního zámku tuto nezvyklou látku. Expozice je umístěna v přízemí a v druhém patře zámku s tím, že architektonické dominanty a ceremoniální prostory byly z pietních a památkářských ohledů nedotčeny.

Celé přízemí o rozloze šesti velkých sálů je věnováno sbírkám japonského umění. Zaujal mne především figurální motiv herce Segawy Kikunodžó od Tóšusaie Šaraku, jehož figury groteskního až karikaturního rázu jsou srovnatelné s Messerschmidtovými barokními karikaturami ve vídeňském Belvederu. Samozřejmě že je v expozici také Hora Fudži v barevném dřevořezu od Hokusaie, vznikla v roce 1831 a můžeme ji srovnávat s vrcholnými romantickými díly, jak je známe v evropském umění třeba u C. D. Friedricha.

V horním patře se nachází rozsáhlá sbírka čínského umění a další sály jsou věnovány umění Tibetu. Zde je představena unikátní kolekce *thangky*, velmi naturalistické figurální malby. Další sály jsou pak zasvěceny indickému umění, umění jihovýchodní Asie a islámské kulturní oblasti.

Jestliže si něco opravdu zaslouží naši pozornost, pak je to tato kolekce, instalovaná nejmodernějšími prostředky, navíc budovaná s péčí a nadšením nevelké skupiny českých badatelů, kterým na tomto místě vyslovuji svůj dík i uznání s přáním, aby se sbírce dostávalo stále většího zájmu tak, jak to naznačila početně navštívená vernisáž, kterou příznačně ignorovali pouze zástupci české politické reprezentace.

Jaroslav Dewetter

Pointy

Pointa pro malý nárůdek

Ve faustovském Muži bez vlastností Robert Musil doslova oplývá sentencemi po vzoru autorů, kteří prosluli jako glosátoři doby. Rozvádí například myšlenku, že žádná bytost ještě nezahynula na jazykovou chybu, leč Rakousko-Uhersko ano. Po oddělení Uher se zbylí Rakušané proměnili v nepojmenovatelný a nevyslovitelný „státní národ“.

Při rozdělení Československa nedošlo k chybě jazykové, avšak chyba se děje. V povědomí veřejnosti i institucí a především jejich mluvčích, kecášů, jak jim říkají v Brně, stali se Češi z národa jakoby nárůdkem a státu jakoby státečkem zejména v porovnání s majestátem velestátů.

To je ovšem chyba matematická, mající původ kdesi v antickém geometrickém myšlení, jež mělo skončit u Descarta. Národ nelze považovat za dvourozměrný násobek jedince (obdélník) a stát za třírozměrný prostor více či méně obývaný a ovládaný (kubus). Aritmetizovaná a algebraizovaná matematika, osvobozená z třírozměrného vězení, nevyjadřuje svět jen lineárními rovnicemi. V rovnicích vyšších stupňů nabízí jiná řešení. Navíc vlastně již od středověku národ a stát patřily mezi pojmy, které, jakž tehdy uznáno, nelze měřit, protože jsou bez rozměrů a existují pouze jako abstrakce na úrovni jména. Jde o pojmy ideologické, politické, nikoli racionální; podobné pojmům společnost nebo třída, a nelze je proto statisticky dokázat. (Potěšitelné bylo, že v sedmdesátých létech už za tak opovážlivá tvrzení znejistělí hegemoni nikoho nezavřeli.)

Neexistuje univerzální znak národa. Není jím ani rasa, ani historie, ani náboženství, dokonce ani jazyk. Jako existují národy mnohojazyčné, existují i podvraťácké, smíšené jazyky. Taková angličtina se svým dalíovsky paranoidním latinsko-germánským lexikem (normandsko-saským) nemůže dodnes přijít na jméno ani psovi (dog i hound), ani uměnám (art i craft). Přesto, anebo právě proto, úspěšně aspiruje na funkci mezinárodního jazyka, navíc i navzdory své pokleslé gramatice a iracionálnímu nereformovatelnému pravopisu, kvůli kterému mají dnes podle posledních výzkumů dvě třetiny Angličanů problémy se čtením a psaním. Naopak úspěšná nebyla ve snaze vytvořit národ z Američanů. Podle Griffitha se do toho musil obout Ku Klux Klan.

Přesvědčme se, že jméno není národnost a národnost není národ. Kolik Čechů nosí jména paradoxně vyhrazená jen pro Čechy: Němcová, Turek, Srbová, Francouz, Rakušanová, dokonce Japík - a těch Černochů! A jen Němec rodem se může jmenovat Czech, Böhm, Budweiser či Egerer. Ovšem leckterý Böhm je více Čechem než nějaká Čechová. Přesvědčme se, že národ je idea, energie, talent a instinkt, hlubinná mezilidská identifikace, vytvářející jakýsi nepřetržitě se proměňující, zároveň vznikající i zanikající fraktální útvar bez pevných tvarů a hranic, ale přesto viditelný na nepaměti historického nebe.

Naproti tomu existence státu je sporná. Za neexistující singularitu ho vlastně označil celkem známý Ludvík XIV., když ho ztotožnil se svou osobou. V tom ho napodobili i jiní. Teoreticky stát reprezentuje zákon a moc, řád a spravedlnost. V praxi spíše násilí, zvůli, nepořádek a korupci. Jen ve vzácných chvílích si přivlastní něco z ideí a energie národa, nad kterým panovničí. Tak například malý ostrovní nárůdek na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století dal světu Bacona, Shakespeara, Východoindickou společnost a první anglickou kolonii ve Virginii. Jaksi zároveň a mimochodem byl v Anglii vydán roku 1615 zákon, přísně dodržovaný, který zakázal používat dřevo na jiný účel než na stavbu lodí. Těžko říci, zda na počátku byla ušlechtilá idea, ale velké ambice malého národa určitě. Vždyť pánů Angličanů ani pak nebylo víc, než je dnes Čechů. Z čehož vyplývá, že v budoucnosti se mohou Češi stát nejmenším a nejbezvýznamnějším národem ve světě - anebo světu vládnout, alespoň v něčem. Zbývá najít (možná znovunajít) inspirativní ideu, vydat a sto let přísně dodržovat zákon, zakazující komukoliv tady mluvit o malém nárůdku nebo si k témuž najímat prázdné makovice, kterým v Brně říkají kecóši.

Pointa pro neplavce

Ještě nedávno se objevoval názor, že pointa je nežádoucí reziduum šedesátých let. Vládlo přesvědčení, že všechno dění se odvíjí jako nekonečný příběh mýdlové opery, kde ani úmrtí herce nezabrání postavě, aby si nekoupila nové tělo a novou tvář a nepokračovala v ostudné pouti starým příběhem. Ještě nedávno bylo nežádoucí, aby příběh, báseň nebo kariéra měly začátek a konec. Ke všemu se nedopatřením probudili postblaničtí rytíři, rajtovali po vsích a pletli si pojmy do směšných copánků. Ale takhle bychom se k pointě asi nedostali.

Začneme znovu a lépe jako jedna Engelsova nepovedená a nikdy nedokončená pohádka: Kdesi v Tichém oceánu, kdesi na severozápad od Austrálie, na jednom opuštěném ostrově nazývaném Barow odnepaměti žilo bylo několik druhů klokanů. Pustá a nevlídná příroda onoho ostrova skýtala jim k obživě jen odporně přeschlou, hrubou a pichlavou trávu. Bylo to již dávno potom, co slezli ze stromů a polidšťovali se prací, tedy pracným žvýkáním zdejší hnusné trávy, když se na ostrově vylodil biolog Harry Butler, jinak také náruživý fotograf. Protože vyfotografovat bláznivě skákající klokany je skoro stejně obtížné jako uhlídat pytel blech, Harry si jednoho klokánka chytil a zavřel ho, jen pro čas fotografování, do klece. Avšak klokánek se cítil uražený, odmítal pózovat a důsledně se k němu obracel zády. Harry se ho pokusil uplatit, nabídl mu krabici plnou dobrot: křupavých hlávkových salátků, zeleninky, sladkého a voňavého ovoce. Klokánek rázem ožil. Saláty a všechno ostatní vyhodil na zem a s obrovskou chutí sežral krabici pravě: „Díky, Harry, ale nech si svůj blahobyt a vrať mi moji bídu.“ Do klokaní palice člověk nevidí, jsou tu sice nějaká fakta, ale právě s nimi si dlouhodobě nevíme rady.

V Austrálii se všeobecně bere na vědomí, že při chůzi si lovec nese svou sedačkovou hůl v ruce, kdežto klokan ji má trvale instalovanou v zadku v podobě silného, ba nezlomného ocasu. Ovšem, když oba usednou, jeden na sedačku přenosnou, druhý na sedačku integrovanou, a v mírném předklonu pozorují okolí, jsou, vzdáleni na dostřel pušky a za horší viditelnosti, jen těžko k rozeznání. V Austrálii se musí počítat s tím, že je možné vypálit na klokana a nedopatřením sestřelit ze židličky lovce. A stejně lze střílet na lovce a trefit klokana. Taková je dialektika v zemi australské, a proto nemůžeme ani tam metodu kybernetických analogií stavět na náhodné podobnosti.

Něco jiného je bojové umění klokanů, štvaných loveckými psy. Nevypadá-li to na vítězství v kickboxu, klokani odskáčí k nejbližší vodě a dají si strategickou koupel. Ač neplavci, sestupují do hloubky, a když mají vody po krk, otočí se a statečně čelí připlouvajícím vraždychtivým hafanům. Předními tlapami je chytnou za uši a drží jim hlavu pod vodou, dokud je neutrouní, pravíce: „Nejsme jako vy, jsme vegetariáni!“ Bezmocnost neplavců ve vodním toku je jen zdánlivá.

Do klokaní palice člověk nevidí, ale je s podivem, co všechno neodkoukali klokani od Čechů. Možná i to mimotržní spojení sexu s kapsou.

Vyloučení Josefa Hiršala z SČSS v roce 1949

Michal Bauer

V knize Vínek vzpomínek zmiňuje Josef Hiršal mimo jiné svůj brigádnický pobyt v brněnské Zbrojovce, kam byl poslán proto, aby zde získal materiál pro svou novou knihu. Tyto akce byly označovány termínem „komandýrovka“. Spisovatelé byli posíláni do továren (ve Zbrojovce v Brně-Líšni byla kromě Hiršala i Růžena Kapounová, v pražské Zbrojovce byl Oldřich Kryštofek apod.) i do dolů (v Brodcích byl Bohuslav Březovský, v roce 1949 bylo 17 autorů mezi horníky v rámci tzv. hornické akce).

Josef Hiršal byl ve Zbrojovce v červnu a červenci 1949. O tomto pobytu a událostech, které následovaly, píše ve Vínku vzpomínek především na stranách 281-288 (máme k dispozici 2. vydání knihy: Praha, Rozmluvy 1991). K tomu připojujeme poznámky, které jsou získány ze zápisů ze schůzí sekcí Svazu čs. spisovatelů v letech 1949 a 1950 (jsou uloženy v LA PNP, fond Svaz československých spisovatelů). Ve svých vzpomínkách píše Hiršal o tom, že ukázku rukopisu, který měl být výsledkem jeho pobytu ve Zbrojovce (měla to být kniha veršů pro děti o tom, jak se vyrábějí traktory), poslal Svazu spisovatelů jako doklad splnění úkolu. Rukopis měl skutečně velmi brzy hotový, neboť na schůzi předsednictva české sekce SČSS dne 13. 9. 1949 už Jan Pilař sdělil, že „ze spisovatelů, kteří byli na komandýrovkách, dodal již rukopis veršů Josef Hiršal“. Básník sám k tomu ve vzpomínkách poznamenal: „A pak jsem první verzi dlouho přepracovával. Stále se mi to nelíbilo. Čišel z toho dobový frázismus a nevěděl jsem si s tím rady. Nakonec z toho nebylo nic.“

Na stejné schůzi se projednávaly i členské věci. O Hiršalovi referoval Pavel Bojar: „S. Bojar informuje předsednictvo o tom, že Josef Hiršal, vraceje se z komandýrovky v brněnské Zbrojovce, dal se spolucestujícím ve vlaku vyprovokovat k reakčním řečem.“ Hiršal sám o tom píše ve Vínku vzpomínek: popisoval prý svůj pobyt na brigádě jako „barnumskou akci“ a prý opravdu „nemluvil jako kandidát strany“. Předsednictvo české sekce SČSS si vyžádalo písemnou zprávu od svědka události. Hiršal píše, že jím byl Erich Lauer, v zápisech ze schůzí je uváděno Laurer. Dále byla vyžádána zpráva ze Zbrojovky o tom, „jak se tam s. Hiršal choval“.

Kvůli tomuto případu a případu Vladimíra Neffa (ten se údajně „na vojenském cvičení neprojevoval jako pokrokový člověk“) byla vytvořena kádrová kartotéka, do níž byly „poznamenávány kádrové posudky jednotlivých členů“.

Zároveň však předsednictvo české sekce schválilo na této schůzi 13. 9. Hiršalovi stipendium ve výši 2000 Kčs.

Velká pozornost byla věnována Hiršalovi na schůzi předsednictva české sekce SČSS dne 9. 11. 1949. Ještě před tím se sešel tzv. čestný soud ve složení Karel Nový, Vilém Závada a Pavel Bojar. O jednání čestného soudu referoval Bojar na této schůzi. Soud projednal obvinění, která na Hiršala „vznesl vedoucí Gottwaldovy knihovny nakladatelství Svoboda E. Laurer svým dopisem z 30. IX.“. Tento čestný soud navrhl, aby byl Hiršal přeřazen do stavu kandidátů. Měla mu být poskytnuta lhůta šesti měsíců, v níž měl prokázat, „že se napravil“.

Bojar ovšem nepovažoval stav kandidátství za trest. Pilař se snažil Hiršala zastat; byl to jeho (bývalý) přítel. Upozornil na to, že Hiršal byl již přísně potrestán tím, že byl propuštěn ze zaměstnání (Hiršal pracoval v Orbisu). Pilař doporučil „dát mu podmíněnou lhůtu, ve které by předložil nové dílo, dokazující obrat ve smýšlení, a pak teprve rozhodnout o celém případu“. Naopak nekompromisně vystupovala Pujmanová, která řekla, že „Svaz by neměl poskytovat asyl osobám, které se provinily tak jako J. Hiršal“. Posléze ovšem svůj odsudek poněkud zmírnila: „Naproti tomu však by se měl zasadit o to, aby nebyly existenčně ničeny a měly možnost prokázat novou prací dobrou vůli.“ Majerová doporučila „distancovat J. Hiršala z členství“. K tomu se připojil Pleva, který požadoval, aby tato distance byla udělena na rok, „pak po předložení knihy by bylo možno uvažovat o jeho rehabilitaci“.

Na návrh Pavla Bojara byl Josef Hiršal vyškrtnut z členského seznamu (podle § 10 odst. 1/ stanov) „vzhledem k tomu, že jeho jednání se neshodovalo se ctí a mravním posláním spisovatele socialistické společnosti (§ 7 stanov). Jednání J. Hiršala přitěžuje, že se ho dopustil v souvislosti s funkcí, kterou ho pověřil Svaz čs. spisovatelů. J. Hiršal má novým dílem prokázat svůj opravdově kladný postoj k lidové demokracii. Druhým dopisem má se mu sdělit, že Svaz je ochoten vysvětlit zaměstnavateli, u něhož by se J. Hiršal ucházel o zaměstnání, důvody trestu, jímž však Svaz nechce J. Hiršala existenčně ohrozit.“

Ve zprávě o činnosti české sekce pro výborovou schůzi české sekce SČSS na schůzi dne 15. 2. 1950 se píše v souvislosti s Hiršalem o tom, že byl škrtnut z členského seznamu. Opakovaně se zde píše o „šanci“, kterou dostal, aby projevil svým novým dílem kladný postoj k lidové demokracii a mohl se ucházet o přijetí. Dále je zde uvedeno, že Hiršal nastoupil od 1. 12. 1949 v ČKD jako pomocný dělník.

Ve stejné zprávě - vypracoval ji Jan Pilař, tajemník tvůrčí komise - stojí, že na schůzi v lednu 1950 se ještě jednalo o rukopisu Hiršalovy knihy. Stanislav Neumann zde totiž referoval o rukopisech dětských knížek Josefa Hiršala a Jana Čarka. Ve zprávě je uvedeno: „Komise doporučila, aby úprava těchto rukopisů byla dohodnuta s autory.“ V případě Josefa Hiršala k tomu již nedošlo, neboť další jeho vydanou knihou byla sbírka básní pro děti Šťastně dojeď, dlouhý vláčku!, která vyšla až v roce 1954.

Tento případ Josefa Hiršala dokazuje, že na přelomu 40. a 50. let stačilo utrousit pár nevhodných vět na veřejnosti. Našly se často uši, které to neměly slyšet, a ústa, která to rychle předala na to „správné místo“. Je vidět, jak málo stačilo k tomu, aby se člověk z relativního poklidu dostal do stavu tísně a úzkosti. A zároveň: jak málo stačilo, aby se člověk *nechtěně* stal hrdinou.

Ze středověké legendistiky o českých světcích

Libor Pavera

V graficky vydařené knize **Středověké legendy o českých světcích,** kterou edičně připravil **Jaroslav Kolár** pro Nakladatelství Lidové noviny (ediční řada Česká knižnice, 263 stran), se sešlo osm textů více či méně legendistické povahy z nejstarších období vývoje české literatury. Hned úvodem je třeba říci, že otištěné texty nejsou badatelům ani čtenářům docela neznámé. Přesto však je možno považovat tuto antologii za průkopnickou, neboť spojuje v jistou celistvost vybrané legendy o světcích výlučně české provenience. Jejich jména zapsaná v chronologickém pořádku podle data úmrtí - Cyril a Metoděj, Ludmila, Václav, Vojtěch a Prokop - vytvářejí základ pro pětičlennou typologii nejstarších středověkých legend, s níž nyní pracuje literární historie i domácí literatura historiografická (srov. Kutnarovy Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, sv. I.). Kolárova edice plně respektuje stav dosaženého bádání o nejstarších památkách českého písemnictví a vzhledem k tomu, že bere v potaz i posuny v oblasti církevní, je výše uvedená pětice svatořečených aktuálně zmnožena o šestého domácího světce - sv. Anežku Přemyslovnu, dceru Přemysla Otakara I., sanktifikovanou teprve před devíti lety, v mezníkovém roce 1989. (Anežskou legendistiku zastupuje v Kolárově edici překlad Legendy o blahoslavené Anežce, napsané neznámým českým minoritou kolem r. 1320.)

Přestože tyto legendy tematizují život, umučení a posmrtné zázraky světců výhradně domácí provenience a přestože z dnešního hlediska hovoříme o světcích výlučně českých, češtinou nebyl původně napsán ani jediný z otištěných textů naší edice: pro další paměť byly zaznamenány staroslověnsky nebo latinsky, tedy jazyky, jichž v nejstarších fázích vývoje naší literatury bylo používáno nejen jako jazyků liturgických, ale i literárních. Čeština začala opanovávat žánr legendy teprve v mladších etapách, počínajíc čtrnáctým stoletím, avšak žádná ze skladeb složených v mateřském jazyce již do Kolárova souboru nebyla pojata. Vedle „české“ provenience světců je tedy nutno k dalším sjednocujícím rysům předloženého souboru připočíst cizojazyčnost textů (editor vybral překlady z pera těch nejpovolanějších - Josefa Vašici, Jaroslava Ludvíkovského, Ferdinanda Stiebitze, Bohumila Ryby a Zdeňka Kalisty).

Pro další úvahu nebude docela bez užitku, když nejprve bude uveden soupis textů, které kniha Středověké legendy o českých světcích soustřeďuje: Život sv. Konstantina, Život sv. Metoděje, Utrpení Ludmily mučednice, První staroslověnskou legendu o sv. Václavu, Kristiánovu legendu, Verše o utrpení sv. Vojtěcha, Život sv. Prokopa a Legendu o bl. Anežce. V souvislosti s každým z přetištěných textů se nabízí hned několikero tázání: jednak je to v každém případě sada otázek přetřásaných vědou po několik decennií, otázek, které pátrají po autorství legend, po jejich časovém určení a filiacích s ostatní hagiografickou produkcí domácí i cizí (k ostřejšímu rozlišování přistoupila teprve moderní věda), jednak před námi vyvstávají otázky spjaté s odkrýváním žánrového genotypu textů, neboť již z letmého porovnání dejme tomu první a poslední z uvedených „legend“ nepochybně docházíme k závěru, že termínem legenda se v naší literárněhistorické praxi nešetří a užívá se ho promiskue také pro útvary svou povahou legendě už hodně vzdálené. Půjde tedy o hledání hranic legendy, o hledání, které se neobejde bez důkladného žánrového určení každého z textů, a o odkrývání proměn, jimiž u nás legendistika prošla v rozmezí téměř pěti století - od etapy velkomoravské, kam náleží Životy obou věrozvěstů, po legendu anežskou z doby lucemburské. - Již v tom, že Kolárova edice přímo vybízí ke kladení smysluplných otázek, je nutno spatřovat jednu z jejích četných faset.

Při řešení výše vymezených problémů není potřeba začínat na zeleném drnu, ale jisté nápovědi lze najít kupř. v podnětných knihách Oldřicha Králíka, jenž se problematice nejstarší české hagiografie, zvláště vojtěšské, soustavně věnoval po několik let a ze svého letitého zájmu vytěžil několik knižních i časopiseckých studií, jimiž korigoval, jindy zcela pozměňoval nejen obecně přijímané koncepce, ale překvapivě nejednou i názory své. Stojí tak za připomenutí, že tzv. Kristiánovu legendu, která se obrací k biskupu Vojtěchovi a svým prologem se časově situuje do závěru 10. století, označil jednou za dílo Vojtěchova bratra Radima-Gaudentia (Šest legend hledá autora, 1966), podruhé za výtvor Mnicha břevnovského (Nejstarší legendy přemyslovských Čech, 1969), ačkoliv klasický filolog Jaroslav Ludvíkovský došel již předtím k uspokojivému a dnes obecně akceptovanému závěru, že autorem díla byl mnich jménem Kristián a že není třeba pomýšlet na jiného autora ani na jinou dobu vzniku této „čtyřlegendy“ - či chceme-li „nejstarší české kroniky“ (J. Pekař). Toto mínění klasického filologa ostatně potvrzuje i desatero tezí o Kristiánovi podané historikem Dušanem Třeštíkem, naposledy v rozšířené podobě v jeho knize Počátky Přemyslovců (1997).

A byl to opět Oldřich Králík, kdo ve svých studiích nabídl odlišovat legendy se světcem-mučedníkem (martyrem) a se světcem-vyznavačem. První skupina světců, svědků Kristových, podle Králíka dosvědčila oddanost křesťanské víře krajním činem - obětí vlastního života, prolitím krve, zatímco druhá skupina světců vynikala horlivostí ve víře, dokonalými mravy a prokazováním ctností, aniž by tito světci byli předtím podstoupili jakékoliv krvavé svědectví. Takové krvavé svědectví prokázala v závěru života Ludmila stejně jako „dvě zlaté olivy“ Václav a Vojtěch. Jen v případě Prokopově je třeba mluvit o světci-vyznavači. Avšak od ludmilských, václavských a vojtěšských legend se hagiografie prokopská liší také jinak: látka legendistická v ní bývala infikována četnými pověstmi, důraz byl kladen na lidovost Prokopova počínání a na vyjasnění otázek liturgických, úzce spjatých s českým prostředím (spory o slovanskou liturgii na Sázavě). Takový obraz světce podává rovněž kratší a mladší z prokopských legend - Vita minor (Menší život), kterou Jaroslav Kolár vybral pro svoji antologii. Úcta k Prokopovi, „specificky českému světci“, soudí editor, „se omezila jen na naše země, do okolních evropských krajin jeho pověst nepronikla“ (s. 247).

Takřka úplně se od prozatím pojednávaných legend odlišují texty o životě a působení byzantských věrozvěstů Konstantina a Metoděje; zde není již vůbec patřičné mluvit o legendách. Jednak proto, že jako aktéři i svědci prosazování křesťanské víry nezahynuli krvavým způsobem, jednak proto, že tyto texty obsahují jen poskrovnu zázračných prvků, tolik příznačných pro ostatní legendistiku. Porovnáme-li tuto hagiografii s ostatní domácí produkcí, dojdeme nepochybně k závěru, že podhoubí, z něhož vyrůstaly oba Životy, je zcela odlišné od toho, které stálo u počátků latinsky psané legendistiky v našem prostředí. Stojíme tu vlastně na křižovatce dvou silných kulturních okruhů s odlišně silnými gravitačními poli.

Ale vraťme se ještě zpátky k motivice zázraků: zatímco v „moravsko-panonských“ legendách jich máme poskrovnu, kupříkladu v legendě o bl. Anežce se zázraky vypočítávají doslova v každém odstavci a tvoří vlastně skelet útvaru. V souvislosti s mírou ve zdůrazňování posmrtných zázraků v legendách tedy nesmíme zapomínat na to, k jakému účelu měla jednotlivá legenda sloužit (při procesu blahoslavení světce či při jeho sanktifikaci, při potvrzení ideologie aj.). Nápadná absence zázračných prvků v staroslověnských Životech a důraz, jaký autoři kladli na vylíčení života (stránku biografickou) a popsání christianizačních úkolů, které před oběma věrozvěsty na Velké Moravě stály, dávají tušit, že jde více o útvary blížící se typu „život“, vitae.

Při vnímání textů stojíme i před jinou otázkou. Otázkou, která se v jasnějších konturách vyjevuje při vymezování žánru románu, při hledání odpovědí na to, kdy se román v našem prostředí rodil a z kterých útvarů vyrůstal. Stojíme tu před hádankou, zda právě v legendistických textech (a v povídkách ze života svatých) není třeba hledat zárodky románu, pojímaného zde ve shodě s odbornou literaturou jako dynamická množina prvků, která nepředstavuje ustrnulý model, nýbrž neustále zůstává otevřeným systémem, v němž podle literární a společenské (romaneskní) situace některé prvky se dostávají mezi dominantní, zatímco jiné ustupují do pozadí. Zdůvodnění pro takové úvahy bude pochopitelně nutno doložit pádnými argumenty.

Legenda nejčastěji líčila příběh světce podle předem dané konvence, kterou si můžeme představit jako přímku život - smrt - posmrtné dění (zázraky). Pochopitelně podle funkce legendy některý z triády prvků hrál roli relevantní proti zbylým (viz sáhodlouhé výčty zázraků v legendách určených pro složitý proces kanonizace). V mnoha legendách však již kromě této triády nacházíme vedlejší epizody, které zaběhanou konvenci v literárním zpracování světcova působení narušovaly. Tyto epizody však nejen narušovaly ustálený model vyprávění, ale do příběhu vnášely i nové fasety myšlenkové nebo volní, které svou povahou byly již románové.

Problematikou rozšiřování původních textů o další epizody se již dostáváme k podnětným otázkám textologickým a k jiným novějším teoriím přístupu k textu. Jednak se tu nabízí neorané pole těm, kdo si prakticky chtějí vyzkoušet teorie intertextuality, jednak se tu otevírají možnosti tzv. manuskriptologii (genetické kritice), tj. globální metodě studující produkci rukopisů ve smyslu postupného odkrývání významů, jak narůstaly v procesu psaní (jde o proces jakéhosi zpětného smývání palimpsestu - text je chápán jako fuzzy množina).

• • •

Edice Jaroslava Kolára soustřeďuje texty z rozmezí pěti století - a toto časové rozpětí umožňuje čtenáři, aby sledoval nejen žánrovou proměnu útvaru zvaného souborně legenda, ale i modifikace v pojetí světce v jednotlivých textech (od šablonovitého zobrazení postavy k individualizaci) a využité umělecké a stavebné prostředky, jež autorům nabízely středověké poetiky (těmi byli však do značné míry také svazováni). Otištěné texty čtenářům rovněž ponoukají vhlížet do smýšlení středověkého legendisty (a těch, kdo v jeho práci „pokračovali“), sledovat prostřednictvím citátů a aluzí, které ve svém artefaktu zanechal, jeho filozofii dějin, ideové zaměření a účel legendy, tedy umožňují sledovat, jak se dění kolem zapisovalo do textu, a naopak: jak text působil na okolní společenské dění.

Nová ediční řada, v níž kromě právě pojednávané knihy vyšly v jednom svazku také Komenského spisy Truchlivý a Labyrint (o ediční přípravu se tentokrát podělili Věra Petráčková a Jaroslav Kolár) a J. V. Sládkovy úvahy o Americe, má vkusnou a jistě nákladnou grafickou úpravu. V případě Středověkých legend je využito přebalu s prořízlým obdélníkem; tímto prostorem z obálky prosvítá Votivní obraz Jana Očka z Vlašimě. Tedy nejen editorská erudice, ale i pečlivě realizovaný grafický rámec umožňují vidět tuto knihu v kontextu s někdejší ediční řadou Odkaz minulosti české (vydával ji Melantrich).

Jde-li o stránku obsahovou, pak výraznější analogii s naší edicí lze spatřovat zvláště v knize Nejstarší legendy přemyslovských Čech (ed. Oldřich Králík, 1966), v níž její editor sumarizoval vlastní zjištěné poznatky o původu a filiacích legend, které se hlásí do doby raně přemyslovského českého státu, a v níž rovněž v překladech otiskl nejdůležitější texty.

Co považovat za nejvýraznější pozitivum pojednávané edice? Antologie Středověké legendy o českých světcích nabízí čtenářům, aby příběhy světců vnímali především jako svrchovaně autonomní umělecké literární texty, nikoliv výlučně jako „dokumenty“ z našich raných středověkých dějin. A to rozhodně není málo!

Společnost Franze Kafky a Open Society Fund Praha vyhlašují 5. ročník studentské literární soutěže o nejlepší esej

CENA MAXE BRODA

(pod záštitou izraelského spisovatele Amose Oze)

Soutěž je určena pro středoškolskou mládež do 18 let (1. kategorie) a pro vysokoškolskou mládež do 26 let (2. kategorie)

Soutěžící mohou psát na tato témata:

Holocaust

Globalizace, příčiny a souvislosti

Češi, Němci, Rakušané - dědictví minulosti, naděje budoucnosti

Proč právě dílo Franze Kafky oslovuje lidi na celém světě

Témata lze uchopit nejrůznějšími způsoby podle autorova zájmu, založení a zkušenosti. Může být pojato jako historické či aktuální, politické či obecně kulturní, nebo naopak důvěrné, osobní. Oceněno bude zvláště dodržení žánru eseje, tj. úsilí o vyjádření vlastního názoru, a stylistická úroveň textu.

Podmínky soutěže:

Účast v soutěži je limitována věkem, přihlásit se mohou i mladí lidé, kteří žádnou školu nenavštěvují. Účastníci zašlou či přinesou svůj text ve třech kopiích do **15. února 1999** na adresu **Open Society Fund, Staroměstské nám. 22, 110 00 Praha 1.**

Vyhlášení výsledků soutěže se uskuteční do konce školního roku 1998/1999. Případné další informace jsou k dispozici též na telefonních číslech 24 22 74 52 (Centrum Franze Kafky) a 24 22 74 56 (Open Society Fund).

Na příspěvku neuvádějte, prosím, jméno autora, přiložte je s adresou, rodným číslem, popř. telefonním číslem na samostatném listu.

Délka textu je omezena na 5 stran strojopisu.

Cena Maxe Broda je dotována:
1. místo - 5000,- Kč; 2. místo - 3000,- Kč;
3. místo - 1500,- Kč v obou kategoriích.

5. ročník soutěže Cena Maxe Broda se uskuteční ve spolupráci s Kulturním odborem města Augsburgu v Německu v rámci „Festivalu Franz Kafka 1999“.

Ministerstvo kultury ČR oznamuje

Odbor literatury a knihoven vyhlašuje konkurz pro rok 1999 na poskytnutí dotací občanským sdružením, registrovaným podle zákona č. 83/90 Sb., a ostatním právnickým a fyzickým osobám (se živnostenským oprávněním v oblasti kultury) na nekomerční projekty

z oblasti literatury, knižní kultury a knihoven

a

na programy:

Rozvoj informační sítě veřejných knihoven

(podpora propojení veřejných knihoven v síti, tvorba a zpřístupňování dat v síti),

Knihovna 21. století

(podpora regionálních funkcí, podpora všeobecné dostupnosti knihovnických služeb pro handicapované občany, zabezpečení knihovních fondů před krádežemi, mládež a čtení)

Přihlášky a stanovené podmínky si vyzvedněte na adrese: **Ministerstvo kultury ČR, odbor literatury a knihoven, tř. Milady Horákové 139, 160 41 Praha 6**.

Projekty na podporu vydání nekomerčních titulů uměleckých děl a překladové literatury, děl literární vědy a kritiky, ilustrovaných původních děl pro děti a mládež - Bohumil Fišer, tel.: 570 85 220.

Projekty na podporu vydávání literárních časopisů a ostatní projekty v oblasti literatury - PhDr. Květuše Nováková, tel.: 570 85 221

Programy pro knihovny - Mgr. Blanka Koubová, tel.: 570 85 212

Uzávěrka konkurzu je dne 8. ledna 1999.

Václav Kahuda

Technologie dubnového večera

„Chodím venčit psa k řece, tam u nás v Holešovicích. Potkávám tam za pěkných, teplých dní, různé lidi. Onehdy to byli dva staří homosexuálové... Čtyřicetiletý kníráč se dlouze líbal s křehkým, brýlatým šedesátníkem... Chodí tam též chlápek s ženskou, už taky postarší. ...Hodiny se líbají, ona voní parfémem, na dálku je již poznám. ...Jsou to takoví ‚My dva a čas'... Jinak spousty souložících dvojic... Teplí němečtí mladíci, krasavci rozcapení na sluníčku jak ploštice, ...navzájem se dráždí, oči zavřené... Tuhle kouřila ženská chlapa, on se opřel o přístavní zeď, ona si sedla na úvazník, a už pumpovala... Večerní slunce žhnulo, její květovaná zástěra svítila na kilometr daleko... Tamhle si ho jeden honil, díval se přitom svý ženský mezi roztažený nohy... Je to tam divoký... Tamhle zas, pod tramvajovým mostem, starší již chlápek, takový lamželezo, převléká se v křoví za ženskou. Vrtí prdelí v sukničce, poskakuje jak školačka. Dívá se, jestli má správně napnutý punčochy. ...Jen lodičky mu scházejí, tak veliké nesehnal. Tak tam dusá v pohorkách... Tančí si sám pro sebe, tančí takové to: ...ťa-ťa, ťa-ťa-ťa... Takový to ‚kuřátko'... Ten šlágr vesnických zábav ze sedmdesátých let. ...Jindy zase, slunná neděle... Veksláček zaparkoval bourák u břehu, a ukazuje světu svojí dívku. Možná je to pasák. ...Ona leží, sluní se. Nahá, ...roztažená na zádech. Půl metru od pěšiny. Náhodný chodec nemá kam uhnout. ...Nastal poprask, nastalo ‚...pozdvižení...' v chlapeckém okolí! ...Pohvizdování v křovinách, vzrušené šepoty, ...jako by náhodou, chodí stále okolo. Pořád někam ‚jako' spěchají, ...pořád, taky náhodou, se usilovně dívají jinam. Až v té pravé chvíli se ostře zahledí do toho růžového terče... Do toho dívčího mlýnku na maso. ...Starší mládenci polehávají, taky náhodou, kolem. Jako psi se všichni seběhli... Její zmuchlané, povadlé pysky, vyhřáté sluncem, ...se pod těmi chtivými zraky nalévají a bytní... Chlapíček po očku pozoruje okolí, vejrá z pod tmavých brýlí, je rád, že se všichni dívají... Ona má obličej přikrytý slamáčkem. ...Báby s kočárky a fakáňaty sehnala do nebe volající hanba do houfu, a zpovzdálí teď plivou jed a mezinožní závist, po samičím způsobu se mstí... Vzduch páchne železem, suchým plevelem a horkým kamením. Na mostě duní vlak..."

„To bude určitě pasák, ...takhle ukazovat ženskou. Byl malej? ...Mrňavej?"

„Byl, ...takovej zakrslej Travolta..."

„Tak to byl najisto pasák... Tutovka... Tutáč..."

„Mohu topograficky a sociologicky vyznačit místopis těchto končin. ...Ta posraná ložiska, líhně tuláků a feťaček. ...Suchá hovna, muškami zamořené jámy plné střepů, rozedraných svetrů, kabátů, vypáčených diplomatek... Válí se tam navštívenky, zmuchlané faktury, roztrhané diáře... Tato hnízda jsou ukrytá v houštinách kopřiv... Jinde zas - milenecká zákoutí. ...Prcgumy rozšlapané v prachu. ...Pak jsou zde ústraní, kde pošuci tráví volný čas. Zde nejeden choromyslný dá v klidu a samotě naplno propuknout svým zálibám. Svůj psychický zvěřinec vypustí provětrat do křoví. ...Potkávám tam, mimo jiné, jednoho chlapíka, má kotlety zastřižené jako operetní vrah. Takové dlouhé, tenké frňousy... Má v igelitových taškách namíchanou jakousi jídelní směs. Tu jí hltavě lžící... U toho poskakuje, ...tváří k východu... Uklání se, krouží rukama jak o spartakiádě. ...Když je vyrušen, mizí ve křoví, mumlá a z nitra roští hrozí kolemjdoucím, ...ohání se takovým tím jídelním nožem, takovou tou tupou věcí z černé umělé hmoty a plechu..."

„I blázni světí neděli... marná práce. Každej si musí odpočinout..."

„Hlavně sám od sebe..."

„Slogan cestovní kanceláře: ...Pošlete svůj mozek na dovolenou!"

„Jdu takhle jednou okolo řeky... Tu vidím... starý pán se sluní v trávě, a je tam zřejmě s nějakou mladou dívkou. Jak jdu blíž, vzrůstá ve mně vzrušení. ...Ta dívka je nahá! Stojí tam v zeleném pažitu, krásné boky. Je otočena zády, a slunce se opírá do její světlé, hebké pleti... Blížím se, neb není kam uhnout, jsem tedy legitimován co se týče mé přítomnosti. ...Vidím, že má nakrátko ostříhané vlasy. ...Však, když jsem byl pár metrů od ní, ...nevím, jestli její postarší milenec nebo zvrhlý otec, zkrátka její doprovod si mě nevšímal, ...a já prahl spatřit to ostatní, a hlavně její tvář. ...Tu se ta bytost otočila za zvukem mých kroků, a já se v hrůze díval na rozšklebenou mongoloidní tvář, na uslintaná ústa... Ještě jsem koutkem oka zahlédl cosi nepopsatelného mezi stehny té bytosti... Nevím, jestli to byla žena. ...Kripl zachrčel a s topornou chůzí došel k řece, a hodil do ní kámen. Strnul jak loutka, v předklonu a vejral na rozbíhající se kruhy. Z huby mu kapaly skelné nitě..."

„Trochu mě z toho mrazí v zádech... Starej táta venčí dospělýho synka. ...Svleče ho, aby užil hodně sluníčka, nevnímaje, že už to není dítě. A nechá ho nahého potácet mezi procházejícími se rodinkami, plést se mezi malé děti... Děsivá je ta pohlavní obojetnost... Je v tom nějaká strašidelná svatost. V tom kreténství..."

„Ty rodiče musej asi z provozních důvodů zešílet, aby se mohli starat o ty zkomolené, věčné kojence... O ta jejich těla, která slepě dospívají, bez rozumu..."

„Nebezpečná, nevyzpytatelná embrya..."

„Hele, když jsem chodil do učení, tak u nás v dílně dělal taky nějakej pan Borovička. Takovej malej, jako sud... Poďobanej od neštovic, silný brejle. No, a ten pořád sháněl ženskou... Jedno jakou... Chtěl se ženit. Byl tím proslulej, těma svejma avantýrama, na inzerát... S jeho vizáží a s tou zaprděnou fotbalovou manií, s tím na první pohled zestárlým mamičkovstvím, ...jo, ve čtyřiceti byl ještě pořád maminčin, ...nosil si do práce takovou svačinovou, umělohmotnou soupravičku, sadu čtverhranných misek a mističek, ...máma mu připravila papání o několika chodech, ...ne, neměl to lehký... No, a my, učni, ...když jsme ho chtěli nasrat, ...pobíhali jsme po dílně, šramotili u svěráku, a jak šel okolo, jako by náhodou jsme si začli prozpěvovat tuhle písničku:

Di do hajzlu, ty sajrajte,
s tebou bych nešla na rajs.
Držku máš samej vřed,
z vočí ti chčije maglajs.

Ty vole! Ten byl nasranej, ale držel hubu, protože kdyby nás okřik, bylo by jasný, že ví, že je to o něm... No, ...byla to sranda. Tenkrát..."

Jan Beneš se podrbal na hlavě, rychle jak veverka, potom odvětil: „Tuhle mi jeden známej přines klobásy. Prej, ať ochutnám... Byly fakt dobrý... Ptám se, z čeho to je... Ty vole, on to jeho fotr dělá z psů. Maj vždycky několik vlčáků, a toho, co maj nejradši, daj do klobás..."

Petr Kratochvíl skrývá zlost a zle se usmívaje, povídá: „Ty klobásy by mohly mít takový malý oboječky s psí známkou, ...jako garanci kvality. Okovaný oboječky... Taky by se mohly dělat klobásy z lidí... »Strašnické klobásy.« Ty by měly malinkou kapsičku a v ní by byla maličká občanka s fotografií dotyčného »dárce«..."

„No to snad ne, ...to se mi nelíbí..."

„Ale jo, ...jo, kamaráde. Taky by se mohly prodávat konzervy: Lidské ve vlastní šťávě. ...Taky by mohla být prodejna - řeznictví, výsek masa z lidí. Představ si: ...ulice, v řadě obchodů, například - drogerie, textil, obuv, galanterie, kniha... Najednou, vývěsní štít, na něm velkými písmeny: Člověk... Dělaly by se takový pohřby: ...pozůstalí stojí za pultem a řezník před jejich očima bourá zesnulého strýčka. Farář by to mohl jistit minimaxem plným svěcené vody, pro případ emoční blamáže, pro případ citové řežby... Rodina dostane hlavu a droby, ...to jsou trofeje. Maso a kůže patří lidu. Běda ale, když řezník šidí na kile! ...Víš, co lidožrouti na tropických ostrovech, ti různí napapaní Papuánci, říkají, a říkají to s úsměvem, ...když uloví našince ze sousedního kmene? Říkají, že budou péct »dlouhé prase«..."

„Hele, ...pojď si radši povídat o něčem jiném."

„Počkej, to ty jsi přeci říkal, ...že ti nějakej medik vyprávěl, jak si s kolegama, když fiškusovali na pitevně, že si vybrali čerstvej kus z ňáký autonehody, ...uřízli si dvě kila na řízky, ...na koleji to potom na pánvičce zprudka opekli... že prej nic tak dobrýho ještě nejed. ...To si říkal ty, ne?"

„Jó, ...říkal. No a co? ...Mladý klucí, ...blbnou."

„Jasně, ...to já tě mohu ubezpečit, že pokud by se to tady mělo nějak zvrtnout, společenská krize, stanné právo, atd... Lístkový systém, ...fronty na margarín. ...Jo? ...Tak si buď jistý, že tehdy nastane můj čas. Opatřím si loveckou kuš, tu, jak se s ní v Kanadě loví divoký kanci. ...A za noci měsíčné vyrazím do ulic. Na lov... Půjdu si opatřit »dlouhé prase« ..."

„A co když se někdo pokusí ulovit tebe?"

„Pro ten případ si nechám vytetovat na hruď: ...Nakrájejte cibuli a dejte na pánev... Na dlouhé nudličky nakrájené maso, den předtím naložené v marinádě ze sójové omáčky, bílého vína, rýžového škrobu a karí koření, ...vhoďte na rozpálený tuk, a zprudka osmahněte... Pak zmírněte plamen, poklopte pokličkou a krátce duste. ...Dvě minuty před koncem přidejte na kolečka nakrájený pórek. ...Dobrou chuť!"

„To by tě ta tetovář přišla na pěkný prachy... To jsem nevěděl, že jsi tak ohleduplnej k bližnímu..."

„Víš, ...já jsem vlastně takovej Tajnej Indián. ...A Lesní moudrost, ...zákon džungle, je mojí ústavou. Jsem Mauglí... Uááá, ...dám si tlačenku!"

„Chachá! ...Chlapíci se bavěj v hospodě. Mávaj pěstí... Tady je každej hrdina..."

„Máš pravdu... Kolikrát někdo ze zbabělosti udělá nechtíc velký hrdinství. Záleží asi, jak je kdo přitlačenej životem ke zdi... Občas potkám lidi, na ulici nebo třeba v tramvaji, ...jen mrknu okem, a vidím jak v nich doutná k výbuchu připravenej, plamen šílenství... Jsou tím nacucaný. Nadopovaný mnohaletou úzkostí a komplexama. ...Najednou se jim svět změní ve válku. Rychle sklopím zrak a dívám se někam jinam, ven... Bojím se, že by se zrovna na mě zřítila lavina jejich pronaříkaných let..."

„Hmm... Hele, včera jsme byli s kolegama z práce něco zařizovat za Prahou. K večeru jsme se vraceli a na chvíli zastavili u jednoho rybníka. ...Ležíme v trávě, stmívá se, teplej večer. ...A najednou začal někde blízko ve stromech zpívat slavík. A za chvilku mu jinej odpovídal z veliký dálky. ...Ten první mlčel, čekal, až ten druhej dopovídá, co měl na srdci, a zase potom navázal na to svoje téma, ale už nějak jinak, jako by odpovídal tomu tam v dálce... Takhle si ty dva povídali..."

„Já zase šel onehdy okolo řeky, byla už tma... V tom ve světle lamp, jež svítily na mostě, zahlédl jsem na okamžik, jak nějaké dlouhé, lysé tělo se tichým žblunknutím překulilo na hladině, a opět zmizelo v hlubinách. Bylo to velký jak noha... Říkám si, ...byl to asi sumec. Loví za noci v řece. Pluje u dna. Vousky hmatá v šeru... Vypráví se, že jsou štont spolknout i kachnu..."

„Minule jsem dostal, teda, byla mi zapůjčena od jednoho známýho, veliká sada robertků a vibračních dráždidel. Tak jsme si s jednou slečnou udělali takovej tichej víkend... Zavřeli jsme se v jejím bytě, a já do ní zasouval různý ty strojky. Obsluhoval jsem to tělo, jako takovej automechanik... Jeden z těch udělátorů, byla to taková střapatá silikonová kvrdlačka, se jmenoval: »Prdelní Vetřelec« ...No, a tímhle, tou »montáží« se to nějak skončilo, ten náš vztah. Už jsem potom cítil, že mě to k ní netáhne. A to víš, ona to poznala. ...Tak se na jedno naše setkání připravila. ...Já takhle sedím u ní doma, piju panáky ferneta, ...a tu

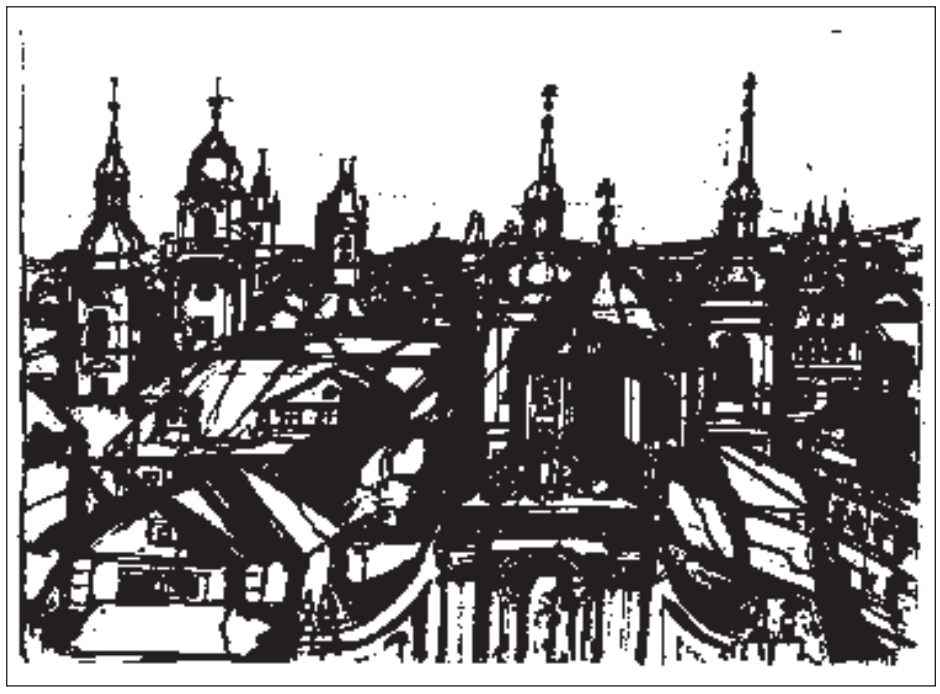

Jiří Kiliánek, „Malá strana"

ona přišla vykoupaná, v takovým pruhovaným pánským županu. Sedla si naproti mě, ...dala nohu přes nohu, ...a já vidím, že se vyholila. Měla jí jak malá holka, ...jen takovou čárku. Ty vole! A to mě zas dostalo, ...zase jsem jel, ...zase jsem na ní skákal jak slepice na péro. 14 dní jsem z toho žil...“

„Tuhle jsem byl též s jednou dívkou ve vypůjčeném bytě. ...Bylo to v Ječné ulici, ...v domě, kde Božena Němcová napsala Babičku. ...Prej přímo v tý místnosti, kde jsme my leželi v mosazné posteli. ...Ona byla takový malý, černovlasý Vinnetou. A já byl tu noc plavý, obtloustlý Old Shaterhand... No, Old Shaterhand už není tím, co býval... Často zapomíná na flintičku... Dlouho nestřílel... Ale stejně, byla to krásná noc. 24 hodin jsme leželi v posteli. Hráli si, spali a povídali... Skvělá ženská... Jo, bylo to fajn. Ale už to skončilo. Všechno dobrý netrvá dlouho. To, co jsme si mohli navzájem dát, to jsme si dali. ...Od té noci jsme takoví zbylí. Něco z nás vzniklo, ...někde se něco pohnulo ve věčnosti. A my tady dole, jsme si sebrali, co z nás zbylo, a šli každý po svém. ...Tygři prý také nežijí v páru. Setkají se v pustině, stráví spolu divokou chvíli, navzájem se zraní milováním... A pak se rozdělí, a zmizí ve svých teritoriích.“

„Takhle je to nejlepší...“

„Jo, ...když já pak ještě nějaký čas vyju na měsíček. ...Místo tygra je ze mě na pár tejdnů smutnej pejsek...“

„Hele, můžu ti doporučit tu Pavlu... Hanka mi ji dohazovala, ...má prej krásný tělo.“

„To je ta zrzavá?“

„Jo...“

„Znal jsem jednu... Měla velký, bílý a těžký prsa. ...Vždycky když jsme byli spolu, chtěla, abych je dlouze mačkal... Abych ji dojil... Kousala mě do vousů, skřípala zuby a škubala pánví. V těch chvílích jsem byl pro ní: ...detektiv Pejsek. ...Hele, znáš tu ženskou potřebu neustále se ujišťovat, že ji máš rád?“

„Neznám nic jinýho...“

„Je to, jako kdybys někomu dal to nejcennější co máš, ...a on ti to hodí na zem, a chce to znovu podat. A tak pořád... Odhodí, a ty neustále podávej. Nechtěj, nebo neuměj to v sobě podržet...“

„Renda mě občas šíleně naštve. Přijdu domů, ...v kuchyni je bordel. Nůž upatlanej od másla leží na stole... Naseru se, seřvu jí... Ona začne ječet, dá mi facku, já jí dám dvě... Ona se urazí, začne si balit baťoh... Já jí ho vyrvu z ruky a zařvu: ...Nikam nepudeš! ...Tady zůstaneš! Ona se rozbrečí, ...a celej den spolu nemluvíme. V noci usnu... A najednou cejtím, jak se mi do náruče přivine taková malinká, malilinkatá kočička. ...Je tichounká, ...jako by se nic nestalo. ...Vše zapomněno. ...Takový živý, třesoucí se klubíčko. ...Ouška, ...takovýdle ouška.“

„To jo, ...ty vole. To je přesně ono...“

„No, a zase je na půl roku klid...“

„Též asi dvakrát v životě jsem vyplatil mladou dámu... Naplácal jsem na holou. Vzteklá fúrie se změnila v šťastnou, růžovou holčičku... Smála se skrz slzy... Vyhajala se... Dostala z toho hlad. ...A já byl bledej, ...třásly se mi ruce, ...chtělo se mi umřít. Žaludek tejden zkroucenej. ...Hned tu noc jsem chován, těšen v klíně. Byl jsem vyčerpanej, bezmocnej jak dítě... Ona byla vláčná a ohleduplná. ...Až do rána jsem putoval nekonečnou krajinou boků a hyždí...“

„Žiješ bohatej život... Buď rád. ...Jseš fořt.“

„Jo, jasně... Kdybys věděl, jakej malej, vystrašenej kluk je tady někde hluboko ve mě...“

„Chachá, ...ten je v každým.“

„Jenže já mám někdy pocit, ...jako by ta moje strašlivá představivost, jako by mi zabraňovala plně prožívat skutečnost. Naplno se do ní položit... Připadám si, jako bych žil za skleněnou stěnou. ...Jako bych nezvládl zvěřinec a on se mi teď rozutíkal. ...Celý ten psychický cirkus onanistů. ...Jako by mi hlava zevnitř ukusovala čuráka.“

„Di se bodnout. ...To sou jen takový představy.“

„Jo, představy... Ležím s dívkou, mé tělo s jejím tělem leží na posteli. A já, z té skleněné dálky v sobě, z té minulosti, kde prokluzují myšlenky a city, ...dívám se na ni, a skrz ni... Nemoha podržet tělesnost svou, ani její... Ztrácí se mi to pod rukama... Jako bych teď, tuhle chvíli, v přítomnosti, ...na tu přítomnost vzpomínal... Je to strašný, do prázdna milovat... A přeci, jiskřička života vykřeše se vždy. ‚Něco‘ se pohne v ‚něčem‘... ‚někdo‘ místo, se překryje s místem ‚některá‘. ...Zapadali jsme do sebe, vysmekávali, zas a znova to zkoušeli, ...jestli někde nemáme něco společného, ...něco přesně, na milimetr přesně odlišného. ...Onehdy, jak jsem už říkal, v Ječné ulici, ...v poloprázdném bytě. Deka na okně, ...ohýnek plane v plynových kamnech. ...Tu noc bylo ve světě ticho. ...Zase, po dlouhý době, jsem uviděl kundu...“

„Tuhle jsem šel na procházku v lesích... V takový smrčině. Bylo tam ticho, šero a rozhrabaná, rozrytá zem... Stál tam krmelec a v něm veliký kus olízané dobytčí soli, ...balvan jak hlava. ...Bylo tam betonový napajedlo, taková tůňka, bylo plný spadanýho listí. Smrdutý bubliny stoupaly z bahna na dně, stoupaly hnědou vodou... Tu spoza chroští vykoukla temná, kančí hlava... Divočák zavětřil, ...hodil po mě neuvěřitelnýma očima, a zasunul se zpátky do křoví...“

„Jo, to je zajímavý... Hele, to chci říct... Někdy mám dojem, že co do ženský nedáš, tak tam taky nenajdeš. Takřka s každou dívkou co jsem znal, to bylo to samé... Leželi jsme spolu prvně v posteli, ...ona už odložila stud. A v tu chvíli z ní na mne začli hovořit chlápci, co jí měli přede mnou... Nevědomky mluvila a reagovala, jak to od ní chtěli různí muži... Zažily se do ní ty různý způsoby, protože i oni byli každý jiný... Ty různý psychický podnebí, ty okolnosti, co s každým zažila... Putoval jsem takhle s ní, jejím časem. Postupoval jsem, nevědomky, její minulostí. ...A čím jsme si byli důvěrnější, tím víc jsme šli do dětství, ...nakonec, tam někde dole, tam byla taková kuchyně, ...a v ní seděl táta, s velkým čurákem... nebo dědek... Byla jimi orazítkovaná, v mysli označená. ...Bylo ji nutno přeplombovat.“

„Tak je to vždycky... A já říkám, ...Zaplať Pán Bůh, ...děkuji osudu, že je to tak...“

„No, nevim...“

„Dyť je to jasný...“

„Mně ne... Jsem takovej myšlenkově unavenej... Chci jen tak v klidu souložit... V klidu! ...To ty seš takovej tanečník... Jugoslávec...“

„Kamaráde, ...nech na hlavě.“

„Dobrý, ...hele. ...Tuhle jsem byl u řeky. Přišel jsem v ta místa... Vzpomněl jsem jedné chvíle, před lety... Bylo mi 19... Bylo léto, ...voda hučí v kamení, ve spadaných stromech... Prudká hloubka. Bzučení hmyzu, divoké plevely, necudné šťavnaté lopuchy a rákosí... Dívka rozevřela stehna, ...vůně šlemu. Zvířecí pach srpna. ...Myšlenky se ve mě rozprskávají. Vymršťují se pocity, padají do vysokých kopřiv a trav... Horké jazyky slunce, ...v chladivých dotecích větru, ...mi lížou spálenou kůži na zádech. ...Nic víc nebylo.“

„...Z tohodle se žije celej život.“

„Jo, jistě... Já dneska chci, ...toužím se opět, jako za mlada, vodit za ruce. Zhojený, po zkrvavené, vášnivé noci... Jen tak, s dívkou se procházet okolo řeky... Proboha... Normální život, ...tu krkolomnou akrobacii, to balancování na ostří smrti... Tu veselou, něžnou smrt, ...žít.“

„Nic ti nebrání...“

„Já... Já, sám sobě si bráním... Překážím si... Lezu si do zelí... Na jednu stranu prasák, ...na druhou věčný panic. ...Dívám se na ženskou, je pěkná... Myslím na to, jaký to má pod sukní... Co bych s ní všechno dělal. ...Ale když ji oslovím, ...a to je málokdy, jsem vystrašený lenochod... To už musí bejt. ...No, hovořím s ní, a dívám se do očí. A najednou se mi to začne prohlubovat... Ten její obraz v mé mysli. ...Vnímám ji jako živou bytost, ...zranitelnou mysl, ...osud, ...spoutanost, vězení minulosti. To ustrašený, po lásce, po bezpečí volající srdíčko, ...a to je taková síla, že se vždycky leknu. A teprve když tímhle projdu, ...tak zase začnu myslet na její kundu. ...Já se přiznávám, ...jsem poctivej blbec. Aby se mi postavil, tak tu ženskou musím doopravdy milovat, ...musím ji poznat, zvyknout si na ní. V tomhle jsem pomalej jak hroch. ...Potom začnu toužit. Spadnu do tý hloubky. ...Jedině tak. ...Pravda, někdy to vydrží měsíc, někdy pár let. Takhle to znám... Nevím, jak je to u jinejch. ...Hele! ...Vždycky, i dneska, ...se leknu, když uvidím kundu! ...To první je leknutí, ...teprve pak... Znáš to?“

„Ty vole! ...Jasně, pokaždý, ...pokaždý když uvidím chlupatýho bubáka...“

„To chci říct... Poznal jsem v životě několikrát, ...vím jaké to je, když v člověku se protrhne podlaží všedního dne. Všechno co znal, a na co byl spoleh, ...a ten dům, jo ...dům z karet, podlahy a stropy, celá minulost, vzpomínky, ...všechno se to zhroutí. A před očima se rozevře rozlehlé, nekonečné dno... Tady už nelze hovořit o člověku, ...tohle je společné sklepení bytostí. ...A to živé dno, ...ano, je živé, ...je plné hemžících se, vztyčujících zárodků. Jsou to holé, dýchající fosilie, ...pláň do sebe zavinutých, nevidomých, pro sebe se usmívajících ...spících pocitů a možností. ...A touha, jež je těžká. Vždycky těžká... Touha dává věcem váhu... Touha, jež se propadla do toho neutrálního území, probořila se ze světa čuráků a kund, mostů a tramvají, ...z bílého, zuřícího dne. Ta touha padne na dno, jak průhledná, zmítající se bytost, dštící žíravinu žádosti... A potřísněné dno, to najednou chlupaté, hemžící se dno tuhne, tvrdne, sycí žízní po životě. ...Laločnatá trpkost protikladů, ...ta odporná, divoká chuť pohlaví, ...ztopoří celý ten les slepých pocitů. A z toho hemžícího se bahniště, se počíná rodit a vznášet se, stoupat, ...rychle srůstající kostra, osa, páteř základních životních sil. A na to se nabaluje maso úmyslů, myšlenek a stále konkrétnějších, a pevnějších představ... Ty zplodí další oblaka touhy... A tak vznikne nová bytost... Oddělí se od předešlého základu, osamostatní se, ...vytvaruje se, ztuhne v přítomnosti... Zaplní uvolněné místo, mezeru v bublinách životů ... A druzí se jenom diví, co se to stalo, ...co se s tím dříve hodným, tichým a slušným hochem, ...jenž nikdy nezlobil co se s ním jenom stalo. ...Jak se hrozně změnil. A kdo za to může...“

„To víš... Co ti na to říct... Každej si musí projít to svý... Holt...“

„Jó, ...chachá! ...To ještě řeknu. ...V letech, kdy jsem byl skutečně dost mimo, mysl se toulala ve svých krajinách... dosáhl jsem v těch dobách skutečného mistrovství ve stříkání semene. Samotářská dokonalost... Peň ztvrdlý do šlachovité dřevnatosti. ...Jediným, hodiny zadržovaným výstřikem, jediným ostrým flusnutím, vystřelil jsem se ze sebe... Plivanec touhy vylétl do výšky, opsal oblouk a zpravidla mi cáknul do obličeje. ...Kosmonauti zajisté ...díky stavu beztíže ...střílejí svůj chám do terče, ...letí rovně, třebas pět metrů, jako projektil... I já byl takový kosmonaut, propadlý ve svém vesmíru. ...Těch kýblů semene. Těch prodýchaných, protoužených let...“

„Aspoň máš zdravej základ, kamaráde... Jiný to teprve čeká... Samota.“

„Děkuju pěkně... Možná máš pravdu, ...ale nemůžu nijak vesele s tebou souhlasit. ...Tuto zimu, po zážitcích s jistou dívkou. ...Vlastně, již vdanou, ale opravdu velmi sympatickou ženou. Jež v jistém smyslu je opakováním té jedné osudové bytosti v mnohých... Vyžíhané těmi měsíci plazmatického stavu mysli... Chodil jsem městem a hovořil do tmy: ...Ve chvílích největší blízkosti těla, v okamžicích spojení, ...tehdy jsem tě ztrácel, mizela jsi, vzdalovala... Nebo já se spotřeboval, v tom milování, a pomalu se teď rozpouštím do noci... Z dálky, z dálky v sobě, jsem hleděl na tvojí milou tvář, ...v kalném světle svítání. ...Tehdy, v letech samoty, ...potkával jsem tě všude. Tebe, dívko složená z mnohých... Chodila jsi po mém boku, dýchalas mi do uší. ...Slyšel jsem tlouct tvoje srdce, když díval jsem se do tmy, jež převaluje se nad střechami. ...Byla jsi ve stromech, v myšlenkách, ...byla jsi ve městě, v ulicích. Všude jsi právě teď, ...chvíli přede mnou, prošla. ...Krajina, to jsi byla ty. ...A já tebou putoval, ztracený tuláček v polích, v šumícím moři zapomnění... K tvému srdci jsem stříkal bílé semeno, semeno touhy, ...semeno mého vědomí...“

„Počkej, ...ona tě ňáká už z toho vyléčí, ...kamaráde. ...Přijdeš domů, ...rozbitá pračka, mokrý hadry na podlaze. ...Neuklizeno. Lednička prázdná... Ženská přijde ve dvě v noci, ...cejtíš z ní víno...“

„To bych zabil... Nebo bych ji beze slova vyhodil na ulici... Nevím, jestli bych se uhlídal... Já jsem často ustrašenej chlapeček... Lidi zabíjejí ze strachu a ze zoufalství... Tohodle bych se bál...“

„Hele, je utěrka na pípě. Zavírají... Půjdem ne, rád bych stihnul metro. ...Ale, ono to je vlastně jedno. ...Za pět půl? ...To bych musel utíkat...“

„Zaplatíme...“

Dvě postavy vkročily do noci. Oranžové světlo pouličních lamp prokurvilo tmu do falešné, klamné nepřítomnosti. Dva chodci stoupají po schodech. Minou bílou budovu Bulharského gymnázia. „Bulharského! ...Proč tu není též Hotentotská střední? Vysoké učení Eskymácké? Egyptské učiliště vycpavačů mumií? Teploušská oděvní?“ Povídá Petr Kratochvíl a mává rukou proti netečným oknům. ...Je to člověk - vousatý, podsaditý, boty ke straně sešmajdané, sako s příliš krátkými rukávy, prořídlá pleš svítí pod sprchou sodíkového světla. Velký zahradní trpaslík.

„Jeden starej kriminálník v hospodě na Smíchově mě učil, jak se správně uřízne člověku hlava... Dobrá je na to břitva, nebo ostrej bajonet... Několikrát tam šáhneš, přesekneš svaly a šlachy. Pak ji ohneš dozadu, aby byl krk napjatej, a dostaneš se až k páteři... Zbytek se musí dolomit... Není to vyloženě snadná práce..,“ říká Jan Beneš a močí skrz plot do zahrady nějakého velvyslanectví. Je to člověk - oholený, postava střední, velká prdel skrývaná pod plandající košilí, krátké kalhoty na nohách do O. Obutí - pořádná anglická bagančata. V ruce aktovku, pořád kýve hlavou... Hlava špičatá - jak patrona, vlasy černé, na krátko ostříhané. Ferda Mravenec.

Úryvek z delšího textu

Ejhle člověk!

S přítelem jsme zašli na jednoho uvolňovacího světlíka a on po prvním loku povídá: Tak si naše firma nechala udělat marketingovou studii od nějaké renomované agentury s cizím názvem, stálo to pytel peněz, ale já mám necudný dojem, že jsme trošku za hejly. Půjčil mi ten spisek domů. Což o to, byl pěkně vyvedený, písmena stála jako vojáci, měl správnou štábní kulturu a kroužila v něm hejna cizích slov, například že je třeba „penetrace“ trhu a tak. Ale po přečtení jsem si musel položit otázku: co kdyby si někdo dal práci a zadal by třeba náhodně vybraným osobám, které podnikají jako jednotlivci, podobný úkol? Kolik procent doporučení zmíněné studie by byli schopni „obyčejní lidé“ pokrýt díky svému rozumu, intuici a zkušenosti? Sice by věty tak pěkně neposkládali, trh by „nepenetrovali“, ale výsledky by byly víceméně totožné. To si vážně myslím. Ale kdo umí staré pravdy na zlatý tác pokládati, ten umí... Trochu mně to připomnělo sovětské kampaně a novátorská hnutí. Rudé právo o nich vždy nadšeně referovalo, hle - další „šag“ ke komunismu podepřený Leninovým citátem. Ale až v jakýchsi sovětských novinách jsem se dočetl, že hlavními body soudruhovy nové metody je: chodit do práce včas a být přiměřeně střízliv. Taková to tehdy byla penetrace...

Ejhle člověk! Za 1 130 200 minut začíná 21. století.

Knihy

Kniha o staré Praze

Fenomény paměti individua, národa, epochy a d. patří v české literatuře našeho století k těm nejfrekventovanějším. Navracejí se ve vlnách, které povětšinou iniciuje spád společenskopolitických událostí. Jednou má jejich oprášení posloužit k posílení národního sebevědomí (zpracování vlastenecky laděných témat v soudobé literární tvorbě, nová opracování národních pověstí atd.), podruhé se stávají prostředkem generačních, popř. ideologických střetů (bojové pole soupeři nacházejí v publicistice, stejně jako v poezii nebo próze).

Jak známo lidská paměť od své podstaty, ale často i účelově koroduje. Samozřejmě záleží na mentalitě a částečně i vůli jejího nositele. Oč stabilněji se pak v porovnání s ní jeví paměť věcí či míst! K těm, kde se vše české, moravské a slezské sbíhá a protíná, patří bezesporu pražský genius loci. Praha jako centrum politického a kulturního života, ale také tajemné město plné mýtů, legend a pověstí. A právě takovou ji chce představit **Jiří Horák** ve své **Knize o staré Praze** (Mladá fronta 1998).

Již volbou formulace názvu první kapitoly - *O jednom stromě na Malé Straně* - odkazuje na charakter pověsťového žánru. Očekává-li však čtenář obvyklou naračních košatost, bude do jisté míry zklamán. Nedočká se zpracování ani v jiráskovském, ani v olbrachtovském, natož vančurovském duchu. Horák totiž v porovnání s proslulými předchůdci nesměřuje k nějaké variantě rozvolněného dofabulování přebíraných středověkých kronikářských zpráv. Odlišuje jej od nich několik skutečností.

Jednak se nepohybuje jen v časovém prostoru vzdáleném staletí, ale i v době, od níž nás dělí opravdu málo, pár desítek let. Čím více se stáváme svědky skutečností časově bližších, tím jako by jejich aura ztrácela na své magičnosti. Stávají se prozaičtějšími, dominuje v nich racionálnější jádro, místy nad nimi registrujeme spíše pobavený úsměv než údiv.

Z hlediska charakteristiky textu, s rozhodujícím dopadem na vypravěčskou stránku, je důležité upozornit na to, že Horák převážně promlouvá řečí historicky doložených čísel, údajů, dat (svazek odborně zrevidovali Josef Tomeš a Vladislav Dudák). Takto rekonstruované politické, ekonomické a kulturní okolnosti často nabývají povahy stroze vedeného výkladu, kterému někdy hrozí i nebezpečí nudnosti.

Naštěstí do podrobně nastíněného dobového klimatu, v němž osvětluje skutečnosti a vztahy obecně více či méně známé, nechá autor vpadnout tradovanou legendu, místní zvláštnost, dohad. Takto rozeseté drobné příběhy na sebe strhnou pozornost a tím zásadně promění naračním atmosféru. V ní pak záhy dozní zmiňované šustění stránek, typické pro odborně historické publikace, resp. dějepisné učebnice, a nadvládu přebírá subtilní, ale o to zajímavější příhoda, kterou „natropilo“ plynutí času.

Jejími hrdiny se stávají pražské lokality (Biskupský dvůr, Vyšehrad, Smíchov, Kanálka, Zlatá ulička, Karlův most a d.), jejich dílčí monumenty (platan z doby husitské, zvony, druhý pražský most až po lanovku na Petřín), věcné fragmenty (černý tulipán, zlatý meč a kalich, gobelíny), i historicky doložené procesy a příležitostné akce (beánie, závod laufrů, první let nad Prahou). Lidským protagonistům v žilách neproudí jen modrá krev (i když líčením z privátního světa Přemyslovců, Lucemburků či Habsburků je věnována zvýšená pozornost). Stáváme se svědky i plebejštějších osudů řemeslnických, vojenských nebo až pohádkově loupežnických (kdyby při nich kdysi nepadaly hlavy a neteklo tolik krve skutečně žijících temných hrdinů!). Peripetií, v nichž si ruku podává příslovečná lidská statečnost s poněkud obligátnější (a pro nás příznačnější) prohnaností, vychytralostí a zbabělostí. Abychom snad výše řečeným nevyprovokovali příliš didakticky či obrozenecky laděné představy, připomeňme, že Horákovy rekonstrukce nabízejí své místo i událostem vyloženě ahistoricky banálním, různým potrhlostem, vzbuzujícím pobavený úsměv.

Typograficky sličně vyvedený svazek doprovází osm barevných reprodukcí různých pražských panoramat (nejpočetněji zastoupen Vincenc Morstadt). Při perspektivně uvažované další reedici bych se přimlouval za doplnění zdrojů, ze kterých Jiří Horák čerpal. Od věci by nebyly ani informace o samotném novodobém kronikáři.

PETR HANUŠKA

Knihy veršů Oldřicha Mikuláška z let 1953-1962

V nakladatelství *Ivo Železný* vyšel v rámci souboru díla **Oldřicha Mikuláška** další svazek: **Verše II**. Jsou zde soustředěny básníkovy verše z let 1946-1962, které byly knižně vydány v období 1953-1962: jsou to knihy veršů Horoucí zpěvy, Divoké kačeny, Krajem táhne prašivec, Ortely a milosti, První obrázky, Albatros a Pohádka o brněnském krokodýlovi. Tento svazek - stejně jako první - připravili k vydání Jiří Kudrnáč a Zdeněk Drahoš. Editoři zachovali stejné zásady jako u prvního svazku, zůstala i grafická úprava a podobně ohavná obálka od Karla Kárásze. Grafická úprava mikuláškovského souboru je naprosto nesrovnatelná s hezky vypravenými svazky díla Jana Skácela, které vyšly v brněnském Bloku. Rozhodně úprava Mikuláškových Veršů dost odrazuje (také od koupi knihy: u Železného neumějí připravit graficky hezkou knihu nebo jim stačí prodávat jiný typ „literatury“?).

Jak je patrné z výčtu sbírek, je ve 2. svazku básníkova díla obsažena pozvolná a postupná cesta Oldřicha Mikuláška od dobové euforie k návratu k podstatě jeho smutku i jeho radosti, od davového šílenství k hledačství vlastního hlasu, k hledačství individuality, od direktivního pojetí veselí a štěstí k skutečně prožívané bolesti z lásky a bolesti z krásy života. Muselo to být pro Mikuláška zvláštní období. Je to patrné z toho, že ve stejné době psal básně Horoucích zpěvů, v nichž vystupuje jako oslavovatel poúnorové doby (patří sem rovněž verše psané na oslavu Stalina a Gottwalda), a básně Ortelů a milostí, v nichž se naopak pokoušel vyslovit dramatičnost a tragiku lidských osudů. Pohled do dobových periodik dotvrzuje Mikuláškovo nadšení pro poúnorový komunistický režim. V Lidových novinách jsou otištěny jeho reportáže a sloupky o dělnících a údernících (např. v čísle z 15. ledna 1949 je sloupek Nejkrásnější přátelství o družbě továren se školami), při jejichž četbě vyvstane otázka, zda osmatřicetiletý básník skutečně tolik podlehl atmosféře té doby nebo zda psal tyto články z nutnosti...

Studium archivu Svazu československých spisovatelů umožní dále skládat celkovou podobu obrázku té doby: na 6. schůzi předsednictva české sekce SČSS dne 21. prosince 1949 se jednalo o literárních stipendiích (to bylo velmi časté téma jednání). V zápisu mj. stojí: „*Oldřich Mikulášek* přiložil ke své žádosti své nové básně, které však mají spoustu kazů a které presidium nepovažuje za definitivní. Vzhledem k tomu však, že měl s. Mikulášek krásné sloupky o údernících v Lid. novinách, usneseno *udělit mu stipendium ve výši 10.000* Kčs s tím, že je to hlavně za jeho drobné práce prosaické.“ Výbor české sekce SČSS v únoru 1950 schválil toto „stipendium“ s poznámkou, že je uděleno „za drobné práce prosaické“.

Lze se domnívat, že výše nebyly míněny „kazy“ estetické, nýbrž ideologické, protože ideologická funkce byla po únoru 1948 v oficiálním umění primární. Můžeme jen odhadovat, proč šel Mikulášek dál tou cestou, kterou si zvolil. Zdá se, že je to taková cesta, aby vyhověl požadavkům doby a zároveň aby si zachoval alespoň částečně svou tvář. Zároveň je vidět, že jeho verše nebyly oficiální kritikou a orgány Svazu čs. spisovatelů těsně po únoru 1948 přijímány bez problémů. Možná proto se objevují v Mikuláškově tvorbě právě básně shrnuté do sbírky Horoucí zpěvy (v Lidových novinách už dne 17. února 1949 má báseň Hrana, která je věnována neštěstí v dole Doubrava).

K tomu je třeba poznamenat ještě jednu věc: postavení Oldřicha Mikuláška ve Svazu čs. spisovatelů v té době bylo dost významné. Jak známo, existovala v Brně pobočka SČSS. Mikulášek byl vedoucím její básnické sekce. (Např. v listopadu 1949 se zúčastnil, právě jako vedoucí básnické sekce brněnské pobočky SČSS, schůze literárněkritického kroužku, na němž se hodnotila nová básnická sbírka Jana Skácela; reflexe událostí v SČSS z konce 40. a počátku 50. let, které se týkají Skácela, by ovšem vydaly opět na další studii.)

Takže oficiálně byly těsně po únoru 1948 přijímány kladně především novinové příspěvky Oldřicha Mikuláška a nikoli jeho poezie. V tom okamžiku, kdy se zapojil do dobového proudu angažované poezie (básně na Gottwalda a Stalina, dobově poplatná reakce na válku v Koreji, později přispěl do širokého proudu básníků, kteří vyjadřovali nadšení nad úspěchy sovětské vědy, nad lety sovětských raket do vesmíru apod.), hodnocení jeho básnické tvorby z oficiálních míst se zlepšilo: o tom svědčí i to, že za Horoucí zpěvy byl v roce 1953 vyznamenán cenou města Brna. Chápu, že z dnešního hlediska budou básně zejména z této sbírky vnímány jako to nejslabší z Mikuláškovy tvorby. Přesto asi nemá smyslu přetisknout jen některé básně z Horoucích zpěvů v hlavní části knihy Verše II. Ostatní jsou otištěny v příloze na konci knihy. Snad je to „v souhlasu s pozdějšími autorovými intencemi“, jak je uvedeno v ediční poznámce, ale všechny ty básně patří k sobě, patří k té době a patří také k Mikuláškovi (a Mikuláškovi) té doby. S tím se nedá dělat nic jiného, než to přijmout jako fakt.

Jakmile je Mikulášek básníkem „nové“, komunistické epochy, jeho poezie je rétorická, plná patosu, nevěrohodná. Třebaže se i zde objevují otazníky, slouží jen jako příprava k efektní odpovědi, k rázným vykřičníkům. Týká se to Horoucích zpěvů, v nichž z básníka tázajícího se stal básník vědoucí: „A já vím, proč!“ Tak končí hned první báseň. Plná patosu a rétoriky je též kniha Albatros. Občas tento tón zazní i v jiných verších, třeba v básni Píseň života ze sbírky Divoké kačeny nebo v básních Píseň nad družicí či Co člověk má z Ortelů a milostí.

Tím se ovšem dostáváme k vrcholu Mikuláškova básnického díla z 2. svazku Veršů. Sbírka Ortely a milosti je rozhodně jednou z nejvýznamnějších knih 2. poloviny 50. let. Spolu s několika básněmi ze sbírky Divoké kačeny (především je to slavná Tráva), rozsáhlejšími pasážemi knihy Krajem táhne prašivec a většinou básní ze sbírky První obrázky je to také vrchol Mikuláškova básnického díla v 50. letech.

Mikuláškova poetika je postavena na rozporu, rostou z napětí. Jakmile se však toho vzdá, básník umělecky ztroskotá (většinou vplyne do indiferentního proudu dobové rétorické poezie, rozplyne se v něm). Krásu a sílu života hledá a nachází v tragice, v bolesti, ve smutku. Tehdy se dostává i umělecky nejvýše: např. v básních Rukavička, Drama, Vyvolavač, Ortel apod. Zde žije „nešelestící smutek“, křik „z opuštěných krajin“, „vysoký křik, / unášený steskem, bolestí a výčitkou: ‚Co já jsem všechno...a proč?‘“. Znovu se objeví básník kladoucí otázky, nikoli vševědoucí bojovník-rétor. Barevně má tento stav podobu bílé: je to bílá barva smrti, barva samoty, je to „bílý smutek“, bílý strop, je to barva umyvadla a vany (to je „bílá hrobka nahých žen“), barva husí a labutí.

Svádějí se zde každodenní dramata života, dramata lásky a rozchodů, v každém verši se umírá a v některých se též někdo narodí nebo něco vznikne, v každém verši je zachycen život člověka, jakéhokoli bezejmenného člověka.

Mikuláškovy ortely jsou hledáním spásy, hledáním smyslu pobytu člověka na této zemi. Jsou kruté a nelítostné, ale v tom je jejich síla. Vždyť básník hledá odpověď na slova svého vyvolavače, hledá slova pro poslední útěchu, aby se život nestal pouze zvykem: „Ta nejsmutnější tráva / šumí na hrobech.“ V každém verši absolvujeme cestu k zatracení a zase k záchraně. To je pohyb mezi ortely a milostmi. Pohyb, v němž se odehrává střet o člověka. Symptomem tohoto člověka je samota. „Ulice ztichla / tak, / že bylo slyšet, kterak vesmír vane. / My ve svých zimníčcích, / v čas nevhodný, / a hlavy zutínané / vysoko zdviženými límci, / tím vesmírem jsme šli. // Velice sami.“

V milostech se Mikulášek prodírá k lásce, jaru, přírodě, vínu, k rodnému kraji. Ale i zde zaznívá teskno nad vyvržením z ráje, nad tím, že pomine i zpěv lásky a krásy. V závěru básník bohužel dospěje opět k patosu: „Co člověk má? Jen osud snad / s osudem světa sepjatý. / A navždy tak je s lidmi spjat / paží i hlavou, srdcem, rty, / každým svým dechem, ba i snem, / vším, co je v něm, co člověk má, / vášnivým celým životem, / že se jak růže červená - / tím sadem rozvoněn a vzňat!“

Jestliže Mikulášek přivedl ve své poezii na svět vyvolavače, který láká ke smrti, pak on sám je hledačem, který láká k životu. Je hledačem krásy života v jeho bolesti; slyší hudbu života v šumění hřbitovních trav i jejich sester rozprostraněných po celém světě, je hledačem, který v okamžiku cítí věčnost. Je hledačem bolesti i krásy v každodenních lidských dramatech. A je také opěvovatelem této bolesti a této krásy.

MICHAL BAUER

Slovo diamantové, tvrdé, průsvitné, klasické...

Rozhodne-li se renomované pražské nakladatelství TORST zařadit do neméně renomované ediční řady poezie sbírku současného českého surrealisty **Františka Dryje** s provokativním názvem **Mrdat**, chtě nechtě čeká její budoucí čtenář cosi významově překračujícího a rozvíjejícího pouhé detabuizování jednoho sémiotického předmětu. V éře erotické a sexuální přímočarosti, jak ji dennodenně můžeme odezírat i na světové scéně politické, dávno již padlo mnoho předsudečných zábran a omezení. I v souvislosti s tímto argotismem je spojeno v české poezii jméno nejedno: Dryje ostatně v několika mottech uvádí jednoho z prvních a svým způsobem zásadních spolutvůrců a uživatelů této jazykové polohy, českého surrealistu přelomu 40. a 50. let Karla Hynka. Jeho dílo, dosud nevydáno v úplnosti, možná by v pozoruhodné titulové plejádě edice Poezie v Torstu našlo větší oprávnění, neboť v několika závažných textech (např. Deníku malého lorda) je přímo modelově ukázkovým projevem reakce básníkova podvědomí na určité pocitové asociace spojené s úkonem, jenž se pod tímto slovem obvykle vyjevuje. Stačí si rovněž otevřít průkopnický Ouředníkův Šmírbuch jazyka českého na stránkách 220 - 227 a z uvedených ukázek vybrat pěknou řádku autorů spojených s odvalováním balvanů pruderie právě v těchto oblastech.

Co nového přičinil František Dryje, dalli si do erbu tak emotivně přitažlivý argotický surogát? Dlužno předeslat, že málo: tři oddíly - každý po svém - krouží po známých surrealistických silokřivkách, nejpovedeněji první, volněveršový, další dva vykazují však pouhá rutinní cvičení nebo skici z poněkud již omšelého lautréamontovského alba, bizarní situace, záznamy snů, zvláštní magie neologismů... To, že se v textech mihne tu a tam odkaz k „totemové“ asociaci s verši Zbyňka Havlíčka, zmíněného již Karla Hynka a jeho tvůrčího spolusouputníka Vratislava Effenbergera, jistě není náhodou. Křivdil bych Dryjemu, kdybych v jeho sbírce nevyčetl právě v úvodní části snahu dobrat se očisty od běžných lyrických nánosů nejenom v intimních sférách; koneckonců surrealismus je komplexní metodou, názorem na svět, nově shledávanou inventarizací estetickou i psychickou... Užije-li však dobyvatel této „diamantové, tvrdé, průsvitné, klasické“ materie (takto charakterizuje slovo mrdat Vítězslav Nezval) vzápětí jen stereotypně obehrané literární postupy, čeká ho ze strany jeho čtenářských konzumentů jen nepatrné přitakání k „odvážnému“ titulu, která se rozmělní na téměř osmdesáti stránkách knížky do podoby velice přijatelné konvence... Malá odbočka: pravý opak této argotické excerpce kopulace vykazují verše Jany (Honzy) Krejcarové v posmrtně vydané Clarisse. Její jméno se objevuje v těchže souvislostech literárně-estetických také v poezii Zbyňka Havlíčka v proslulém textu Žiji život a píši báseň - podle mne první velké sondy obrážející krystalický stav imaginace erotického pocitového mnohostěnu.

V podobě, jak je předložena, jeví se Dryjeho knížka spíš jako poněkud opožděná pocta surrealistickému panteonu, z něhož vedou - nikoli na škodu! - k některým básním přímá spojení. To, co však považuji na sbírce za nejvíc problematické, je v prozaické vrstvě především narcistní usoustředění

na filozofické i lyrické situační rozehrávky v druhém oddílu. Deníkové záznamy jako by zprvu suplovaly nějaké velké téma: rozrušování adaptací, odečítání sebe sama od podléhání svodům dennodenních stereotypů, přesah neustálé nutkavosti cele se vyjevit - to vše se na konci zvrátí v rozbředlé konstatování „...tak já to tedy nikomu neřeknu, jen tobě a potom spadne strop...“

Slovní emanace oddílu Zezadu s podtitulem Smíšené polohy diagnostikuje materii snů. Na první pohled rovněž nic převratného nového, přesto však tyto „bleskné kameny“, jak je Dryje nazývá v posledním textu, mají dar temporytmického jiskření a stojí proti tradičnímu volnému verši úvodního bloku jako jistější a originálněji propracovanější artefakt.

Závěr? Nehledejme pod slovem mrdat dnes již kuriózní obscenitu - dávno bylo na rozcestích mezi jazykem spisovným a jeho žargonovými, hantýrkovými, slangovými a pochopitelně také argotickými křižovatkami zjednáno jasno ve vzájemné vazbě esteticko-literární struktury díla. Velevzor tu panuje od chvíle, kdy byly rozšifrovány deníky Máchovy - v nich se v podobném argotickém ekvivalentu (picat) vyskytuje nicméně soulož jako organická součást sdělení... Takže i pod tímto zorným polem jeví se Dryjeho počin jen málo průkazný. Vyšel pod hvězdou sice uhrančivou, jejíž magické světlo posloužilo však již k smysluplnějším básnickým plavbám i ponorům.

MIREK KOVÁŘIK

P. S. Po kolikáté již výčitka editorovi: co je platno, když na zadní straně obálky čtu imponující výčet zatímních 33 titulů řady poezie, chybí-li v knize či na záložkách jakákoli zmínka o autorovi! Pouhý letopočet narození za jeho jménem by mnohým usnadnil generační zařazení, neřkuli pak stručný dosavadní životaběh a výčet bibliografický. Jméno F. Dryje zná jen úzká vrstva zasvěcených. Není povinností vydavatele i takovými údaji klestit čtenářům cestu k poezii?

Jiří Gruša, BÁSNÍK!

Poměrně silný svazek „modré“ edice poezie nakladatelství Torst pod pořadovým číslem 31 navrací českému čtenáři sbírky **Les Babylon** a **Bludné kameny Jiřího Gruši.** Německý čtenář byl tentokráte upřednostněn a v pomyslném seznamovacím závodu vede před našincem o čtyři, respektive sedm let. Hned v úvodu se tak sama nabízí otázka, proč tomu tak je, zdali rukopisy byly zadány dříve a i v Deutsche Verlags-Anstalt GmbH jsou čekací lhůty či autor ani původně vůbec nezamýšlel vyjít ve vlasti. Nebo jiná otázka: neumějí-li nakladatelství u sousedů si více vážit autorů i konzumentů a jejich vztah ke knize nekončí pouhým vydáním. Či nespočítal-li si Gruša, že v daleko lidnatějším Německu se najde více čtenářů. Bezesporu nejdůležitějším faktem však i bez spekulací zůstane, že obě sbírky vznikaly jako Babylonwald a Wandersteine, *německé originály*. V nichž by si s gustem a vychutnáním nejjemnějších jazykových nuancí početlo Čechů vskutku pramálo. Tímto zjištěním se ocitáme rázem někde jinde. Při hledání paralel není možno nenarazit asi hned na prvního, kdo člověka napadne, totiž na Ludvíka Kunderu: i u něj se setkáme s verši, psanými v němčině a následně samo-překládanými do češtiny, ale nejde o jev masový a rozhodně ne o celou sbírku. Je to pochopitelné zaujetí jazykem u toho, kdo jím bravurně vládne natolik, že je schopen přivést celou plejádu autorů, od Trakla přes Huchela či Arpa až ke Kunzemu nebo Kunertovi, láska k tomuto jazyku a určitá schopnost cítit a myslet oním jazykem. Paradoxně Ludvík Kundera soustavněji pobýval v Německu jen v samých začátcích své kariéry v době totálního nasazení. Při příležitosti frankfurtského knižního veletrhu se objevily v tisku zmínky o kritických hlasech k jinému Kunderovi, totiž Milanovi, v tom smyslu, že francouzsky psané romány nedosahují kvalit předchozích děl, psaných česky.

A tak si myslím, že Jiřímu Grušovi v tomto případě nešlo ani tak o čtenáře jako o test sebe samotného, zdali může být básníkem i v jiném jazyce než v jazyce mateřském. Německý čtenář pochopitelně dozajista sloužil jako lakmusový papírek a lze jen litovat, že názor německé kritiky mi není dostupný. Gruša navíc německým básníkem i zůstal: českého překladu se ujal Tomáš Kafka, a tak, vzato doslovně, nedržíme v rukou sbírku básníka českého ničím víc než místem narození. A zdá se, že Kafka se svého úkolu zhostil navýsost dobře, vždyť nebýt tiráže, možná bychom si ani neuvědomili, že Les Babylon a Bludné kameny české nejsou. Ve sbírkách je bývalý domov zastoupen stejně hojně jako domov nový, místopisně je ukotven v Café Slavii, Přístavním městě Praze, Punkvě, Místu jako Tmáni, Sněhové královně aus Böhmen. V nostalgii dávno zpět, podmíněné též časově, nenávratnem. Dnes může Jiří Gruša svobodně harcovat mezi svými domovy, podle chuti pobývat v Ensku či v Praze, skutečně a reálně harcovat, ale harcování nazpět je možné jedině a skrze imaginaci, skrz báseň. Kdo ví, co činí ty básně tak záznamovitě heslovité, je-li to denní rychlost nebo není-li to obranou před sentimentem, trval-li by časový návrat příliš dlouho.

Asi proto jsou básně krátké. Krátké a úzké, vizuálně ne nepodobné hospodským účtenkám, kde pod jedním slovem je zhuštěný obsáhlý děj. Takové převažují, verše jednoslovné, dvouslovné až po tří- a čtyřslovné, kde se ale pokaždé najde předložka, spojka a zájmeno (Zmrazit ji / řeč / právě rozkvetlou / ještě způli v hrdle / dobře ji nechat ojínit / a do rampouchu hníst / circa lidské velikosti / pak nacpat ji zpět / po sračky krev/ tam dole / slovíčko za slovíčkem Hradovnitř-s-tou-řečí). Nese-li tato báseň podtitulek České recepty, pak by měla být obecně vztažná na nás všechny, kteří společnou řeč užíváme, ale zdá se mi opak býti pravdou: což není daleko častějším jevem okecávání, nicneříkání, zadrhování, vatelín frází, sloganů, reklamních odposlechů, přeslovování a přitom nevýslovnost?

Hra-dovnitř-s-tou-řečí je daleko více Grušův recept, důsledně dodržovaný a nemíjející se účinkem.

Básně podávají svědectví o požáru, který všechno lehce hořlavé spálil, pohled na ten oheň byl příjemně vzrušivý, taky jsme se trochu ohřáli a nepatrně ožehli, ale všechno se to událo v rychlém sledu a trvalo jen krátce: zůstalo to, co ani oheň nestráví, pevná kostra, která určitě přetrvá.

Jiří Gruša, jenž v sobě spálil Čecha i Němce, abychom mohli zapomenout na všechny dohady a odhady a jednoznačně podle skeletu říct: Jiří Gruša, básník!

JIŘÍ STANĚK

Drkotání větví

Drkotání větví je obraz vepsaný do názvu básnické prvotiny **Petra Čermáčka** (Host 1998, 34. svazek Edice poesie Host). Sám už signalizuje některé základní body, kolem nichž se vytváří autorův pohled na svět. Vyjdeme-li při jeho luštění od smyslu, je ústředním obraz větví, objekt ryze přírodního světa, spojený s výraznou materiálností dřeva, stromu a její jakousi prapůvodností, základovitostí, s čímsi, co provází lidskou symboliku, život i myšlení od jeho prvopočátků, co tvoří stálého průvodce po jeho cestě - ať už jako živý strom či v podobě stolu nebo dveří. Ovšem po syntaktické stránce je centrem obrazu jméno: drkotání. A to se zase vztahuje k nepochybně základní rovině fungování poesie vůbec - k pocitu. A přes pocit dojdeme k jeho nositeli - člověku.

Toto je tedy náčrt dvou základních úběžníků, po nichž se ubírají básně Petra Čermáčka v této sbírce. Prvním je přírodní svět, přírodní jevy, přírodní způsob existování, chování, cítění, současně jaksi v těsném propojení roviny duchovní, ale i výrazně tělesné, materiální, věcné (srovnejme jen množství odkazů na tělesné v celé sbírce). Druhým úběžníkem pak je svět člověka, jeho chápání, přebývání a především vnímání a cítění. Jeden svět je pro druhý jakýmsi zrcadlem, mírou věcí a hodnot, na jejichž základě JÁ JSEM... Provázání obou rovin nastiňuje autor velmi zřetelně. Dává najevo, že gesto „Vždyť je to jedno, máme to všichni za pár...“ platí jen jako zmýlená. Dost výrazně (jak to jen tato poesie dovoluje - nečekejme od ní tedy velká gesta, provokativnost, ani proklínání negativitou vnitřního postoje) se tak autor staví na stranu pozitivního uvažování o světu a o přebývání v něm.

Zdržíme-li se ještě chvíli u úvodního obrazu, uvidíme, že nás dovede ještě o něco dál. Obě jména přece v tomto výkladu v sobě obsahují totéž: lidské. (Nikoli však člověka...) Toto lidské je čímsi, co se rozprostraňuje nad oběma úběžnicemi, co je sceluje v jednotu, co je uvádí do vztahu. A toto pro Čermáčka ryze svou podstatou lidské - je Bůh. Je to Bůh prodchnutý tělesným, zjevený ve věcech, rostlinách, zvířatech i v člověku samém, Bůh, který je mírou plynoucího času.

Čtenář je někdy naplněn pocitem, že přece takových básní už bylo tolik napsáno, ptá se po smyslu takové komunikace; a přece je tu něco, co toto tvrzení a tyto otázky musí vyvracet. Vztah Boha a člověka není jeden a jediný - v každém takovém vztahu je individualita obou, jinost i originalita místa, času i subjektu. A jaké místo pak má v tomto vztahu poesie? „Jen zvyk - zapisovat u stolu hlínu“? (s. 60) Ne, glosovat o tom lze spíše z jiného místa: Být „otevřen - uzavřen“ (s.13) je mnohem spíš cestou k pochopení smyslu psaní, jak jej vnímá Čermáček. Jako způsob totiž, kterým se otevře rytmus, který tepe uvnitř světa, který promlouvá z půdy, stromů, dřeva, ale také z hadů, kořání, kalichů či nožů. Rytmus času, který rozkrajuje náš díl světa, prožitky i úzkosti. A takový rytmus se Čermáčkovi vrací i do slov a veršů: rytmus trhaný, tlukoucí vroucností, nejistotou, pokorou i strachem, rytmus, v němž slyšíme „drkotat“ člověkovu duši.

PETR TRNKA

Zdalipak se z Liptákova stanou Lurdy?

Řekne-li se Jára Cimrman, Jára da Cimrman nebo Divadlo Járy Cimrmana, nyní nám již téměř automaticky vyvstane v mysli věhlasná autorská dvojice Ladislava Smoljaka a Zdeňka Svěráka, spolutvůrců údajně veškerého díla Božského Járy. Leč geniální všeuměl Jára (da) Cimrman má netoliko svěrákovskou a smoljakovskou tvář či podobu, nýbrž i svou takřečenou odvrácenou fyziognomii, totiž jednak šebánkovskou, jednak velebnovskou. Údajně zcela fiktivní a zároveň ta vskutku nejskutečnější Cimrmanova postava se totiž vůbec poprvé objevila ve šprýmovném, s vervou vstřícné posluchače mystifikujícím rozhlasovém pořadu Nealkoholická vinárna U pavouka, již dal Zdeněk Svěrák dohromady jednak se scenáristou a dramatikem Jiřím Šebánkem (1930), jednak s hudebníkem Karlem Velebným (1931-1989), v konkrétních rozhlasových seancích vystupujícím též pod jménem dr. Evžena Hedvábného v úloze známého hudebního teoretika.

Tehdy ovšem ani zmíněné tři živoucí dramatické sudičky ještě neměly sebemenší zdání, co všechno se z tohoto herojského titána českého ducha posléze vyklube. Vždyť Zdeněk Svěrák tenkrát budoucího supermana Járu poněkud krátkozrace označil všehovšudy za řidiče parního válce u národního podniku Stavby silnic a železnic v Hradci Králové. Podle něho neznámý lidový umělec ve volném čase holdoval činnosti naivního sochaře-samouka, jenž se pumpičkou na kolo neboli hustilkou marně pokoušel napumpovat obrovitý, leč beznadějně zplihlý nafukovací pavilon B. Zrovna v něm totiž řidič a sochař vystavoval v prostorách imaginární vinárny své originální plastiky, které předtím vynalézavě a promyšleně přejel svěřeným královéhradeckým parním válcem.

Teprve v předvečer Štědrého dne 1966 budoucí cimrmanologové přišli ústy Karla Velebného konečně na to, co dnes ví každé malé dítě: že Jára Cimrman je hudebník, pravý to český mistr a mj. skladatel Vánočních úvah. Zároveň se již v oné předvánoční chvíli trochu spiklenecky naznačuje, že na světě je takzvaný liptákovský nález, doprovázený famózní destrukcí Cimrmanovy fascinující a doposud nezkatalogizované pozůstalosti: tato bibliografická blamáž dozajista padniž na bedra Ústavu pro českou literaturu AV ČR, Divadelního ústavu, regionálních Ústavů české literatury a všech dalších čile či skomíravě, byť povzbudivě doutnajících ohnisek naší tuzemské literární a divadelní vědy.

Předtím hrál U pavouka podobnou cimrmanovskou roli kouzelník Jožka Merano Blažejovský, ten se však nastupující hvězdou dosud neznámého českého génia Járy Cimrmana záhy nechal absolutně zastínit a zmizel v propadlišti cimrmanovských dějin. Přitom právě od něho převzal náhle zrozený či znovuzrozený Jára C. pověst nezdolného světoběžníka a především přeryze české bytosti veskrze tvrdošíjné a houževnaté při prosazování svých názorů a postojů, jak o tom píše nefiktivní cimrmanolog Jiří Vondráček v knize Vinárna u pavouka (Radioservis 1998); Cimrman po Jožkovi Meranu Blažejovském ovšem zdědil taktéž svůj příslovečný zájem o bezpočet oborů a úseků lidské činnosti. Právě Jiří Šebánek byl ostatně autorem ideje „pánského divadla“ (pod názvem Divadlo Járy Cimrmana), pro niž dále získal též básníka Miloně Čepelku a především Ladislava Smoljaka.

V roce 1969 se však původní kvinteto otců zakladatelů cimrmanologů z rozmanitých důvodů rozpadlo a Šebánek s Velebným zanedlouho založili tzv. Salón Cimrman, v němž i nadále vytrvale rozvíjeli své dobově průkopnické pojetí cimrmanologie, svou koncepci Cimrmanovy postavy a zejména svou možná až donkichotskou vizi duchaplného a ostrovtipného intelektuálního a recesistického představení, jehož podhoubím je od samého počátku stejně jako v krušných posrpnových letech ono okřídlené vančurovské „smáti se je lépe věděti“. V tomto smyslu Salón Cimrman do značné míry zůstával věrný či věrnější původnímu šebánkovskému sepětí volného, nekomponovaného cyklu historek ze života smyšleného reka s žánrovou variantou pánského divadla či pánského kabaretu, zatímco tvůrčí orientace Smoljakova a Svěrákova Divadla Járy Cimrmana byla od sedmdesátých let a je doposud zaměřena převážně na persifláže a parodické modifikace „národního“ humoru a satiry na jevišti.

Až v roce 1988 byl vydán pod názvem **Byli jsme a buben** (s podtitulem Odvrácená tvář Járy Cimrmana) soubor „cimrmanovských“ textů z pera **Jiřího Šebánka** a **Karla Velebného**. Ten po deseti letech vychází (tentokrát v nakladatelství Mladá fronta) v takřka nezměněné podobě ve druhém vydání, byť jistěže ve zcela jiném společenském a historickém kontextu. Především se této reedice bohužel nedožil Karel Velebný alias dr. Evžen Hedvábný, onen posvěcený a vyvolený kumštýř, jemuž na podzim roku 1966 připadla role objevitele Cimrmana v hábitu domácího i celosvětového génia, v němž figuruje bezmála tři desetiletí v povědomí veřejnosti, jakož i ve funkci ústředního cimrmanovského badatele. Ani v tomto mírně upraveném vydání se ovšem nepodařilo zodpovědět a vyřešit základní cimrmanologické otázky, které se před cimrmanovskými vědátory vynořily od prvního určujícího setkání s JDC.

Dosud totiž trvá naše věru skličující nevědomost v takovém dilematickém tázání, jež na samém prahu třetího tisíciletí bezmocně tápe v nejistotách, proč to všechno Mistr dělal, co z toho měl, čím vlastně nebyl, s kým vším měl intimní poměr, proč se k němu nehlásí jeho potomci, pokud nějací jsou, kolik hodin spal denně a kolik v noci a především: jak to všechno vůbec stačil? V kýženém badatelském poodhalování odvrácené Járovy tváře se tudíž ani po roce 1989 nijak valně nepokročilo. Napořád jsou bolestně, ba přímo trestuhodně zhola neznámá početná díla jeho duše, která se i v tomto vydání díkybohu seriózně vypočítávají: kupříkladu titulní disharmonická overtura Byli jsme a buben, komorní skladba Defilé mraženého filé, vesnický román Prababička, autobiografická próza Proti všemu, milostný román o pošťácích Postel restante, alergická poezie Senné rýmy, příznačně pluralitní Cimrmonology, instruktážní pohádky Jak hastrman nakládal utopence nebo Jak s andělem šili všichni čerti. Dokonce ani v pardubickém vševědoucím a nicneříkajícím úřadu nepokročíme ni o píď při pátrání po fundamentálních Cimrmanových esejích Rodáctví jako hnutí mysli, Prapes - přítel pračlověka či četba pro dítky bezpochyby nejpotřebnější, totiž všeumělovo pojednání Sbírka zákonů schválnosti. Není již toto věru prožluklý zákon schválnosti?

Nicméně už teď můžeme přijít s hypotézou, že humor à la Jiří Šebánek a Karel Velebný v českém literárním kontextu vytryskl a vytryskává především z tradice nevázané a k vážné absurditě směřující recesistické tvorby, kterou představovala například dávná a slavná (pro odborníky, nikoli pro laiky) skupina Recesse, tj. na linii „osvobozeného“

humoru v meziválečné minulosti naší dramatické produkce. Proto se také nikdy z Cimermanova Liptákova nemohou stát žádné Cimrmanovy Lurdy, jak to arciže v záměrné nadsázce prohlašují v jedné cimrmanovské epizodě Šebánek s Velebným, poněvadž to by už Liptákov dávno podlehl některému z běsovských projektů bezhlavé středoevropské turistifikace. Prozatím však, řečeno tváří v tvář odvrácené šebánkovské tváři Járy Cimrmana, byli jsme a buben.

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Umění kondenzace

Na pouhých osmdesát stránek, do odstavců s velkými mezerami, se **Tereze Boučkové** (1957) vešlo čtyřicet let života. Autorka vytvořila nejen obraz hlavní postavy, vypravěčky, jíž předala některé autobiografické detaily (samozřejmě že tato operní skladatelka není jejím zrcadlem), ale především - a to je mnohem důležitější - zachytila obraz doby. Kniha **Krákorám** (vydalo nakladatelství Hynek) není rodinnou kronikou manželství a mateřství, dalšími „roky na vsi“. I když v ní nechybí komplikovaný pocit uspokojení a zároveň nespokojenosti s částečnou izolací v osamělém domku u lesa, v intimní psychologické linii je dokonce dominantní. Rodina se třemi syny (jimž je ostatně kniha dedikována) přináší okamžiky štěstí i starostí, ale matka - intelektuálka potřebuje klid k soustředění stejně naléhavě jako podněty kulturní, jako kontakty se světem soudobého umění.

Do její poustevny se sice prodírá čas plný paradoxů, dokonce je jimi stále přeplněnější, vnější svět se jí jeví jako labyrint chodeb, z nichž některé jsou slepé, a s ním existuje malý svět vsi a školních dětských trampot, každodenního pracovního rytmu, poněkud monotónního.

„Politické strany se slučovaly, rozdělovaly, pravé se stávaly levými, levé pravými, vznikaly strany pravého středu, prostředního středu a naopak, poslanci pravicových stran přecházeli do levicových, levicových do pravicových, výsledky několikátých svobodných voleb už vůbec nebyly důležité, měnili se vládní představitelé, padni komu padni, všechno bylo v pohybu, hory se zmenšovaly a doly zvětšovaly, vody hučely po skalinách, bory šuměly po lučinách, anebo naopak...“ - (str. 75) - to je jen malá ukázka autorčiny ironie, předvídavé a až neuvěřitelně nadčasové ve chvíli, kdy ji formulovala, a také kontrast s tišinou vsi položené západně od Prahy. Zobecněním autorčiných postřehů a prožitku poměrů, způsobem, jakým se s nečekanými, ať soukromými, tak politickými událostmi vyrovnávat, zvlášť, opakuji znovu, není-li s kým o problémech diskutovat: je *sarkasmus.* (Břitká epizoda ustavujícího zasedání Obce skladatelů dokazuje, že by však partnera k rozhovorům stěží našla i mezi svými kolegy - zdá se, že právě mezi nimi nikoliv!)

Sarkasmus se ostatně objevil také v jejích předchozích pracích (Indiánský běh, Křepelice, Když milujete muže), ale zde - přinejmenším ve dvou třetinách textu - převládá. Jako by ji při psaní vedl, zčásti vztek a trochu lítost, roztrpčenost a přitom v souhrnném, konečném hodnocení a vyznění uplynulého téměř desetiletí - úleva. Nad náladami některých spoluobčanů ucedí ironický úsměšek vížící se k titulu: naříkavé krákorání je přece naše národní vlastnost!

IRENA ZÍTKOVÁ

Dva zázraky a ještě tři čtvrtě

V lecjakých pohádkách se vypráví o zámcích, jež propadly se do země. Zní to tajemně a chmurně. Jsou bohužel u nás místa, kde zámky (a nejen ony) zcela nepohádkově pohltila černouhelná nenasytnost. Například na území dnešní Karviné byla tato šlechtická sídla hned tři. A ne ledajaká. Novorenesanční Solca, malebný barokní zámek Ráj a konečně starobylý Fryštát. První dva škrtněte a zapomeňte. Nebude jich více. Třetí unikl zkáze jen o vlásek polistopadového útlumu těžby. Ovšem nejen že unikl, ale byl v letech 1994 - 1997 velkoryse opraven a vzkříšen. Zázrak první.

V Šenově u Ostravy, tak trochu stranou industriálního ruchu a rychlých peněz, funguje již několik let nenápadné, ale výkonné nakladatelství s vlastenecko-botanickým názvem TILIA. Za dobu své existence má již za sebou obdiv budící řadu krásně vypravených knih širokého záběru. Od poezie k obrazovým publikacím. Od textů Jindřicha Zogaty k ojedinělému etnograficko-historicko-přírodovědnému projektu Těšínsko. Knihy, za něž netřeba se rdít. Knihy, které zůstanou. Zázrak druhý.

V zázraku třetím, lehce tříčtvrtečním, oba předchozí se stýkají. V roce 1998 totiž vydává nakladatelství TILIA reprezentativní obrazovou publikaci fotografa **Edmunda Kijonky** a historičky **Alexandry Rebrové** s názvem **Zámek Fryštát**.

Solidní pevná vazba. Více než sto barevných fotografií a reprodukcí. Netypické, leč velmi praktické a přehledné uspořádání české, anglické a německé textové části na jedné stránce, které umožňuje plynulou četbu i případným zahraničním návštěvníkům zachráněné památky. Textová část obsahuje, kromě úvodní stati o pohnuté historii a dramatických osudech stavby, také velmi zajímavé informace o nejvýznamnějším vlastnickém rodu Larisch-Mönichů, který všechny tři výše zmíněné zámky spolu s řadou dalších vlastnil až do roku 1945. Dozvíme se například, že tento šlechtický rod spojovaný především s představami uhlobaronů a průmyslníků byl také významným producentem zemědělským (8 tisíc ha zemědělské půdy, 40 tisíc šlechtěných ovcí). Řada jeho příslušníků působila v nejvyšších dvorských funkcích. Není proto divu, že Karvinou navštívil například arcivévoda Ferdinand d'Este, německý císař Vilém II. či bulharský car Ferdinand. Dále se v úvodní části dočteme o takřka detektivním pátrání po stopách původního mobiliáře a zámecké knihovny, které vedly například až do zámků Jaroměřice nad Rokytnou, Březnice nebo Vranov nad Dyjí, ale také do našich i zahraničních muzeí a archivů.

Druhá, obsáhlejší část pak slouží jako průvodce současnou zámeckou expozicí od vstupního vestibulu až po Modrý salonek. Fotografická dokumentace si všímá nejen celkových záběrů zámku (včetně leteckých), ale také vzájemných vazeb šlechtické rezidence a krajinářského parku. Kromě fotografií jednotlivých místností si zvláštní pozornost zaslouží detaily vybraných exponátů (obrazy, porcelán, zbraně) a především snímky uměleckořemeslných prací, z nichž vyniká zejména klasicistní iluzivní výmalba vstupního vestibulu a hlavního schodiště. Jedná se o přesvědčivý doklad citlivé restaurátorské práce.

Co přes jednoznačně převažující pozitivní dojmy z knihy způsobuje, že se jedná o zázrak pouze tříčtvrteční? Domnívám se, že například titulní straně by slušela místo montáže tří fotografií a dvou barev písma střídmější grafická úprava. Je rovněž škoda, že kniha, která záslužně uvádí jména restaurátorských prací, zcela opomněla sochaře Michala Mikulu, autora kamenného reliéfu erbu Larisch - Mönichů nad hlavním vchodem. Také výsledná barevnost některých fotografií, zejména partií ze zámeckého parku, není zcela ideální. Tiskových chyb je v textu na současné poměry nicotné množství.

Závěrem tedy nezbývá než popřát fryštátskému panskému sídlu spoustu příjemně překvapených návštěvníků. Šenovské TILII řadu dalších krásných knih. Publikaci Alexandry Rebrové a Edmunda Kijonky hodně čtenářů. A nám všem snad už jen, aby zámky mizely pod zemí už jen v pohádkách.

RADOVAN LIPUS

Célinovský genius nocí

Před pár týdny vydalo nakladatelství Atlantis čtvrtý svazek řady věnované jednomu z nejvýznamnějších spisovatelů tohoto století - francouzskému „prokletému“ prozaikovi známému pod pseudonymem **Louis Ferdinand Céline** (vl. jménem Louis Ferdinand Destouches, 1894-1961). Jako první v Brně vyšlo nejznámější autorovo dílo *Cesta do hlubin noci*, následovaly dva díly tzv. německé trilogie: *Od zámku k zámku* a *Sever*. Nejnovějším přírůstkem je závěrečná část trilogie, **Skočná**, kterou z francouzského originálu přeložila a rozsáhlými poznámkami opatřila Anna Kareninová. Zevnějškem kniha navazuje na předchozí célinovské svazky a rozrůstající se počet černých obálek s rozličnou strohou perforací a barevnou podmalbou pomalu utváří jednu z nejpůsobivějších tematických knižních linií u nás. Temný vzhled navíc v tomto případě plně koresponduje s obsahem.

Céline svou knihu věnoval *„Zvířatům“*. Podtextových variant důvodů této dedikace je jistě více, kamsi na povrch ale možná autor vložil interpretaci zcela prozaickou. Mezi hlavními postavami „německé trilogie“ hraje důležitou roli kocour Bébert, *„nejslavnější a možná i nejstatečnější ze Célinových zvířat“,* píše se o něm v poznámkách. Prožil s autorem a jeho ženou útěk z Francie a cestu skrze dodělávající nacistické Německo, hned namačkaný v batohu, hned pobíhající mezi vyděšenými lidmi při náletu. Bébert přetrpěl válečné strádání a je pohřben na zahradě někdejšího Célinova domu v Meudonu.

Skočná vyšla v rámci programu F. X. Šalda a kromě ministerstva zahraničí Francouzské republiky a jejího velvyslanectví v Praze na české vydání přispěl také Milan Kundera. V této souvislosti stojí za zvláštní zmínku část jedné ze Célinových úvah o světě tzv. moderního člověka, kterými autor prokládá v časově aktualizačních vsuvkách samotné líčení válečných běsů. V chumlu litanického spílání současníkům se objevuje i větný fragment (forma pro Célinův projev v trilogii charakteristická), jenž by mohl sloužit jako myšlenková anticipace předposledního Kunderova románu *La Lenteur* (Pomalost): *„...koukněte se lidi s autama, vrcholně bohatý, samý vybraný způsoby, a nedaj si říct, musej to vzít o patník, vyrvat z kořenů ten nejsilnější platan... všechny střeva v příkopu!... rychlost! ta rychlost!“*

Jako třetí díl rozsáhlé Célinovy (nejen) vzpomínkové kompozice funguje kniha v trochu jiném smyslu, než to u vícedílných skladeb obyčejně bývá. Součástí poměrně složitého autorova přístupu k tématu, a to především ve vztahu k myšlenkovému podtextu (úzce souvisejícímu s plánem estetisko-dramatickým), je totiž v rámci celé trilogie také nechronologický způsob podání. Jednotlivé díly navazují zejména vnitřně skrze autorský ideový záměr (podrobněji viz *Skočná*, pozn. na str. 231-2). Céline se spíše než do reálného toku času ve své skladbě noří do děsivosti války, v případě *Skočné* pak do zřejmě nejhlubší existenciální nejistoty - prostorově statičtější a uzavřenější předchozí díly přesahuje třetí část trvalou neukončeností pohybu na cestě z beznaděje do neznáma kombinovanou navíc s tryznivou realitou stísněnosti donekonečna se měnících momentálních stavů. Čas jako by se však navzdory stálému vnějšímu pohybu zastavil - neměnnost přítomné hrůzy činí tento kontrast ještě strašidelnějším.

Anna Kareninová v jednom z komentářů v knize píše, že jestliže v předchozích svých románových dílech Céline ještě alespoň občas doufal v možnost lidské solidarity a slušnosti, ve *Skočné* se uzavírá nejen jeho pouť Německem, ale i cesta k hrůze člověčenství. Nemohu než souhlasit. Některé pasáže této knihy vzbuzují skutečnou hrůzu z toho, čeho je člověk schopen. Děsivé jsou však nejen svým obsahem, ale hlavně obrazností, s kterou je spisovatel dokázal podat - sugestivitou, jež musí mít své kořeny v nepředstíraném niterném odporu ze zhnusení (první francouzské vydání *Skočné* zhruba osm let po autorově smrti doprovázela slova André Gida: *„Céline nezobrazuje skutečnost, ale halucinaci, kterou tato skutečnost vyvolává.“*). Symbolické je, že na úplném závěru putování k nejtemnějšímu dnu lidskosti, když se autor na cestě třemi díly své lidské i ďábelské komedie dostal až do pekla, už z něj živý neunikl. Den po dokončení rukopisu zemřel.

Bylo by možno se zabývat otázkami viny a trestu, otázkou Célinova antisemitismu, jeho údajné kolaborace nebo naopak roky represí a především dvěma lety vězení s hrozbou trestu smrti. Zde na to ale není místo a já si ani hodnotit netroufám. Célinovi a mnoha jiným odbily během světové nacistické epochy dvě *„hodiny vlků“*, po kterých dokázali přičinliví měnit rouno za srst a naopak tak rychle, že si toho jistě leckdy (raději) nikdo nevšiml. Jak to doopravdy a nejniterněji bylo se Célinem, věděl pravděpodobně jen on sám. K tomu jen na okraj: ve *Skočné* jsou jako dokumentační pendant zařazeny přepisy dvou nahrávek autorových slov z doby vzniku trilogie - v rozhovoru pro Radio Lausanne z roku 1957 Céline ke svým protižidovským pamfletům z konce 30. let mj. říká: *„Uznávám, že jsem se prohřešil pýchou, byl jsem ješitný a hloupý. Měl jsem udělat jediné: být zticha...* [...] *To všechno byla skutečně hloupost, za kterou dodnes platím.“*

Možná souvislost pamfletů s německou rasovou politikou znamenala nicméně pro Célina jako „kolaboranta“ doživotní prokletí. V interview tvrdí, že tehdy nezávisle na situaci považoval světové židovstvo za pravého strůjce hrozící války. Věřit? Nevěřit? Céline byl zřejmě až do své smrti přesvědčen, že bílá rasa brzy zanikne v přesile „barevné“ krve. Koneckonců hádkou na toto téma *Skočná* vůbec začíná. Bylo to Célinovo přesvědčení? Nebo provokativní póza pro dotěrná média? *„...pořád v tom nemáme jasno, my a naši přátelé, jestli jste opravdu tak odporný, jak se všude tvrdí... přišli jsme se vás přeptat.“*

Ve *Skočné* se ocitáme ve vlaku uvízlém v bombardovaném tunelu nebo třeba v naprosto zničeném a v podstatě anonymním (obecném) městě, kde znovu a znovu vyšlehávají další plameny, ruiny domů se trvale nebezpečně rozpadají a vše okolo stále zahaluje hustý, dusivý kouř (ten jediný je však schopen alespoň občas zastřít pach hnijících těl, nemocí...). Cynismus a odosobněnost dosahují obrovských rozměrů. V rozbouřeném toku zběsilosti a smrtelné únavy se měřítka rozmazávají a dostát tomu zásadnímu lidskému stojí v nelidské době stále více sil. A zase strach, ukrutnost, beznaděj. *Cesta do hlubin noci* jen jako prolog pro cestu daleko hlouběji, kde člověk šílí z pachu červy prolezlé a mokvající válečné mršiny.

Obkroužen těžko proniknutelnou hradbou vytvořenou kolem něj jako živoucí kontroverzní legendy trávil Céline dlouhá léta ponořen ve vlastní i okolní nenávisti. Živořil na pomezí těchto dvou pološílenství, která v centru, v němž se on sám pohyboval, vyvolávala ve své schizofrenii šílenství úplné. Vysmíván i ctěn, odsuzován i veleben. V této pevnosti trávil nekonečné hodiny prací na textech, do nichž vepisoval svou citlivost k hrůze okolního světa. Na textech, které přes svůj těžký vznik působí, jako by byly psány bleskově, v afektu, během neopakovatelných hodin nejvyšší excitace mysli. Ano, asi tak opravdu vznikaly, pro Célina bylo ale toto vypjaté rozpoložení trvalé a výslednou podobu prací tvoří snad jen pouhé setiny původního rozsahu.

Atmosféru *Skočné* a „německé trilogie“ vůbec je těžké přiblížit jinak než parafrází nebo vcelku nejapným napodobením autorovy drsné obraznosti. Céline se nedá zjednodušit, připravil se na takové pokusy a pečlivě svá díla stále propracovaněji přesycoval vizemi a myšlenkami až za hranici lidské schopnosti vnímání textu. Díky této intenzitě proniká až tam, kde už se ve čtenářově mysli neodrážejí čtené obsahy, ale kde dochází jen k nejasnému uvědomování si čehosi za větami, čehosi, co v nich neoddělitelně vězí, ale do vědomí vniká mimo slova samotná. Soužitím se svou vlastní myslí jistě Céline vytrpěl mnohé. Hořlavina jeho vnímavosti při sestoupení na pekelné dno noci člověka vzplála nakonec možná právě v okamžiku, kdy překročil hranici možného návratu do tohoto světa.

MICHAL SCHINDLER

Markova Česká moderní kultura

Čeští historici se dříve zaměřovali spíše na výzkum politických a hospodářských dějin, kulturní vývoj zůstával dost stranou. To přirozeně neznamená, že by u nás nevznikaly kvalitní práce z této oblasti. Takové dějiny Univerzity Karlovy nebo českého divadla mohou nepochybně sloužit jako vzor všech podobných děl, stejně příkladné jsou některé práce literárněvědné, analyzující významné postavy českého písemnictví, nebo monografie o výtvarných umělcích, secesi či pražské architektonické moderně. V každém případě však scházela syntéza celého moderního kulturního vývoje. Obtížného úkolu se ujal historik **Jaroslav Marek**, známý především svými studiemi z oblasti dějin dějepisectví - spolupracoval např. na Kutnarových Přehledných dějinách čs. dějepisectví, sám vydal mj. monografii o historikovi Jaroslavu Gollovi. Jeho knihu **Česká moderní kultura** vydalo v minulém roce nakladatelství Mladá fronta.

Jaká byla česká moderní kultura, objasňuje autor v devíti základních kapitolách, rozdělených na další podkapitoly, a v krátkém, ale důležitém úvodu, v němž vysvětluje své chápání modernosti. Podle Marka je moderní to, co se dá považovat za neoddělitelnou složku přítomnosti. Uvědomuje si přitom velmi dobře, jak je i takové stanovení hranic tohoto pojmu neurčité, diskutabilní a individuální. Někdo datuje moderní kulturu od 90. let minulého století, jiný by její počátky hledal už v barokním umění... Ve shodě s většinovým míněním považuje Marek za počátek moderní kultury konec 18. století, dobu osvícenství a počátků národního obrození, dobu, kdy se umění přestalo podřizovat náboženské ideologii a začalo nabývat národně uvědomovacího poslání. Svou práci Marek zakončuje evidentním vyvrcholením české kultury v době I. republiky. Předmět zkoumání musel vymezit nejen chronologicky, ale i věcně. Rozhodl se, že se nebude zabývat ani hmotnou kulturou, ani kulturou všedního dne, konečně ani celou oblastí kultury, která by potom musela zahrnovat i díla, určená k masové spotřebě. Jde mu především o projevy vyšší kultury a o ty obory, které přispívaly k formování národa.

Své dílo Marek koncipoval jako „přehled“, „nástin“, zvýrazňující nejdůležitější procesy, přičemž, jak uvádí, rezignoval na zachycení co největšího počtu známých skutečností. Marek seznamuje své čtenáře s minulostí české kultury v skutečně imponujícím rozsahu. Nezaměřil se jen na umění a vědu, jak by se dalo předpokládat, nýbrž se zabývá poměrně podrobně i institucionálním vývojem školství nebo politickými souvislostmi. První podkapitolu věnoval dokonce rámci, v němž se veškeré dění odehrávalo - české krajině, v jiné podkapitole líčil populační vývoj.

Asi nejcharakterističtějším rysem české moderní kultury bylo - s výjimkou české hudby, která nikdy neztratila živý kontakt s tím, co se dělo za hranicemi země - celkové zpoždění a následné dohánění evropského vývoje. Z toho přirozeně vyplývalo, že vedle sebe existovalo několik kulturních typů, uměleckých směrů, že výměna vedoucích uměleckých generací měla někdy mimořádně rychlý a překvapivý průběh. Jako další významný rys se ukazuje mimořádná role Prahy. U českých, resp. pražských historiků je koncentrovanost na naše největší město dána možná pragocentrismem, možná objektivní nemožností seznámit se s příslušnými prameny, uloženými mimo ně. Něco takového u Marka, spojeného po celý život s Brnem, nepřichází v úvahu, jestliže se tedy o kultuře na Moravě zmiňuje relativně tak málo, pak to lze považovat za potvrzení faktu, že Praha byla nejen nejvýznamnějším kulturním ohniskem regionu, nýbrž že si od ostatních udržovala skutečně velký odstup. To ovšem neznamená, že by na Moravě se dařilo kultuře méně, moravská kultura však zřejmě neměla tak jednoznačnou jazykově českou podobu. O těchto věcech by se ale stejně dalo zodpovědně mluvit až po důkladné komparaci. Bylo by ostatně nesmírně zajímavé provést takové srovnání i s kulturou českých Němců, pokusit se - alespoň přibližně - stanovit, jaký vliv měli čeští Němci (nikoli Goethe, Herder, Heine, Freud atd., ale místní Němci - z Liberce, Znojma, Chebu) na naši kulturu. A naopak. Uvědomuji si ovšem, že by to zcela jistě překročilo rámec této publikace.

Snaha o maximální zhuštění informací vedla k některým přehlédnutím: např. list Národ, založený 1863, zanikl již 1866. Později vycházely noviny, pojmenované Národní pokrok a Pokrok a právě až tento Pokrok byl 1886 přejmenován na Hlas národa. Stále to byly noviny, vyjadřující názory F. L. Riegra a jeho druhů, ale nelze napsat, že se Národ přejmenoval na Hlas národa (s. 131). Počátky Krameriovy novinářské dráhy jsou spojeny s Schönfeldskými novinami, teprve později si založil vlastní Krameriusovy (s. 70), těžko lze mluvit o reakci 60. let - správně má být 50. let (s. 113).

V úmyslu zachytit a adekvátně vysvětlit přínos každé osobnosti zaplnil Marek (zřejmě proti původnímu záměru) svou knihu až po okraj miniaturními portréty téměř každého významného tvůrce. (Naprosto to chápu: historie bez jmen působí skutečně „nelidsky“ - jakmile však uvedeme první jméno, nutí nás smysl pro spravedlnost uvádět další a další - kdo řekne „a“, řekne i „b“ a nakonec přeříká celou abecedu.) S ohledem na to, kolik místa mohl každé postavě věnovat, jde často o charakteristiky dost obecné. Další informace, např. líčení základních trendů rozvoje, se naopak dost ztrácejí. To jsou výhrady, které se týkají koncepce knihy a vedou nakonec k úvaze, do jaké míry je Markův úkol vůbec splnitelný. V každém případě to je první práce tohoto druhu, po níž jistě sáhnou ti, kteří potřebují základní informace.

JIŘÍ POKORNÝ

Hřbitove, hřbitove, zahrado zelená...

Pražské hřbitovy Olšany existují už víc než tři sta let (přesně od morové epidemie v roce 1680), mají dnes rozlohu více než 50 hektarů a jsou v několika ohledech neodmyslitelnou součástí hlavního města. Například takřka všichni víme, že jsou zde pochováni významní umělci, politici, vědci, národohospodáři, vojáci a sportovci. Většina z nás to ovšem opravdu ví jen tak nějak.

Olšany pozapomenuté i současné (120 str., více než 200 fotografií a kreseb, plánek hřbitovů, jmenný rejstřík), knížka **L. Neckářové** a **A. Vanouška**, má nejméně dvojí význam a smysl: dokumentuje úctyhodnou práci členů spolku Svatobor a Klubu Za starou Prahu, kterou zde od roku 1974 vykonali pro záchranu a identifikaci hrobů, náhrobků a křížů (a to zejména na tzv. Starých Olšanech, kde se přestalo pohřbívat v roce 1866); jistě neméně cenný - a pro širší veřejnost pravděpodobně atraktivnější - je fakt, že jde o průvodce, v němž je na 350 drobných i rozsáhlejších medailonů významných osobností, jež zde odpočívají, pochopitelně s určením místa jejich hrobu či hrobky. Většina fotografií v knize navíc zobrazuje historicky a umělecky významné funebrální plastiky, jichž jsou Olšany galerií svého druhu, galerií, zahrnující díla od dob pozdního baroka po současnost, plastiky, jimž je také věnována možná až příliš stručná stať A. Vanouška.

Pragensie sui generis má kromě odpustitelných drobných vad ovšem jednu vadu podstatnou: na rubu titulního listu je totiž uvedeno, že byla vydána pro vnitřní potřebu už zmíněných spolků. A to z ní - zatím - dělá trochu zbytečnou vzácnost.

bh

Dvakrát Vít Slíva

„Tvůj hrob teď přede mnou leží“

Pátá básnická sbírka **Víta Slívy Tanec v pochované base** (Host 1998) před nás staví především velké životní téma-trauma (smrt otce), které však knihou prochází v několika podobách. Jako účet jednoho života, extatické vzepětí „smrti tance“, vzepětí, za nímž následuje očistné uvolnění, též jako pokus o smíření, jako hold tomu, vůči němuž se básník, v této chvíli více než v kterékoli jiné, musí vymezit. - Slívova sbírka zároveň klade před čtenáře otázku, zda s ní lze nakládat jako s pouhou sbírkou. Její autor do prvního oddílu dává záznamy svého otce Miroslava Slívy (1922 - 1996) včetně fotky i přetisku parte, které si dal básníkův otec zhotovit již pět let před smrtí. Následuje oddíl básní-vzpomínek, po něm oddíl krátkých, svědeckých záznamů otcova umírání, přičemž okamžikem smrti se sbírka láme v elegické rozmlouvání s již nepřítomným. Zcela na závěr je přidán stručný životopis toho, o kom sbírka je a komu je věnována. Spíš než o tradiční sbírce jako sebrání textů z určitého období zde musíme mluvit o knižní kompozici, tj. o celku, u něhož fakt, že je vydán v podobě knihy, jako by byl jen souhrou náhod. A přitom je to právě tento knižní celek, na němž je, aby Slívově poezii dával smysl. Jen těžko bychom hledali podobný příklad (snad s výjimkou experimentální poezie), v němž je svár poezie a sbírky tak vyostřen a přitom současně tak osudově na sebe - oběma protikladnými póly - vázán. Jedno jde proti druhému, ale zároveň jedno bez druhého nemůže existovat. Je tohle ještě dialektika?

Slívova sbírka je budována po principu hudebním. Jako čtyři věty symfonie začínající vzpomínkovým „Allegretto“, uvedením do tématu, v němž zaznívají návraty do dětství, osnované na stálém napětí tehdy - dnes: všechno je pro tento případ jakoby v pořádku, snad až trochu starosvětsky idylické, a přece... už to není. Následuje „Scherzo“, přímé, jasné, úderné; poezie se tu mění v dokumentární záznamy posledních dnů otcova života (s daty i hodinami). Obraz je pohlcován faktem, nic než věcné „zpravodajství“, někde i s přímou řečí (*„Na pokoji číslo 8 řekla sestřička: / ‚Z piva se tlóstne.‘ / A ty jsi řekl, bez zubů a bez úsměvu: / ‚Ja si myslim, / že se tloustne z něčeho jineho.‘“*; Všechno ostatní by byl klam a únik; jazyka budiž jen tolik, kolik je ho nezbytně potřeba. Hudba se tak v nejdramatičtějších momentech omezuje na suché údery na tympány. Ve třetí větě („Adagio assai“) napětí povoluje. Slívův jazyk se uvolňuje z krunýřového sevření; výraz jednak doznává zklasičtění, jednak se rozlévá do šíře. Verši ze všeho nejvíc vládne intonace litanie a modlitby: *„Tati tam v nebi! / Odpusť mi moje viny, / ty čerty vyvřelé z čertova střeva!“* Jazyk tu dostává příležitost komponovat. Autor ho nechává přelévat přes hranice tématu a zhoupávat v kantilénách smyčců, případně mu dává prostřednictvím zvukosledných figur vystoupit do popředí (v klarinetových tirádách): *„zvolna ale vyvaluje vulvu [...]“*. Poslední věta („Lente“) je už zcela krátká: pouhý jeden akord na dva řádky, zahraný ve třech variacích (řecké, latinské a české) a v pianissimu. Úvodní zápisky z otcova deníku, jakož i závěrečný životopis jako by tak tvořily jakási pásma v recitativu, předznamenání a doznění autorovy „symfonie“, heroické i osudové současně. Osudovým laděním i číslem pět Slívova sbírka souzní se stejným číslem Beethovenovy symfonie, tématem zase s Beethovenovou *Třetí*. Ale onen „symfonický“ základ je tu hlubší a budovaný na vnitřní gradaci, vzájemném sváru jednotlivých částí a též na hledání jakési vyšší, více niterné jednotě, než je ta daná tématem a stylem. Jinými slovy: básnická symfonie představuje Slívovi zápasiště i smířiště.

Slívova knižní kompozice v podobě básnické sbírky tak nutí svého čtenáře měnit několikrát směr čtení (např. Kamil Bednář ve svém *Velikém mrtvém*, 1940, skladbě rovněž inspirované smrtí otce, zvolil zcela jednolitý, hrdinně patetický a do široka otevřený hymnus), prověřuje se tu nosnost básnické sbírky a ze všeho nejvíc nás básník připravuje o klid rozostřením hranice mezi *Wahrheit* a *Dichtung*. V jeho knížce se pracuje s fakty. Dělal to Blatný ve sbírce *Tento večer*, Kolář ve *Vršovickém Ezopovi*, Jan Zábrana ve *Stránkách z deníku* či Miroslav Holub v *Betonu*, jenže ve všech případech šlo o materii, jíž měla být poezie přinucena mluvit obyčejnou řečí o těch nejbanálnějších situacích. Každý z těchto básníků nechával faktičnost působit jako faktičnost sice určitou, dobově ukotvenou, ale ne již „mou“, nedvojznačně vlastní, adresnou, zdokumentovanou, podepsanou jménem a stvrzenou právě zakončeným životem. Především právě díky této až brutální jednoznačnosti trochu upadáme do podezření, jestli nás autor nevydírá. Tedy zda se na nás přece jenom neútočí příliš přímo. Jsme zahnáni do kouta, v tomhle je Slíva jako básník nesmlouvavý a tvrdý. Současně však vidíme, že ten, kdo nás tam zahnal, tak nečiní za cenu žádné vlastní úlevy: nečekej operetku, čtenáři, ani apartní muzikálek, ve kterém se sice bude chvíli strašit, ale nakonec vše dobře dopadne. Dává se nelítostný kus, až běda nepostmoderní. Čili též zkouška pro kritika. Jan Suk (*Nové knihy* č. 34/1998) v ní obstál možná jen svými narcisistními očekáváními, která do sbírky promítnul, nikoli však jako ten, od koho se - dříve než začne nálepkovat *pouťovým sentimentem*, *nezvládnutou pravdivostí a syrovostí*, *bariérou jakési vážnosti* atd. - čeká alespoň ochota být chvíli otevřený jinému světu a pokusit se přijmout záměr textu. Zákonitě ho potkává úděl všech vševědoucích mudrlantů a radičů, a sice že si je nakonec nucen vystačit sám se sebou: *„Má-li být Slívova kniha dokumentem (alespoň tak ji přijímám), pak bych čekal větší průnik nechtěné, nebásnické insitnosti.“* Jistě, insitnost, útěšlivá naivitka, aby se to dalo pěkně zařadit... a aby s tím bylo milo, miloučce. Kritik žádá šunčičku, dobře proleženou a vyuzenou tak akorát, a zatím mu na stole přistál krvavý kusanec syrového masa.

JIŘÍ TRÁVNÍČEK

Smrt nezaplašíš

Poezie velkého dramatického gesta - i tak bývá charakterizována tvorba **Víta Slívy** (ročník 1951), autora pozoruhodných sbírek, jako byla prvotina Nepokoj hodin (1984) či před rokem vydané Volské oko a mezi nimi se nacházející Černé písmo. V brněnském Hostu nyní vyšel v pěkné grafické úpravě **Tanec v pochované base** - sbírka svým způsobem jedinečná, neopakovatelná, taková, kterou možná bytostně touží napsat většina básníků, ale opravdu přenést slova a syrovou skutečnost na papír se odváží jen málokdo. Touto sbírkou chce totiž Slíva uctít památku svého otce Miloslava Slívy (1922 - 1996), učitele, laického teologa a z donucení také řadu let dělníka, jistě pozoruhodného člověka, jak nakonec vyplývá i ze stručného životopisu v závěru knihy. Knihu otevírá oddíl „Z otcových pamětí“, zřejmě jen menší část z nikoli klasického vzpomínkového vyprávění, ale z přerývaných a útržkovitých zápisků se spoustou pomlk a naznačených souvislostí. Inu jablko nepadá daleko od stromu a synova poezie vykazuje určité shodné znaky s těmito krátkými „písmáckými“ ukázkami.

Píše-li Vít Slíva výslovně, že chce „uctít otcovu památku“, a soustřeďuje-li sbírku na dny otcova umírání a pohřbu, přičemž jádro sbírky tvoří cyklus Advent noci napsaný zřejmě bezprostředně v nejbolestnějších dnech či spíše nocích, zříká se tím do jisté míry možná filozoficky i psychologicky lákavějšího motivu freudovského „vyrovnání se“ se silnou otcovou osobností, motivu vzpoury a smíření, jaký si prožije v mnoha variacích prakticky každý dospělý muž a jaký plně pochopíme zpravidla s pocitem pozdní lítosti až skutečně po otcově odchodu. Více se ve sbírce objevují verše jemných vzpomínek na „těšivé dětství“ , na „Oktanové neděle“ s motoristickými či spíše motocyklovými bohy, na zmatení jazyků při bohoslužbách i otcových pololaických studiích teologie. Do této linie v podstatě oslovující i oslavující fyzickou a duševní vitalitu nejprve „vtrhne“ temná až surová a syrová báseň Basso continuo, sugestivní svou „slastnou touhou z tělatřesení“ a „masitou, zvukohmatnou“ tmou, stále však ještě rezonující s autorovým dětstvím. Tma a noc mění podobu v „nebásnickou“ nespavost a nekonečnost, pak však přicházejí noci, kdy smrt je již skutečně na dosah. Nedoprovází ji jen hrůza a strach, spíše údiv, překvapení, jak rychle se tělo stává bezmocným, jak málo můžeme a umíme člověku v těchto chvílích pomoci, jak málo rozumíme smrti. Otec umírá v nemocnici, a i když to v autentických básníkových záznamech není přímo řečeno, jde tu skutečně o obecnější otázky - moderní člověk je smrtí svých blízkých zaskočen, není na ni připraven, nebere ji jako přirozenou věc, nesnaží se ji pochopit, ale spíše zaplašit...

A co básník? Může zvolit téměř „wolkrovský“ přístup ve smyslu smrt není těžká, je jen kus života těžkého - ale ona těžká je. Může se pokusit těžké okamžiky přehlušit, zaplašit, probdít se k ránu, ale místo toho se vkrádají silné dojmy z návštěv, básník je pohlcen detaily, vjemy, obrazy - teprve později, snad až po pohřbu, se znovu vrací komunikace a čas. Tím vším si tedy Vít Slíva nedávno prošel a je to silný zážitek jak z lidského, tak básnického hlediska. Otcova postava se objevovala nápadně často už v dřívějších Slívových sbírkách, reflexe a vzpomínky místy vyvolávají dojem elegií, život a smrt patřily k jeho velkým tématům. Poslední báseň sbírky Černé písmo je také o smrti, pohřbu i znovuzrození, ale více než bolest a žal je přítomno furiantské gesto a výzva. Po několika letech tiše nastupuje pokora...

Tanec v pochované base je sbírka vskutku nezvyklá a odvážná - připomeňme znovu i její kompozici a vlastně jakousi dokumentárnost (otcův životopis, ale i fotografie, úmrtní list, pohled na hřbitov). Je odvážná i v tom, že by mohla být snadno napadnuta - nebylo by lepší věnovat otci rovnou rozsáhlejší pásmo, studii, životopis, otisknout jeho paměti? „Utáhne“ vůbec jeden silný prožitek a několik vzpomínek celou sbírku? Není to trochu svatokrádež a přál by si vlastně otec takovouto pietu? Stop - takové otázky už nepřísluší recenzentům a stránkám novin, takové kladou život a smrt přímo autorovi, takové si musel zodpovědět sám. Sbírka je tu a pokud možno, přečtěme si ji, už kvůli sobě - anebo, máme-li odvahu, něco takového napišme.

VLADIMÍR PÍŠA

Jediná dcera

Byla pokřtěna Theodora, mohlo se jí říkat Bohdanka, ale v rodině ji oslovovali Doro a ona se tak v dopisech blízkým osobám podepisovala. Narodila se jako předposlední ze čtyř dětí Josefa a Boženy Němcových roku 1841. Po Hynkově smrti dospívala vedle Karla a Jaroslava a oba tyto své bratry přežila. Zemřela až v roce 1920 v Jičíně, kde působila většinu svého života jako učitelka.

Když do domácnosti tehdy ještě oslňující Boženy Němcové chodil kolem roku 1855 spolu s Hanušem Jurenkou a dalšími mladíky z okruhu J. V. Friče Václav Čeněk Bendl, dobíral si dospívající Doru, že si ji vezme za kuchařku, až bude mít svou faru. Matka ovšem hleděla, stejně jako oběma synům, i své dceři zajistit nezávislou existenci. Dopřála jí učit se francouzsky a vyhlížela pro ni dráhu učitelky tohoto jazyka. K posledním šťastným představám Boženy Němcové z podzimu 1861 patřila ta, že za ní přijede Dora, podchytí četné zájemkyně o franštinu v Litomyšli a postaví se zcela na vlastní nohy. 2. října 1861 o tom synu Jaroslavovi napsala: *„U mě bude spát a vedle v pokojíčku bude učit, a když by měla mnoho žákyň, půjdu na tu hodinu já do malého pokoje. Byl tu jeden Francouz a dával hodiny - učilo se u něho 40 děvčat, také obě naše domácí slečinky. Platily mu jeden zlatý 30 krejcarů za měsíc a tři hodiny týdně, měl tedy měsíčně přes čtyřicet zlatých. Ale přišel zase do města jiný Francouz a ohlásil se, že by dával hodiny, a všude se vtíral do domů, takže několik děvčat tomu odloudil. I rozzlobil se ten Francouz a nechal všeho a ujel, a teprv viděli, že ten druhý je jen tlučhuba a že neumí učit. Tak nešla tam žádná a musel také odject. - Když jsem se tedy o Doře zmínila, a že dělala zkoušku z francouzské řeči, - ihned paní domácí navrhla, abych ji sem vzala a že může u mě spát a ve vedlejším pokoji učit, - ale nyní že jsou dlouhé večery a že je v každém domě mnoho práce při hospodářství. (Zde mimo ouředníků má každý měšťan hospodářství.) Tedy až budou trochu delší dni, že by potom mohla přijít, já ale myslím, že v ten čas po Novým roku největší zimy jsou a tady bývá mnoho sněhu - a bylo by nepříjemný děvčatům chodit sem do domu, poněvadž je to na konci náměstí, náš dům, a muselo by se celý den topit. Myslím tedy, tak že to bude nejlepší, když sem přijede na počátku března. To už budu mít mnoho svazků vydaných, nebude mně překážet a budou už delší dni. A potom i to - já nemohu jí nyní zaopatřit žádný šat, ani bych jí nemohla na cestu dát, a kdyby tu přes tu zimu byla, musela by být tuze teple ošacená. Kdo jí to dá - já ale budu tátovi psát - (beztoho mu musím psát na jeho hrubiánský psaní odpověď), tedy přitom budu mu psát, aby co mně chce dát, a co já od něho nepotřebuju, aby dal Doře, aby ji ošatil, aby ji netýral a aby jí nepřekážel, když bude chodit do konverzačních hodin, - potom mu tedy řeknu, že si ji vezmu k sobě a že mám pro ni velmi dobré místo.* **Kde***, to neřeknu, a Dora mu také nesmí říct.“*

Blažená vidina stran dcery se záhy rozplynula, když v listopadu toho roku 1861 musela Litomyšl opustit sama Božena Němcová, na smrt nemocná, aniž spisy pro Augustu stačila připravit. Ale před tím, na svém útěku ke svobodě, uznávaná již spisovatelka svou tehdy dvacetiletou dceru opakovaně potřebovala. V několika uchovaných dopisech Doře jsou celé seznamy věcí, které má z Prahy matce poslat, a úkolů, které má vyřídit doma (rodina se právě opět stěhovala do jiného bytu, navíc tonula v dluzích). Dopisy vesměs působí dojmem, že jsou psány v psychické tísni. Nejednou jsou to fragmenty, chybí oslovení i rozloučení a podpis. Takto atypicky začíná dopis Boženy Němcové dceři z 1. srpna 1861:

„**V Chlumci** - *v deset hodin ráno -! Právě jsem přišla z procházky - a na stole čeká mě kus chleba s čerstvým máslem. - Ráno snídala jsem mléko. - V předvečer měla jsem koroptvičku s dušenými višněmi. - Když jsem si večér hledala čistý podolek v žoku, nahmátla jsem mezi prádlem papír, a je to přiložený tuto křticí list Jaroslava. Dej mu ho hned, snad ho hledal - ale já jsem ho tam nedala, to vím. Ráno ale, když jsem otevírala tašku, - chtíc si přišíti přazku, co jsem si od Tebe koupila, ale nenašla jsem jí v žádném papírku, ani brazlety pro Karolinku, a nůžky jsi mně taky nedala, ani ten perořízek nový, který jsem, když jste to začali skládat, na stolek psací položila, a to potřebuju všecko nevyhnutelně, tedy mně, jak líst dostaneš, pošli. - Ztratit jsem to nemohla, poněvadž jsem měla tašku zamknutou a klíček v kapce jsem měla až do večera. - Také ta celá miliová svíčka není v tašce. - Přikládám Ti 30 krejcarů a kup mně ještě jedné punčochy a za dva krejcary nití na ten mólový pásek. Na druhý týden bude zde dívadlo, už se staví a malují dekorace, je hodně velké -; budou hrát okolní studenti. - Také v Jaroměři byla beseda, jejíž program mně dal Jaroslav Goll, který je na prázdniny zde u strýčka. Je velmi slušný hoch, a ne hloupý. - Merenda v Bydžově bude letos velkolepá; sejdou se před merendou studenti z celého okolí, z Chlumce, Smidar - z Jičína, z Hradce, Jičína i Jaroměře a daleko z okolí a ti společně budou si volit pantátu a panímámu merendy. - Do té doby dostanu peníze - psala jsem ráno panu Vojtěch Šafaříkovi - a to Ti pošlu na cestu - a Jarouš neomylným bude hostem. Co děláte? - Já se mám jako pánbůh v ráji. - Je už Jarouš* (doma)*? - Koukni se mi po těch - Sokolových. BN“*

Podivně zprostředka a jako napřeskáčku psaný dopis Boženy Němcové vyvolal v Doře kritickou reakci:

„Drahá mámo.

Přečtouc Tvůj list hledám třicet krejcarů, ale ani chýru po nich, nemohu Ti tedy nic odeslat, poněvadž jsi je bezpochyby zapomněla vložit a já nemám žádné peníze, bych mohla ty punčochy koupit. Za druhé nevím, jak to mám udělat, vyplatit to nemohu a Ty budeš muset od toho hezkých pár krejcarů dát, a nemáš-li peníze, přivede Tě to do bryndy, a kam, do Chlumce nebo do Mlíkosrp; tím jsi ale jen Ty vinna, psala jsi mimotní věci a to hlavní ne. Nevíme vlastně, u koho jsi a jak jsi přišla. Jaroslav myslel, že čte konec Tvého listu,“ pokračuje Dora ve vytýkání podivností v matčině dopise, a na své ospravedlnění prohlašuje: *„Musíš tedy uznat, že není má vina, když Ti ty věci nepošlu, až odpovíš na moje psaní, neb nemohu ty věci jen nazdařbůh odeslat.“* K jednotlivostem z matčina dopisu odpovídá Dora naprosto přesně a věcně: *„Tu přazku jsem Ti dala jistě do tašky, musíš jí tam mít, odpárala jsem ji a zabalila do papíru, byla nepatrná, možná že jsi ji s vypakováním vyhodila.“* Mnohé další požadované drobnůstky, ujišťuje dcera Boženu Němcovou, si matka doma opomněla, Dora je našla až na písemnou urgenci a ochotně prý je pošle, jen co bude mít zač a vědět kam. Zahrnutá nebývalou mírou starostí Dora matce připomíná, že ji zastupuje, ale nemá na placení starých dluhů. *„Já mám tolik práce teď, že nevím kudy kam, z toho bych si ani tolik nedělala, jako ty starosti, co jsi mně zde nechala, tu přijde H., tu z Malý Strany ten pán, tu mlíkařka, tak to lítá ke mně a já nevím, co počít. Ve čtvrtek se to na mně všechno shrne, a co se pak stane, nevím, táta nechce, by do druhého bytu chodili. Tu správku jsem nemohla nechat dělat, bylo by to hotové a já bych neměla čím platit, to víš, že chce každý mít hned peníze a Karel nemá ani co obléct, a stěhování na krku. Jaroslav je dosud doma, měl práci s těma fotografiema a neměl peníze na stěhování a na byt. Všechno by se to dalo spořádat, jen kdyby byly peníze! Já mám taky dluhy, u hokyně dělá to devadesát krejcarů, vzalo se, když nebyly peníze, všelicos a tak to přibývalo, tátovi to nesmím říct, byl by rámus, a tak bych se zrovna zbláznit mohla z toho ze všeho, a Ty jsi tomu všemu utekla, jen prosím Tě, mámo, se přičiň, abysi mně mohla poslat alespoň peníze pro ty dlužníky. Táta chce, abych jela do Bydžova na posvícení a já nevím, jak by to pak bylo, aby z toho nebyl skandál, to víš, na tátu nesměj chodit.“*

Když Dora ještě vypsala, že jí táta dá peníze, aby mohla na posvícení a obstarat si na tu návštěvu v jeho rodině oblečení, důrazně matku žádá: *„Prosím Tě, mámo, piš mně tedy hned, a né zas tak neurčitě, ty se máš teď dobře a zapomeneš na vše druhé; piš jen pilně též, sice nebude ze všech Tvých plánů nic a víš, že léto je hned pryč, bude zima a co si pak počneš; my na Tě často vzpomínáme a věříme, že si odlehčila, ale co my zde?“*

Z neradostného domova v Praze se Dora Němcová vypravila na sklonku léta 1861 do Nového Bydžova na posvícení. O to hůře se pak cítila po návratu. *„Mně se zde dost stýská,“* napsala v dopise matce, *„odvykla jsem trochu mít všechno na starosti, a jak zapomenu na něco říct, jsem hned hubovaná, teď se zase více utratí, to ale táta věděl, že mu nic nepřihospodaříme. - V Bydžově jsem byla bez starosti, nepotřebovala jsem mít strach promluvit, jít na procházku, když jsem chtěla, a se Stázou si proskočit, zde jsem tak sama, zeleného není nic vidět než na dvůr, nejhůř je, když mám být celý večer sama v takovém velkém pokoji, na nikoho promluvit, knihy nemám, a když je i táta doma, nevedeme též žádné řeči, to víš, že já s ním mnoho nemluvím.“*

Z rodiny

montáž korespondence Boženy Němcové s dětmi

JAROSLAVA JANÁČKOVÁ

Soukromí

Do této bezradnosti vtrhly starosti, co se děje s mámou. Božena Němcová, skleslá v Litomyšli z úbytku tvůrčích sil, ventilovala svou tíseň mimo jiné i naléháním na pražský domov, aby jí poslali pokud možno obratem i to, co k literární práci potřebovala nezbytně, i různé drobnosti. Zaujatá představou, že zásilka z Prahy vnese do jejího života zklidnění a možnost se soustředit, obrátila se dlouhým dopisem na Josefa Seidla, sluhu v administraci Národních listů (znala ho od svého muže, který tam pracoval). Psala tomuto sobě neblízkému člověku s otevřeností, jaké přivykla v dopisech přátelům a osobám nejbližším:

„Pane Seidel!

Když nikdo na mě nepamatuje a nedbá poslati, oč jsem už tolikráte psala, tedy jsem (nucena) *obrátiti se k Vám, abyste se o to postaral, abych to co nejdříve dostala. - 1. Předešlý měsíc poslední dni psala jsem pánovi, aby poslal Rézinku pro ty šaty, že jsou dávno už hotovy, a pro sametky, - poslala jsem mu v psaní plíšek na šaty a cedulíčku na známku těch sametek, až se od nich zaplatí, a Vy že mně je můžete poslat. Ale doposud je nemám, ačkoliv jsem Doře přikázala, aby mně je hnedle i dva páry punčoch poslala, - a poněvadž jsem jí dva zlatý půjčila, nechť tedy řekne tátovi o ně. - 2. Potom napsala jsem jí, aby mně koupila čtyry koverty, ty* **čtyrhranné**, jako je ten, **co Vám posílám v něm psaní**, *ale ovšem pěknější papír, - 3. -* **dvě násadky** *z toho rohu* **bílého a černého**, *co jsem vždycky měla, a potom k tomu* **šest plochých pér s pozlacenými špičkami,** *- zde nejsou k dostání a já s těmi dřevěnými násadkami těžko píšu. (...) Karla pozdravujte a řekněte mu, aby nezapomněl na ten jasan na Hynkův hrob, já mu ho zaplatím sama, kdyby mu ho nechtěl zaplatit táta - ale to on mu zaplatí. - Copak říkal pán té slávě, co mně ty študenti udělali? - a copak paní Šlenkertová říkala a paní Mužáková - vždyť ony vždycky pochybovaly, že budu ještě někdy co psát, ty husy - - Copak dělá pan Vojtěch* (Náprstek)*, já mu musím také ty dni psát, že jsem udělala s Augustou kontrakt a jak se tu mám a že jsem v tiskárně korektorem, to bude mít radost! - Je Baruška doma? Přiložený lístek dejte Doře, aby mně koupila šátek a síťku a aby nenatahovala hubu, že píšu Vám a ne jí. — Druhý lístek doneste paní Petrovičové do Široké ulice. (...) Potom se, prosím Vás, poptejte v Muzeum, kde je hrabě Hanuš Kolovrat. Já mu chci psát, aby mně přispěl něčím, že bych ráda jela do Slovenska, - ač to není pravda, já vyhlížím dobře, koupám se ve vlažné vodě každý večér - mám v pokojíčku tepličko, stravu dobrou, a krajina je tu krásná a Augusta mě odtud nepustí až někdy zjara, a potom teprv do Slovenska pojedu. Ale do té doby kdoví co se stane a tedy ať mně jen dají na živobytí přes tu zimu a vídeňští Slované ať mně dají, co slíbili, - a já si to uložím u pana Vojtěcha a bude mně to potom dobré. Ta cesta toho Jar*(ouše) *mě stála hodně peněz a Dora také pořád chodila pro šestáky...“*

Dopis Josefu Seidlovi dále obsahoval desítky instrukcí, co spisovatelce do Litomyšle poslat, seznam knih a časopisů potřebných pro přípravu spisů. *„...já to musím mít do pátku,“* píše Božena Němcová v Litomyšli v úterý odpoledne, *„...neboť se v sobotu bude tisknout* **program***, a to tedy musí být všecko pohromadě, aby se vědělo, jak to po sobě půjde, - a potřebuju to také ke korektuře, abych mu to připravila k tisku všecko do jara, aby mohl svazek za svazkem vydati bez průtahu v určitou* (dobu)*.“*

Slovo korektura neuměla napsat ani spisovatelčina dcera Dora, i když bezpochyby byla s touto operací obeznámená. Sluha z administrace Národních listů znal sotva zlomek pojmů, s nimiž spisovatelka v dopise operovala, a sotva část osob, s nimiž ho pověřila jednat. Dora Němcová byla zděšená, když za ní dotyčný Seidl s dopisem od Boženy Němcové bezradně přišel; dopis nechala u sebe, aby nenatropil v pražské veřejnosti medvědí službu matce. Chránila ho s četnými dalšími matčinými rukopisy a dopisy. Teprve když nazrál čas k vydání korespondence Boženy Němcové, odevzdala ho editorům.

Matku do Litomyšle však spěchala varovat. *„Myslela jsem přece,“* čteme v dopise Dory Němcové matce, *„že máš více rozumu a citu. Zcela cizímu muži, sluhovi, který je tu zde, tu jinde, takové věci psát. Nemužu ani pochopit, jak jsi mohla tak jednat, a chtěla bych ráda vidět, jak by on mohl vše zařídit, co Ty na něm žádáš. Za jedno nemá ani čas (Ty myslíš, že je to maličkost hned všechno sehnat a vyzvědět) (...) né, mámo, kdyby to svět věděl, koho si zvolila paní B. N. za korespondenta, špatně bysi pochodila u vídeňských Slovanů i u pana hraběte, neb kdyby byl například Seidl šel k panu Vojtěchovi* (rozumí se Náprstkovi) *s tím listem, divně by se na Tvé jednání díval, on, který je se vším tak opatrný, a Ty se svěřuješ takovému nevzdělanému muži, ba i o radu se ho ptáš, nemůžeš vědět, jak on bude dlouho v redakci neb s jakou odejde, a potom má mít takový člověk v rukou od Tebe Takový list. Ty s Tvým přátelstvím bysi jej mohla málem připravit o chléb. Budeš mít zlost na něj, že mně dal Tvůj list, on ho neměl ještě do konce přečtenej (nevěděl tedy, že nemá list ukazovat žádnému) a pospíchal; ale já jsem chtěla vědět, co jsou to za věci, co Ti má poslat, on mě ho tedy dal, abych si přečetla...“* Jak vysvítá z dalšího psaní Dory matce, Seidel se dal přesvědčit, že může splnit jen část přání Boženy Němcové, její list však že patří do jiných rukou, jemu by mohl dokonce ublížit. Jediná dcera slavné ženy osvědčila schopnost diplomatického jednání ve prospěch své matky, aby napravila, co se v danou chvíli dalo. I jinak si vůči mámě počínala partnersky. V onom dopise z 18. září 1861, z něhož citujeme, se věcně vyslovovala i o literární práci Boženy Němcové:

„Já bych Ti to zajisté přála, abysi tam mohla být, ale když máš korrekovat, (tj. korigovat) *nemůžeš psát, je již sice svrchovaný čas, aby byly Tvé spisy venku, ale co je mé mínění, nenechala bych je přece tisknout u Augusty, když je to takové, zajisté že by je rád Kober vydal a má již jiné jméno a pěkněji by je vydal, každý říká, že má Augusta špatný tisk, pomysli si, ten čas, co mu máš být zavázaná a jistě že to nějak zkazí; píšeš, že se bude tisknout Babička na druhý týden, copak jí neopravíš, vždyť jsi sama uznala kritiku v Obzoru za dobrou a řeklas tenkrát, že to opravíš, a teď to chceš nechat, mohla bysi ji přečíst ještě jednou, já Ti ji pošlu. Je to tolik let již vydané a třeba by Ti zase ty chyby vystavili, pan Zelený je zajisté vzdělaný. Vidím Tě v duchu, jak mi budeš nadávat, že tomu nerozumím a se opovažuju takové věci psát, ale leží mně to na srdci, abych Ti to přece všechno řekla, ať si toho všimneš neb né.“*

Jeden z chystaných vzkazů Boženy Němcové dceři Doře z času, kdy se té jedinečné tvůrčí duši připozdívalo, zůstal podnes nerozluštěn a nevydán - je to patrně koncept a nevíme, zda došlo na jeho přepsání či odeslání. A tak poslední známý a uchovaný dopis dceři začíná sice zase výčitkami a pokyny, co zařídit a co poslat, ale potom se v něm Božena Němcová šťastně svěřuje, jak dobře byla v Litomyšli u Augusty přijata, jakým poctám a důvěře se u svého vydavatele těší:

„Ve čtvrtek byla jsem tam pozvaná k obědu, byla taková hostina, jako kdyby kdoví kdo byl přijel, a ona je velmi příjemná paní. Má tři kluky. (...) Tiskárna je také hezká a dost veliká, hned mě tam vedl. Také mají při domě hezkou zahradu i sad a dvě besídky, šest seslí v každé. Po obědě šli jsme spolu a udělali jsme tam kontrakt písemně. - Já jsem spokojená a on také. - V neděli byla tu pouť a posvícení, a to jsem tam zase byla! - zase byla hostina a koláčů dost a dost, a dobrých-! Bylo také náramné množství hostů a lidu okolního selského - a zde všude je v celém kraji zachovalý ještě kroj - to jsou ještě mezulánky s pentlemi, šněrovačky zlatem krumplované - červené šátky na pokos s dlouhými koncemi dolů visícími, podlouhle široké rukávy a okolu krku okruží z krajek a červené punčochy a střevíce s mašlema na špičkách. - Byli tu přes noc a spalo jich dole v šenkovně, že nemohly ani projít. Včéra tancovali na Zavadilce a dnes střílelo se do terče o dukáty a tolary. Králem je protější kupec, který vyhrál třikrát.“

Nezadržitelné smrkání v duši Boženy Němcové mělo tedy v podzimní Litomyšli roku jedenašedesátého také své jasné chvilky. Poslední známé psaní Doře uzavírala ovšem pokyny: *„Tedy pozdravuj tátu a Jarouše a Karla a dobře mně to všecko zařiď.“*

TVAR 19 1998

Ročník IX. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky. Šéfredaktor Lubor Kasal. Redaktoři: Jana Červenková, Věra Pašková, Božena Správcová, Jakub Šofar. Tajemnice Alena Zavadilová. Korektorka Hana Růžičková. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Správní výbor Klubu přátel Tvaru: Michal Bregant, Daniela Hodrová, Jaroslava Janáčková, Lubor Kasal, Viktor Kolář, Mirek Kovářík, Zdeněk Lorenc, Vladimír Macura, Vladimír Novotný, Jiří Přibáň, Jiří Rulf, Alena Sobotková, Jiří Trávníček, Aleš Zach, Miroslav Zelinský. Adresa redakce: 112 86 Praha 1, Na Florenci 3, telefon 282 35 35, 282 34 35. Redakcí nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Grafická úprava Jakub Tayari. Tiskne Česká typografie, a. s., Praha. Rozšiřuje A.L.L. production spol. s r. o., PNS, RAM, Mediaprint-Kapa a redakce. **Předplatné ČR:** A.L.L. production spol. s r. o., P.O.Box 732, 111 21 Praha 1, tel.: (02) 24 00 92 07, fax: (02) 24 23 10 03, e-mail: allpro @ mbox.vol.cz; http: www.allpro.cz; redakce Tvaru, tel.: 02 282 34 35 a PNS. **Předplatné SR:** L.K. Permanent s. r. o., P.P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel./fax.: (07) 5253709, (07) 5253710, (07) 5253711, (07) 5253712. **Objednávky do zahraničí:** A.L.L. production spol. s r. o., PNS, Hvožďanská 3-5, Praha 4 a redakce. Předplatné může být hrazeno ve valutách. Podávání novinových zásilek povoleno Českou poštou, s. p. odštěpný závod Přeprava čj. 3728/96 ze dne 4. 11. 1996., OZSeČ Ústí nad Labem, dne 21. 1. 1998, j. zn. P-326/98.

•ISSN 0862-657 X •F5151 46771 •14,- Kč •12. listopadu 1998